

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBN NASİRÜDDİN ED DİMEŞKÎ VE
TARİHÇİLİĞİ

Cebrail YETEK

2501190423

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ

İSTANBUL – 2022

ÖZ

İBN NASİRÜDDİN ED DİMEŞKÎ VE TARİHÇİLİĞİ

CEBRAİL YETEK

Çalışmamızın konusu olan İbn Nasirüddin, (777/1375-842/1438) yılları arasında yaşayan; Hadis, tabakat, tarih ve özellikle de siyer ilmi sahasında eserler veren bir ilim adamıdır. Daha çok hadis konusundaki çalışmalarıyla şöhret kazanmış ve bu alanda önemli şahsiyetlerden biri olarak sayılmıştır. Ancak en az hadis ilmi kadar yetkin olduğunu düşündüğümüz İslam Tarihi, özellikle de bu ilmin bir parçası Siyer ilmi sahasında aynı şöhreti ihraz edememiştir. Bunun nedeni ise Hadis konusunda kazandığı şöhretin siyer ve tarihçiliğini gölgelemiş olması olsa gerektir. İşte bu nedenle onun siyer eserlerini konu ve içerik bakımından inceleyerek özgün olduğunu düşündüğümüz tarihçi kimliğini gözler önüne sermek istedik.

Hiz. Peygamber'in hayatı çerçevesinde altı eser kaleme aldığı bilinen İbn Nasirüddin'in söz konusu eserlerinde en çok hangi konulara değindiği, ulaştığı malzemeyi nasıl seçtiği ve harmanladığı, serdettiği rivayetleri tenkide tabi tutup tutmadığı, hadisçi kimliğinin tarihçiliği üzerinde ne denli etkili olduğu gibi konular çalışmamız boyunca özellikle yoğunlaşacağımız hususlar olacaktır. Üç bölümden oluşan tezimizin giriş kısmında konunun amacı ve öneminden bahsedilmiştir. Tezin birinci bölümü müellifin yaşadığı dönem ve hayatını içermektedir. Bu bölümde dönemin ilmi ve siyasi yapısının İbn Nasirüddin'in ele aldığı eserler üzerinde kısmen de olsa etkisi olduğu hususu incelenmiştir. İkinci bölümde İbn Nasirüddin'in telif ettiği altı siyer eseri detaylı incelemeye tabi tutularak izlediği metodoloji tespit edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise müellifin telif etmiş olduğu siyer eserleri içerik bakımından ele alınmış, bunlardan hareketle ilmi birikimi ve altyapısının zenginliği gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Ayrıca üçüncü bölümde müellifin diğer eserleri de incelenerek çalışmaları etrafında kısa bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: İbn Nasirüddin, Tarihçilik, Siyer, Şiir, Hadis.

ABSTRACT
IBN NASİR AL-DİN AL-DİMASHGİ AND HIS
HİSTORİOGRAPHY
CEBRAİL YETEK

Ibn Nasir al-din, the subject of our study, lived between the years (777/1375-842/1438); He was a scientist who produced works in the field of Hadith, Tabakat, History and especially sirah. He gained fame mostly with his studies on Hadith and was counted as one of the important figures in this field. However, the History of Islam, which we think is at least as competent as the science of Hadith, has not achieved the same reputation especially in the field of sirah which a part of this science. The reason for this must be that the fame he gained in the subject of Hadith overshadowed his history and historiography. For this reason, we wanted to reveal his identity as a historian by examining his sirah works in terms of subject and content.

Throughout our study, Ibn Nasir al-din, who is known to have written six works within the framework of the Prophet's life, which subjects he mostly touched on in his works, how he chose and blended the material he reached, whether he criticized the narrations he put forward, and how effective his hadithist identity was on his historiography, are the issues on which we will particularly focus on throughout our study. In the introduction part of our thesis, which consists of three parts, the aim and importance of the subject are mentioned. The first part of the thesis includes the period of the history he lived and life of the author. In this section, the fact that the scientific and political structure of the period had a partial effect on the works of Ibn Nasir al-din was examined. In the second part, the six sirah works written by Ibn Nasir al-din were examined in detail and the methodology he followed was tried to be determined. In the third chapter, the sirah works written by the author are discussed in terms of content, and based on these, the richness of his scientific background and infrastructure has been tried to be revealed. In addition, in the third part, the other works of the author were examined and a short evaluation was made around his works.

Key words: Ibn Nasir al-din, Historiography, Sirah, Poetry, Hadith

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi içinde özel bir yeri olan, yayıldığı coğrafyalar üzerinde büyük bir etki bırakan ve günümüzde dünya dinleri içerisinde en önde gelen dinlerden biri olan İslam dini, Hz. Peygamberin tebliği ile miladi yedinci asırdan itibaren tarih sahnesinde yerini almıştır. Söz konusu zaman diliminden başlayarak günümüze dek süregelen İslam'ı anlama ve anlatma çabası birçok ilim dalının doğmasını sağlamıştır. Bu ilimler içerisinde siyer, meğazi ve hadis ilimlerinin müstesna bir yeri bulunmaktadır. Bu ilim dalları özellikle de daha sonra İslam'ı kabul eden veya Hz. Peygamber'i hiç görmediği için onu tanımaya ve yaşamını deneyimleyerek içselleştirmeye çalışan Müslümanların soruları veya merakları ile beslenmiş ve giderek Müslümanların tamamının hayatına dokunan temel ilim dallarına dönüşmüştür.

İslam'ın henüz çok erken yıllarında Hz. Peygamber'in hayatını genel olarak ele alan siyer ilmi ile onun gazve ve seriyelerini konu edinen Meğazi ilimleri iki farklı ilim dalı olarak teşekkül etmiştir. Bu sahada çok erken dönemlerde de eserler vermeye başlanmıştır. İbn İshak'ın *“es-Sire*, İbn Hişam'ın *“es-Siretü'n-Nebeviyye”* ve Vâkıdî'nin *“el-Meğazi”* adlı eserleri ile İbn Sa'd'ın *“et-Tabakat”* adlı eseri bu erken dönem de kaleme alınan parçaları da içererek günümüzde kadar ulaştığı gibi daha sonra yazılan çalışmalara da öncülük etmiştir.

İlk dört asırda Hz. Peygamber'in hayatını anlatan eserler içerik olarak, genel anlamıyla teşekkül sürecini tamamlamıştır. Fakat Hz. Peygamber'in hayatına dair eserler kaleme almak Müslümanlar arasında güzel bir hareket olarak görüldüğü için siyer ve meğazi sahasında sürekli olarak çeşitli hacimlerde eserler yazılmıştır. Hz. Peygamberin hayatının ele alındığı zaman dilimlerinin de eserlerin telif ameliyesi üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Müellifimizin yaşadığı Memlûkler dönemi te'lifâtın en yoğun olduğu dönemlerden biridir. İçinde yetiştiği ilmi çevrenin etkisi ile müellifimiz de eserlerini genel anlamda dönemin karakteristik yapısına uygun biçimde kapsamlı bir tarzda eserler kaleme almıştır. Ancak bu kapsama rağmen eserleri yeterince ilgi görmemiştir.

Bu nedenle yapılan bu çalışma İbn Nasırüddin ve tarihçiliği hususundaki eksikliği gidermeyi hedeflemiştir. Çalışmamızın bu noktadaki eksikliği gidermeye bir nebze de olsa katkı sunmasını temenni ediyoruz.

Çalışma süresince birçok kişinin desteğini gördüm. Araştırma konusunun belirlenmesinden, çalışmanın son aşamasına gelişine kadar çalışmanın her evresinde desteğini ve yardımını gördüğüm kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ başta olmak üzere tez savunmasında yer alan Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet USLUER hocalarıma ve maddi manevi desteklerini esirgemeyen kıymetli anne ve babama ayrıca tezin okunması, redaksiyonu, kaynak temini gibi hususlarda emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Cebrail YETEK

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN NASİRÜDDİN'İN YAŞADIĞI DÖNEM VE HAYATI

1.1. İbn Nasirüddin'in Yaşadığı Dönem	2
1.1.1. Memlûkler Döneminin Siyasi ve Sosyal Yapısı.....	2
1.1.2. Sosyal Hayat	5
1.1.3. İlmi ve Kültürel Yapı.....	6
1.2. Hayatı.....	8
1.2.1. İsmi ve Künyesi	8
1.2.2. Çocukluğu ve İlmi Hayatı.....	8
1.2.3. Yazısı ve Hattı	10
1.2.4. Görevleri ve Hakkındaki Övgüler	10
1.2.5. Vefatı	11
1.2.6. İlim Tahsil Ettiği Hocaları	11
1.2.7. İbn Nasirüddin'in Kaynaklarda Sadece İsimleri Zikredilen Diğer Hocaları	19
1.2.8. İbn Nasirüddin'in Talebeleri	20

İKİNCİ BÖLÜM

İBN NASİRÜDDİN ED-DİMEŞKÎ'NİN TARİHÇİLİĞİ

2.1. İbn Nasirüddin'in Tarih Yazımında Takip Ettiği Yöntem	24
2.2. Manzum Siyer yazımı.....	27

2.3. Sosyal Tarihçilik Anlayışı	36
2.4. Hadisi Referans Olarak Kullanması	40
2.5. Hadislerin Sıhhat Derecesini kullanması ve İsnat bilgisine başvurusu	43
2.6. Kur'an ve Tefsire Dair Materyali Referans olarak Kullanması	46
2.7. Dil/lügati Referans Olarak Kullanması	48
2.8. Hadiselere Bakış Açısını Yansıtan Kimi Tikel Meseleler	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İBN NASİRÜDDİN ED-DİMEŞKÎ'NİN SİYER-TARİH ESERLERİ VE KAYNAKLAR

3.1. Cami'u'l-â'sâr fi mevlidi'n-Nebiyi'l-muhtâr	60
3.2 el-İhbâr bi-vefâti'l-Muhtâr	64
3.3. Selvetü'l-ke'ib bi-vefâti'l-habîb	66
3.4. Mevridü's-sâdî fi mevlidi'l-hâdî	69
3.5. Bevâ'isü'l-fikre fi havâdisi'l-hicre	71
3.6. es-Sirâcü'l-Vehhâc fi'izdivâcil-mi'râc	72
3.7. İbn Nasirüddin'in Siyer Eserlerinde Kullandığı Temel Kaynakları	73
3.8. İbn Nasirüddin'in Genel Eserleri	76
3.8.1. Et-Tibyan li-Bedi'atil Beyan	77
3.8.2. Er-Reddû'l Vâfir 'ala men ze'ame bi-enne men semma İbn Teymiyye "Şeyha'l-İslam" kâfir	78
3.8.3. İthafu's-sâlik bi-ruvâtil-Muvatta 'an İmam Mâlik	79
3.8.4. el-Meclis fi hadisi Câbir el lezi rahele fihi mesirete şerh ila Abdullah b. Üneys el-cühenî	79
3.8.5. el-Lafzul mükerrrem bi-fadli â'surâ el-muharrem ve'el-meclis fi fadli yevmi 'arefe ve ma yete'alleku bih	79
3.8.6. Tenvirü'l-fikre fi hadisi Behz b. Hâkim fi hüsnî'l-işre	80
3.8.7. Esânidü'l-kütübi's-Sitte ve gayriha	80
3.8.8. İsnadü Sahihi'l-Buhârî	80

3.8.9. İftitahu'l-kari li-sahihi'l Buhârî.....	81
3.8.10. er-Red 'ala men enkere re'fa'l yedeyn fi'd-du'a.....	81
3.8.11. Arfû'l-Anber fi vasfî'l minber	81
3.8.12. el-İntisâr li- sema'il- haccar	81
3.8.13. Ehadisu Sitte	82
3.8.14. el-imlaül-enfes fî tercemeti 'As'as.....	82
3.8.15. en-Nüketü'l-eseriyye 'ale'l-ehadisil-cezeriyye.....	82
3.8.16. Mecalis min tedrisi fî ayeti "lekad menne'allahu 'alel-mü'minin	82
3.8.17. el-İthâf bi-hadisi fazlîl-insâf.....	83
3.8.18. el-İ'lâm bimâ vaka'a fî müştebehi'z-Zehebî mine'l-evhâm	83
3.8.19. et-Tercih li-Hadisi salati't-Tesbih.....	83
3.8.20. et-Tenkîh fi hadisi't-Tesbih: şerhu hadisi kelimetânî habibetânî ile'r-Rahman	83
3.8.21. Tuhfetül-İhbârî bi-Tercemetil-Buhârî	84
3.8.22. Minhâcü's-Selâme fî Mizanil-Kıyâme.....	84
3.8.23. es-Sürrak ve'l-mütekellem fihim miner-Ruvât	84
3.8.24. Berdü'l-ekbâd 'an ('inde) fakdil-evlâd	84
3.8.25. Tavzihul-müştebih fî zabti esmai'r-ruvât ve ensâbihim ve elkâbihim ve künâhum.....	84
3.9. Kaynaklarda İbn Nasırüddin'e Ait Olduğu Belirtilen Diğer Eserler	85
SONUÇ	88
KAYNAKÇA	90

KISALTMALAR LİSTESİ

A. g. e	: Adı geçen eser
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviri
D.İ.A.	: Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
M.	: Miladi
N.	: Neşreden
O.M.Ü.	: On dokuz Mayıs Üniversitesi
Ö.	: Ölümü
S.	: Sayfa
thk.	: Tahkik
t.y.	: Tarih yok
yay.	: Yayınları
vrk.	: Varak

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

İslam dünyasında Hz. Peygamber'e duyulan sevgi, onun hayatını en ince ayrıntısına kadar öğrenip kendisini rol-model edinerek bu hayat tarzını pratiğe dönüştürme çabasını intaç etmiştir. Bu amaçla Hz. Peygamber'in hayatı hakkında hemen her dönem çeşitli eserler telif edilmiştir. Telif edilen bu eserler, her ne kadar Hz. Peygamber'in hayatını çerçeve edinse de ya müellifin itikadi ve siyasi görüşü ya da kendi döneminin ilgi ve kültürü çerçevesinde meydana gelmiştir. Bu tarz telifler İslam kültür ve medeniyeti açısından birer zenginlik oluşturmuştur. İbn Nasırüddin'in eserleri de pek çok açıdan bu kategoriye dahildir.

Eserleri her ne kadar ilim dünyasında çok öne çıkmasa da İbn Nasırüddin'in İslam tarihi ve İslami İlimler konusunda kıymetli eserler kaleme aldığı görülmektedir. Bu çalışma ile onun, özellikle tarihçilik konusundaki yetkinliği ve özgünlüğü etraflıca tanıtılmaya gayret edilecektir. Bu amaçla onun tespit edilen altı siyer eseri detaylı olarak incelenmiş ve çeşitli başlıklar altında değerlendirilmiştir. Onun çalışmalarının çeşitliliği, kullandığı geniş bilgi ve kaynak yelpazesi kimi açıklamalarla birlikte çalışmanın değişik bölümlerinde yeri geldikçe zikredilmiştir.

İbn Nasırüddin'in incelediğimiz bu eserleri İslam kültür ve medeniyeti içerisinde kıymet atfedilen eser ve müelliflerine nazaran pek öne çıkmayan, fakat önemli bilgi ve kaynak niteliği taşıyan eserler olduğunu söyleyebiliriz. Araştırma konusu olarak seçtiğimiz müellif ve onun gibi çok yönlü pek çok alimin sadece bir açıdan incelenmelerinin ilmi çalışmalar açısından bir eksiklik oluşturduğu düşüncesinden hareketle İbn Nasırüddin özelinde bu sorunun varlığına bir katkı sunmak bu çalışmanın ana hedefini oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN NASİRÜDDİN'İN YAŞADIĞI DÖNEM VE HAYATI

1.1. İbn Nasırüddin'in Yaşadığı Dönem

Kurucuları Türk kökenli olan ve Mısırda hüküm süren Memlükler'in tarihi genel olarak iki kısma ayrılmaktadır. İlk dönem Memlük hanedanı 1250/648 yılından 1382/783 yılına kadar iktidarda kalan Bahrî Memlükleridir. Kışlaları Nil nehrindeki Ravza adasında olduğundan bu isimle anılmışlardır. Memlük devletinin ikinci hükümdarlık dönemi (1382/783-1517/923) ise Burcî Memlükler olarak isimlendirilmiştir. Bu şekilde isimlendirilmesinin nedeni ise genel olarak kale içerisinde konuşlanmalarından dolayıdır. Memlükler'in Çerkez kökenli oldukları bilinmektedir. Bu önemli devlet Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesiyle tarihe karışmıştır.¹

1.1.1. Memlükler Döneminin Siyasi ve Sosyal Yapısı

Müellifimiz İbn Nasırüddin, Memlük devletinin Mısır ve Biladu's-Şam bölgelerine hâkim olduğu dönemde yaşamıştır. Onun yaşadığı dönem tam olarak Bahri Memlükler'in son ve Burci Memlükler'in ilk yarısına denk gelmektedir. İbn Nasırüddin'in doğduğu yıllarda Memlük devletinin idaresi el-Meliku'l-Eşref Zeyneddin Şa'bân'ın (764-778/1363-1376) kontrolündeydi. Babası hükümdarlık yapmayan tek sultan olduğu zikredilen Zeyneddin; on yaşında tahta çıkmıştır. Bu dönemde birçok siyasi hadise cereyan etmiştir. Ancak dönemin en önemli olayı 1365 yılında Haçlıların İskenderiye şehrine saldırımlarıdır. Şehri ele geçirdikten sonra üç gün boyunca yağmalamış daha sonra bölgeden çekilmişlerdir. Yine bu dönemde Ermenistan üzerine bir sefer düzenlenmiştir. Sultan Zeyneddin hac yolundayken azledilip yerine oğlu Alaeddin Ali el Mansûr (778-783/1376-1381) geçirilmiştir. Çocuk yaşta tahta oturtulan Alaeddin'in etrafında hâkimiyet mücadeleleri başlamıştır. Altı yıl süren hükümdarlığı iç çatışmalarla geçmiştir.

¹ Sayyid Marsot, Afaf lutfi. **Mısır tarihi-Arapların Fethinden Bugüne**, çev. Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurtları Yayınları, 1.baskı, 2010, İstanbul, s. 27-40

Bu iç çatışmaların neticesinde Meliku's-Salih Zeyneddin, kardeşinin yerine tahta geçirilmiştir. (783/1381) Zaten çocuk yaşta tahta çıkarılan Zeyneddin sadece bir yıl süren bir hükümdarlık döneminin ardından vekili ve yardımcısı Berkuk tarafından tahttan indirilmiştir.²

Berkuk'un idareyi eline almasıyla ikinci Memlûk Sultanlığı olan Burcî Memlûk dönemi başlamıştır. (1382-1517/783-923 yılları arasında hüküm süren bu hanedanın ilk idarecisi olan el-Meliku'z-Zâhir Berkuk (784-791/1382-1389) olmuştur. İki dönem saltanat sürecektir olan Berkuk'un ilk saltanat dönemi yedi yıl sürmüştür. Bu yedi yıllık süre içerisinde güç kavgaları yaşanmış Yelboğa en-Nasırî ile yaşanan çatışmaların ardından yenilen Berkuk, Kerek'e³ sürgüne gönderilmiş ve yerine ikinci defa Meliku's-Salih Zeyneddin (791/1389) getirilmiştir. İkinci defa hükümdar olan Zeyneddin bir yıl sonra tekrar saltanattan Berkuk lehine çekilmiştir. Berkuk bu ikinci saltanat döneminde kendisine düşman olarak gördüğü nüfuzlu kişileri öldürtmüş, Mısır ve Suriye bölgelerinde hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır. Timur tehlikesine karşı Osmanlı devletiyle ittifak kurmayı başarsa da Timur ile karşı karşıya gelememiştir. 1399/801 yılında hastalanmış ve bu hastalık sonucunda vefat etmiştir. Cömert ve cesaretli bir şahsiyet olduğu zikredilen Berkuk'un öldüğünde altmış yaşlarında olduğu kaydedilmektedir. Vefatından önce, oğullarına biat edilmesini istemiştir. Ulemaya saygılı olduğu, fukaha'nın huzuruna girişinde ayağa kalktığı söylenir.⁴

Berkuk'un vasiyeti üzerine ölümünden sonra yerine ilk olarak oğlu Melik'un Nasır Ferec (801/1399) geçmiştir. Bu sırada Osmanlı devletinin başında Yıldırım Bayezid bulunmaktaydı. Bayezid, bu dönemde Memlûklere ait bazı toprakları zapt etmiştir. Ferec, güçlü Osmanlıya karşı mücadele edememiş ve bu emri vâkiyi tanımak zorunda kalmıştır. Bu dönemde Timur Halep'i ve Dımâşk'i ele geçirmiş askerlerine bu şehirleri yağmalatmıştır. Bir süre sonra tahtı bırakan Ferec'in yerine kardeşi Meliku'l-Mansur Abdülaziz geçmiştir. İki ay boyunca şehirde gizlenmiş olan Ferec yeniden ortaya çıkmış ve taraftarlarıyla birlikte tahtı yeniden ele geçirmiştir. İkinci saltanat dönemine başlayan Ferec, Halep bölgesinde hakimiyetini pekiştirmiş, ancak

² İsmail Yiğit, **Memlûkler**, Kayıhan yayınları, İstanbul, 2008, s. 91-97.

³ Kerek, günümüzde Ürdün sınırları içerisinde yer alan bir şehirdir. Bkz. DiA. C. 25, s. 278-279

⁴ İbn Tağrıberdi, **en-Nücumu'z-Zahire fi-Müluku Mısır ve'l-Kahire**, Darul Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, 1992. C. 12, s. 83-85. İsmail Yiğit, **A.g.e**, s. 99-105

daha sonra burada çıkan isyanlar sonucu yakalanıp öldürülmüştür. Ferec, tahtta bulunduğu sürece hem iç hem de dış sorunlarla boğuşmak zorunda kalmıştır. Kişiliği hakkında pek olumlu bilgiler bulunmayan Ferec'in ölümünün halk tarafından sevinçle karşılandığı ve Müslümanların en sevimsiz yöneticilerinden biri olarak kabul edildiği zikredilmektedir.⁵

Ferec öldürüldükten sonra kısa süreliğine sultan olan halife Mustain, ulema tarafından azledilerek sultanlığa Şeyh Meliku'l-Müeyyed el-Mahmudî getirilmiştir. Müeyyed, Berkuk tarafından yetiştirilmiş iyi eğitilmiş bir şahsiyetti. Cesur ve iyi bir savaşçı olduğu, cirit, ok ve kılıç konusunda mahir olduğu söylenmektedir. Dımeşk'te kendisine karşı çıkan isyanı bastıran şeyh Müeyyed, Karamanoğulları ile yapılan savaşta da galip gelmiştir. Dımeşk bölgesi ve Güney Doğu Anadolu'da Türkmen beylerinin isyanlarını bastırarak bölgede hâkimiyet sağlamıştır. Yaklaşık dokuz yıl süren hükümdarlığı süresince ülkesini iyi bir şekilde yönettiği kaydedilmektedir. Şeyh el-Mahmudî'den kısa bir süre sonra ülkenin idaresini devralan Meliku'l-Eşref Seyfeddin Barsbay devletin en başarılı hükümdarı olmuştur. Suriye'de çıkan isyanları batıran ve iç karışıklıklara son veren sultan, Kıbrıs üzerine seferler yapmaya başlamış, Haçlılara ait olan Kıbrıs'a üç yıl boyunca akınlar düzenlemiştir. Kıbrıs onun döneminde kısmi olarak ele geçirilmiş ve vergiye bağlanmıştır. Meliku'l-Eşref içte ve dışta iyi bir politika izleyerek Memlûk devletine, en iyi dönemlerinden birisini yaşatmıştır. Yakalandığı bir hastalıktan dolayı vefat etmiştir. Onun vefatından sonra, İnal ve Kayıtbay dönemleri istisna, devletin başına geçenler kısa süreli hükümdarlık yapmışlardır.⁶

⁵ İbn Tağrıberdi, **A.g.e**, c. 13, s. 108. İsmail yiğit, **A.g.e**, s. 106-109.

⁶ Koprıman, Kazım Yaşar, **Mısır Memlûkleri Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, 1.baskı. s. 215. İsmail yiğit, **A.g.e**, s. 110-115,

1.1.2. Sosyal Hayat

Memlûkler; yönetimini Çerkez kölemen Türklerin oluşturduğu bir devlettir. Merkezi Mısır olan devletin toplumsal yapısı çoğunlukla Araplardan oluşmaktaydı. Kuzey Afrika, Suriye ve Güneydoğu Anadolu topraklarına da hâkim olmalarından hareketle hakimiyetleri altında farklı din, mezhep ve dillere sahip haklar yaşamaktaydı. Ülke, genel olarak, yönetimi elinde bulunduran askeri güç ve halk olarak iki kısma ayrılmıştı. Halk yönetimden uzak bir hayat yaşamakta gündelik işlerle meşgul olmaktaydı. Mısır'da Nil çevresinde tarım, hayvancılık ve özellikle dokumacılık yapılmaktaydı. Bunun yanı sıra halk madeni eşya ve çömlekçilik gibi bazı meslekler de icra etmekteydi. Zamanın en büyük ticaret merkezlerinden birisi olan İskenderiye ticari döngüde önemli bir aktör olarak öne çıkıyordu. Ticaret ülkenin önemli bir gelir kaynağıydı; fakat genel olarak dış ticaret ümeranın elindeydi. Deniz ticareti konusunda nispeten gelişmiş bir ticari döngüsü olan Memlûkler, değişik bölgelerde özellikle de Venedik, Ceneviz, Fransa ve Kıbrıs ile ticari ağlar kurmuştu. İç ticarete İskenderiye'nin yanında Halep, Beyrut, Hama, Kerek ve Kudüs şehirleri önemli birer pazar olarak öne çıkıyorlardı. Çok canlı pazarlara sahip olan Memlûklerin söz konusu pazarları hakkında Abdullah Mesut Ağır eserinde şu cümlelere yer vermektedir. “Dış ticaret kadar Memlûkler döneminde iç ticaretin de olduğu, Mısır başkenti Kahire'deki Pazar çeşitliliğinden anlaşılmaktadır. Mısır'da üç çeşit çarşı tipi karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; Kapalı çarşılar, es-Sakif denilen üzeri ahşapla örtülü çarşılar ve çadırların kurulu olduğu çarşılar. Memlûkler döneminde Kahire'deki bazı çarşılar şunlardır. Suk Bab el-Futuh; geçmişi Eyyubilere uzanan bu çarşı Memlûkler'in en önemli çarşılarından. Suk el-Merahilin; sefer Malzemeleri satılan bir pazardı. Bunun gibi daha pek çok pazar yeri ve çarşı ismi zikretmek mümkündür.”⁷

Dönemin önemli ticaret güzergahlarından olan Doğu Akdeniz, ipek yolu ve Baharat yolu üzerinde kurulmuş olan Memlûkler'in geniş bir ticaret ağına sahip olmaları elbette ki olağan bir durumdur. Her ne kadar doğudan ve batıdan çeşitli saldırılara maruz kalsa da ülke, belirli dönemlerde büyük bir refaha kavuşma eğilimi göstermiştir. Bu durum ilim ve ilme katkının artmasında kendisini göstermektedir.

⁷ Abdullah Mesut Ağır, **Memlûklarda Ticaret**, Çizgi Kitabevi, 2015, Konya. S. 216-219

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Memlûkler çok uluslu ve çok dinli bir devletti. Bu devletin sınırları içerisinde başta Hristiyan, Yahudi ve diğer dini gruplar olmak üzere birçok din mensubu yaşıyordu. Kuşkusuz bunların tamamına İslam hukukunun sair din mensuplarına tanıdığı haklar kapsamında belli haklar verilmekteydi. Bu din mensuplarının Müslümanlar ile gayet medeni ilişkileri vardı. Müslümanlar ise gündelik hayatta kendi dini bayramları ve diğer önemli günlerde etkinlikler düzenleyip eğlencelere katılabiliyorlardı. Bu dönem de Tasavvuf geniş bir yayılma alanı bulmuş hatta devlet tarafından desteklenmiştir. Bu dönemde Bedeviyye, Şazeliyye, Rifaiyye ve Düsükiyye en yaygın Tasavvufi ekoller olarak öne çıkmıştır.⁸ Tasavvufi bir kişiliği olduğu bilinen İbn Nasırüddin'in herhangi bir tarikate bağlılığına dair bir bilgiye ulaşamamıştır.

1.1.3. İlmî ve Kültürel Yapı

İslam medeniyetinin en önemli bölgelerinden kabul edilen Mısır ve Suriye'de hüküm süren Memlûkler, döneminin ilmî hayatı kaynaklarımızda bahsedilmektedir. Bu iki bölge özellikle Dımeşk ve Kahire şehirleri, dönemin önemli ilim merkezleri olarak ön plana çıkmakla kalmamış, aynı zamanda bu bölgelerde ilmî çalışmalar daha da gelişmiştir. Memlûkler batıdan gelen Haçlı seferleri ve doğudan gelen Moğol istilalarına karşı bu bölgeyi hem korumuş hem de ilim yuvasına çevirmiştir. İslam dünyasının bu sıkıntılı döneminde de bölge ilim adamları için bir sığınak haline gelmiştir. Bu da bölgedeki ilmî gelişimi kaçınılmaz hale getirmiştir. Emevî ve Abbasî dönemlerinde gelişimini hemen hemen tamamlayan İslami ilimler, Memlûkler döneminde ise bir taraftan boşlukların doldurulması, diğer taraftan şerh ve haşiyelerle adeta zirveye taşınmıştır. Medrese, cami ve tekke gibi İslami ilimlerin yuvası olan yapıların sayısında hızlı artışların meydana gelmesi de ilmî gelişimde etkili olmuştur. Nitekim bu döneme ilişkin olarak İsmail Yiğit şöyle demektedir.

“Memlûk sultanları ve büyük emirler, medrese, cami, hangâh ve zaviye inşa ettirmek hususunda adeta birbirleriyle yarışarak bu eğitim kurumlarının sayısını daha da arttırdılar. Buralara vakıflar tahsis ettiler, Hocalar ve talebelerine dolgun ücretler

⁸ İsmail Yiğit, **A.g.e**, s. 223-235, 379-395.

ödediler. Onların tüm ihtiyaçlarını karşıladılar.”⁹ İşte bütün bu çabalar yukarıda dikkat çektiğimiz ilmi zenginliği intaç etmiştir.

Memlûk idaresi altındaki şehirlerde tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinin okutulduğu pek çok medrese inşa edilmiştir. Bunların en önemlilerinden olan Zâhiriye medresesinde özellikle yetim kalmış kimsesiz Müslüman çocuklarının eğitim görmesi sağlanmıştır. Medresenin büyük bir kütüphaneye sahip olduğu zikredilmiştir. Bu dönemde medreseler dışında cami, hangâh, ribat ve zaviyeler de ilim merkezleri haline gelmiştir.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu dönemin en önemli özelliği çağın ulemasının genelde önceki asırlarda yazılan eserleri şerh etmiş ve ta’likler yapmış olmalarıdır. Kendilerine tevarüs eden bu ilmi birikimle birlikte adeta ansiklopedik eserler ortaya koymuşlardır. Tarih, Tabakat ve Tefsir gibi ilimlerde önemli çalışmalar kaleme almışlardır. Dönemin en önemli simalarından olan bazı alimler ise şunlardır. Hadis ilminde; “*İmam Nevevi, Mizzi, Dimyatî, Zehebî, İbnul-Türkmanî, Moğultay b. Kılıç, İbn Recep, İbn Hacer ve İbnu’l-Mulakkîn*”

Fıkıh ilminde: “*İzzeddin b. Abdüsselam, İbn Dekiki’l-id, İbn Zemlekânî, İbn cemaâ, Kazvinî, Takiyuddin es-Subkî ve İbn Hümmâm*” Sadece ilmi zenginliğe işaret amacıyla bu isimlere yer verilmiştir. Kuşkusuz bu dönemde Kelam, Tefsir, Tabakat ve Nahiv gibi daha pek çok ilim dalında onlarca ilim adamı yetişmiş, İslam kültür ve medeniyetine ciddi katkı sağlamıştır.¹⁰

Tüm bu ilmi birikimin teşekkül ettiği söz konusu dönemde, Dimeşk gibi dönemin ilmi merkezlerinden sayılan bir şehirde doğması müellifimiz İbn Nasırüddin’in büyük bir kaynağa erişimini kolaylaştırmıştır. Nitekim eserlerini incelediğimizde onun çok geniş kaynaklara müracaat ettiğini görmekteyiz. Dönemin bir özelliği olan önceki eserler üzerine haşiye ve ta’liklerin yanında pek çok eserden yararlanarak ansiklopedik eser meydana getirme durumu İbn Nasırüddin’de de göze çarpmaktadır. *Camîu’l-â’sâr* adlı eserinde hadis, tarih, tefsir gibi geniş kaynak yelpazesine müracaat ederek bir siyer eseri meydana getirmiştir.

⁹ İsmail yiğit, **A.g.e**, s. 245

¹⁰ İsmail yiğit, **A.g.e**, s. 243-308

1.2. Hayatı

1.2.1. İsmi ve Künyesi

Tam ismi Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Ahmet b. Mücahit b. Yusuf b. Muhammed b. Ahmet b. Ali el-Hamevî ed-Dımeşkî eş Şafî olup, künyesi Ebu Abdullah olan müellif, İbn Nasırüddin lakabı ile meşhur olmuştur.¹¹ Babası ve ailesi hakkında kaynaklarımızda maalesef kayda değer bilgi bulunmamaktadır.

1.2.2. Çocukluğu ve İlmi Hayatı

İbn Nasırüddin, 777/1375 yılının Muharrem ayında Dımeşk'te doğmuş ve burada yetişmiştir. Küçük yaşta Kur'an-ı Kerim ve bazı kısa hadisleri ezberlemiştir. Yine erken yaşlardan itibaren Fıkıh ilmi ile iştigal ettiği rivayet edilmiştir. İbn Şerâihî'den ders almış ve bir müddet onun ders halkasının bir parçası olmuştur. Kuşkusuz bu dönemde sadece bununla yetinmeyip, Dımeşk'in hocalarından ve buraya gelen pek çok ilim adamından faydalanmıştır. İlim yolunda Baalbek ve başka şehirlerde kalmıştır.¹²

İbn Nasırüddin'in ilim öğrenme konusunda çok gayret gösterdiği anlaşılmaktadır. Doğduğu ve yetiştiği Dımeşk bölgesinde ilim tahsili ile yetinmeyerek pek çok şehre seyahatler yapması ve gittiği hemen her yerde mutlaka ilim sahibi kişilerden istifade etmesi bunun en önemli kanıtıdır. Hadis ricali alanında onun biyografisini anlatan ilim adamları ile tabakat müellifleri onun bu yolculuğuna dair bilgiler vermişlerdir. Nitekim bu ilmi yolculukları sırasında hadis ilmi dışında ilgi duyduğu tarih, tefsir ve fıkıh gibi diğer ilmi alanlarda da kendisini geliştirmiştir.

İbn Nasırüddin'in yetkinlik kazandığı ilim alanlarında birisi de şüphesiz ki tarih ilmidir. Nitekim Hayreddin Ziriklî bu konuya parmak basmakta ve onun tarihçi

¹¹ Sehâvî, Şemseddin, Muhammed b. Abdurrahman, es-Sehâvî. (ö.831-1497), **ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l karni't-tâsi'** Darul ciyl, Beyrut, c .8, s. 10; İbn Fehd, Ebü'l Kasım Necmüddin Ömer b. Muhammed b. Muhammed el Haşimî el Mekkî (ö. 885/1480) **Mu'cemüş-şüyûh**, thk. Muhammed ez Zâhî, Riyad, 1982, s. 238. İbn Fehd, Hafız Ebû Fadl Takiyuddin Muhammed bin Fehd el Mekkî (ö.871/1466), **Lahzü'l-elhâz**, Dımeşk,1928, s. 317; İbnu'l-İmâd, Şihabuddin Ebü'l-Felah Abdülhay b. Ahmet b. Muhammed el Hanbelî ed-Dımeşkî (ö.1089/1679) **Şezeratu'z-zeheb fi-ihbar men zeheb**, thk. Abdulkadir el Arnavut, Mahmut el Arnavut. Beyrut, 1993, Daru İbn Kesir, c .9, s. 354. Ziriklî Hayreddin, **el-A'lami Kamusu Teracim li-çşeri'l Ricâl ve'n Nisai minel-Arabi ve'l-Mütearrib ve'l Müsteşrikin**, Darul İlmü Lilmelayin, 15. Baskı, 2002, c. 6, s. 237

¹² Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 8, s. 103

kişiliğine atıf yaparak onun tarih alanında da önde gelen alimlerden birisi olduğunu vurgulayarak ifade etmiştir. Zirikî “*el A ’lam*” adlı eserinde onunla ilgili bilgi vermeye şu cümle ile giriş yapmaktadır. O Hadis hafızı ve tarihçidir.¹³ Zirikî’nin bu ifadesi onun pek bilinmeyen veya göz ardı edilen tarihçi kişiliği gördüğünü ve aslında onun sadece hadis alanındaki yetkinliğinin daima ön planda tutulduğunu, oysaki tarihçiliğinin de eş değer olduğunu ortaya koymaktadır.

Kuşkusuz İbn Nasırüddin Hadis öğreniminde de istekliydi, hattı güzeldi ve genellikle Zehebî’nin hattına benzetilirdi.¹⁴ Ayrıca ilerde ele alacağımız gibi bu benzerlikten dolayı neşrettiği bazı kitapları Zehebî’ye atfedildiği de zikredilmiştir. Sevilen ve sakin bir çocukluğu olan İbn Nasırüddin, küçüklüğü, medrese çevresinde hadis işiterek, ezberleyerek geçmiştir. Şeyh Şihabuddin Yusuf en Nablusî’nin mektebinde ondan ilim adına bazı bilgiler elde ederek ilim yolculuğuna başlamıştır. İlk olarak hadis öğrenmek amacıyla Dimeşk’te pek çok aliminin kapısını çalmıştır. Bu dönemde hem kıraat hem de istima’ (işitme) yolu ile hadis ezberlemiştir. Ömrünün bu erken yıllarında bir süre hafız Cemaleddin b. Şerâihî’ye eşlik ederek ondan hadis tedris etmiştir.¹⁵

İlim yolculuklarına başlama yaşına geldiği zaman yalnız başına davranmamış bazı yolculularında yanına talebelerini de almıştır. Nitekim talebesi Necmüddin İbn Fehd el Mekkî ile birlikte Halep’e gitmiştir. Bu yolculuğu esnasında Haleb’in ünlü hafızı Burhaneddin ile bir araya gelmiş ve karşılıklı ilmi teatide bulunmuş olmalıdır. Yine Halep alimlerinden şeyh İbn Hatip en Nasırıyye’den istima’ yolu ile ilim öğrenmiştir. Bu bağlamda gittiği Mekke’de Cemal İbn Zahir’den ve onun dışında bazı kişilerden ders almıştır. Aynı şekilde Medine-i Münevvere’de de bazı ilim ehlinden ders aldığı kaydedilmiştir. Sehâvî, onun Mısır seferi yaptığını ve bu seferin onun için kolay olmadığını zikretmektedir.¹⁶ Fakat Kahire şehri ona bilgi birikimini arttırma

¹³ Zirikî Hayreddin, **el-A’lami Kamusu Teracim** c. 6, s. 237

¹⁴ İbn Hacer el Askalanî, (ö.852/1449) **Mecme’ul-Müesses-li’mu’cemil-müfehres**, thk. Yusuf Abdurrahman el Meraşlı, Darul Ma’rife, Beyrut, 1992, 1. Baskı, c. 3, s. 286

¹⁵ İbn Fehd, **Mu’cemüş-şüyûh**, s. 238

¹⁶ Sehâvî, **ed-Dav’ü’l-lâmi’ li-ehli’l karni’t-tâsi’**, c. 8, s. 103

fırsatı vermiştir. Kahire’de hafız Zeynul Iraki, Sirac İbnu’l Mulakkin ve bazı alimlerden icazet aldığı zikredilmiştir.¹⁷

1.2.3. Yazısı ve Hattı

İbn Nasırüddin, ardından pek çok ilmi eser bırakan bir alimdir. Bu kadar çok eser kaleme almış olması onun eserleri ve yazısı hakkında dahi yorumlar yapılmasını sebep olmuştur.

Onun sağlam ve iyi bir zihni, güzel bir yazısı vardı. Hattı parlak ve güzeldi, ehli hadis tarzında yazıyordu. Hattının Zehebî’nin hattına benzediği anlatılmaktadır.¹⁸ Yazısı hususunda yaygın bir şöhrete sahip olan Zehebî’nin hattı adeta ölçü olarak kabul edilmiş ve İbn Nasırüddin’in hattına ona kıyasla değer biçilmiştir. Müellifimizin güzel bir hattının olduğu, Zehebî’nin tarzında yazdığı hatta genellikle Zehebî’nin yazısı olarak anlaşıldığını ortaya koymaktadır.¹⁹ Bilindiği gibi dönemin önemli geçim kaynaklarından birisi olan müstensihlik de yazı üzerinden yürüyen bir meslektir. Müstensihler genelde güzel yazısı olan müellifleri tercih ederler ve bu müellifleri pazarlarlardı. İbn Nasırüddin’in hattının güzelliğinden dolayı özellikle de müstensihlerde ona yönelik oluşan bir teveccüh oluşmuştur.²⁰

1.2.4. Görevleri ve Hakkındaki Övgüler

Kaynaklarda İbn Nasırüddin’in resmi olarak sadece Daru’l-hadisil-Eşrefiyye’de 837/1433’ yılında görev aldığı ve vefat yılı olan 842/1438 yılına kadar burada yöneticilik yaptığına dair bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca vefatına kadar Nasriyye mescidinde de imamlık ve hatiplik yapmıştır.²¹ Öyle anlaşıyor ki bir taraftan mescitte imam ve hatip diğer taraftan da Daru’l-Hadis’te ise hadis müderrisliği yapıyordu. Muhtemelen imamlık yaptığı camide aynı zamanda derslerde veriyordu.

¹⁷ İbn Nasırüddin ed-Dimeşkî, **et Tibyan li bedi’atil beyân**, neşredenin girişinden. Thk. Abdüsselam eş Şeyhelî, Abdülhalik el Mezurî, Saîd el Butanî, İsmail el-Kuranî’, Darun Nevadir, Kuveyt 2008, 1. baskı, c. 1, s. 29

¹⁸ İbn Fehd, **Lahzü’l-elhâz**, s. 319

¹⁹ İbn Hacer, **Mecme’ul Müesses li mu’cemi’l müfehres**, c. 3, s. 286

²⁰ Sehâvî, **ed-Dav’ü’l-lâmi’ li-ehli’l karni’t-tâsi’**, c. 8, s. 105

²¹ İbn Fehd, **Mu’cemüş-şüyûh**, thk. Muhammed ez-Zahî, Riyad, 1982, s. 239. İbn Fehd, **Lahzü’l-elhâz**, Dimeşk, 1928, s. 317

İbn Nasırüddin ilim çevresinden hem kendi döneminde hem de sonraki dönemlerde övgüler alan birisidir. Örnek kabilinden bu övgülerden bazılarını aktarmak istiyoruz. Bunun onu daha iyi tanımaya katkı sunacağına inanıyoruz. İbn Fehd onun hakkında şöyle demektedir: “*O, imam, hafız allame ve çok haya sahibi ve sağlam zekaya sahip, güzel ahlaklı, insanlara karşı mütevazı, insanlar tarafından sevilen, iyi ve dost canlısı, konuşması ve tartışması zarif, hoşgörüsü çok tahammülü kuvvetliydi, birisine karşı o kişinin sevmediği şekilde muhatap olmazdı, Mizacı kuvvetliydi, özellikle arkadaşlarına karşı bol lütuf sahibiydi.*”²²

Sehâvî onun hakkındaki bazı övgülere yer vermektedir: “*İbn Hatip en-Nasırıyye dedi ki: onu iyi bir insan olarak biliyorum, fazilet sahibi bir muhaddis, Dimeşk’in muhaddisi ve hafızıdır. Makrizi, İbn Nasırüddin hakkında dedi ki: hadis ilmini öğrenmek istedi ve biladu’ş-Şam’ın tartışmasız muhaddisi oldu, farklı birçok eser kaleme aldı, Şam’da ondan sonra kendisi gibi biri çıkmadı.*”²³ Hakkında az da olsa değerlendirmeler yapılmış olan müellifimiz İbn Nasırüddin’in genel olarak saygı duyulan ilmi bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

1.2.5. Vefatı

Kaynaklarımızın verdiği bilgiye göre İbn Nasırüddin 842/1438 yılının rebiyyü’s-sani ayında. Dimeşk’te bir köye arazi taksimi için yanında bir toplulukla gitmiş ancak bu taksimden razı olmayan köy halkı tarafından zehirlenmiştir. Zehirlendikten sonra Dimeşk’e dönmüş ve burada vefat etmiştir. *El-babul-feradis* mezarlığında babasının yanına defnedilmiştir.²⁴

İbn Nasırüddin’in vefatı hakkında bunun dışında bir bilgi bulunmamaktadır.

1.2.6. İlim Tahsil Ettiği Hocaları

Hayatı ilim yolculukları ile geçen İbn Nasırüddin Suriye, Mısır, Mekke ve Medine gibi pek çok önemli ilim merkezlerine yolculuk yapmış, kimisinde nispeten uzun zaman, kimisinde kısa süreli ikamet etmiş ve buralarda meskûn olan ilim adamları ile tanışmış ve kendilerinden istifade etmiştir. Elde ettiğimiz ve

²² İbn Fehd, *Mu’cemüş-şüyûh*, thk. Muhammed ez-Zahî, Riyad, 1982, s. 239

²³ Sehâvî, *ed-Dav’ü’l-lâmi’ li-ehli’l karni’t-tâsi*, c. 8, s. 105-106

²⁴ İbn Fehd, *Lahzü’l-elhâz*, s. 322, Sehâvî, *A.g.e*, c. 8, s. 106

yaralandığımız kaynaklarda İbn Nasırüddin'in kendilerinden ilim aldığı hocalarının sayısı farklılık göstermektedir. Örneğin Sehâvî onun biyografisini verirken on beş civarında hocasının ismini zikreder. Fakat Fehd el Mekkî, İbn Nasırüddin'in hocalarını zikrederken kırk dört isim aktarır. Yaptığı seyahatler ve ilmi yolculukları, bu farklılığın ana nedeni olarak görülmektedir. Ayrıca İbn Nasırüddin'in eserlerini neşredenler, hocaları hakkında da araştırmalar yapmışlardır. Bu konuda yapılan çalışmalar, onun hocalarının sayısının yetmiş civarında²⁵ olduğunu göstermiştir. Bunlar arasında kadınlar da vardır. Fakat onun kadın hocalarından ilim tahsili hakkında detaylı bilgiler mevcut değildir.

İbn Nasırüddin'in hocaları hakkında elde edilen bilgiler sınırlı olup bazı şahsiyetler hakkında kaynaklarda neredeyse hiç bilgi bulunmamaktadır. Hakkında bilgiye ulaşabildiğimiz şahsiyetlerin biyografilerini burada sunacak, kendileri hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan şahsiyetlerin isimlerini toplu olarak zikretmekle iktifa edeceğiz.

- a) Abdullah b. İbrahim b. Halil b. Abdullah b. Mahmut b. Yusuf ez Zübeydî, es Sehâvî, el Ba'liy, ed-Dımeşkî (ö.819/1416)

İbn Şerâihî ismi ile meşhur olmuştur. Meşhur hafızdır.748/1346 yılında doğmuştur. Ba'lebekte yetişmiştir. İmad b. Berdes ve başkalarından ders aldı. Dımeşk'e gelmiş ve burada İbn Asakir, Ahmet b. Şeyban gibi meşhur kişilere ulaşmış, onlardan ilim almıştır. Akranlarından dahi ilim almaktan çekinmediği ifade edilmiştir. Tüm bunlara rağmen onun okuma yazma bilmediği aktarılmaktadır. Gözleri pek zayıftı, hocası Yusuf b. Abdullah b. Hilal'den *Sireti İbn Hişam* okumuş, eserin parçalarını, rivayetlerini, râvilerini, âli ve nâzil rivayetleri öğrenmiştir. Kahire'ye gitmiş orada uzun süre kalmıştır. Buranın alimlerinden faydalanırken, yine ondan da pek çok kişi ilim almıştır. Sonra Dımeşk'e dönmüş orada bir süre yalnız yaşamıştır. Daru'l-Hadisi'l-Eşrefiyye de hocalık yapmıştır. İbn Nasırüddin ondan yirmi üç izahat rivayet etmiştir.²⁶

- b) Burhaneddin Ebu İshak İbrahim b. Muhammed b. Hâil el-Halebî (ö. 841/1437)

²⁵ Geniş bilgi için bkz. İbn Nasırüddin ed-Dımeşkî, *et Tibyan li bedi'atil beyan*

²⁶ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l karni't-tâsi'*, c. 5, s. 2-3

İbni Kuvf olarak tanınmaktadır. İbnu'l-Ucmî'nin torunudur. 753/1352 yılında Dımeşk'te doğmuş orada yetişmiş ve ilim öğrenmiştir. Kemalettin Ömer b. Acemî, Şerefuddin b. Habib ve'z-zahir b. Acemî'den hadis dersi almıştır. Ebu Cafer adlı iki hocadan ve Ebu Abdullah el Endülüsi'den nahiv dersi almıştır. Fıkıh, kıraat, sarf ve tasavvuf ilimleri ile meşgul olmuştur. Hama'ya yolculuk yapmış ve orada dersler almıştır. Kahire'de İbnu'l-Muhibbî ve daha pek çok hocadan ders almıştır. Yolculuk yaptığı ve ilim aldığı şehirler arasında; İskenderiye, Kudüs ve Gazze'de bulunmaktadır. Ondandır ilim alan çok kişi vardır. İbn Nasırüddin ve İbn Hacer ondan ders alanlar arasındadır. Bayan öğrencilerde ondan ilim almışlardır. O hafız ve yetenekli biri olarak tanınmıştır. Önemli ve faydalı eserler telif etmiştir. *Sahihi Buhari* ve *Sireti İbn Seyyidinnas*'ın eserleri üzerine şerh veya haşiyeler yapmıştır. *Nihayetu resul fi rivâyeti sitteti usûl* ve *şerhi süneni İbn Mace* eserlerini tasnif etti ayrıca Zehebî'nin el Mizan adlı eserine bir zeyl(ekleme) yazdı. Halep'te vefat etmiştir.²⁷

- c) Halil b. Muhammed b. Muhammed b. Abdürrahim b. Abdurrahman garsud din, Selahattin Ebu safa, Ebu harem, Ebu Sait el Ekfehesi, el Mısri, Şafii (ö.820/1417)

Ekfehesî ve Eşkâr olarak bilinmektedir. Kahire'de doğmuştur. 763/1361 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Kur'an'ı Kerim'i ezberlemiş, kısa bir süre fıkıh ile meşgul olmuş, bazı ilimlere yönelmiş sonra Hadis ilmini sevmiş ve hadis öğrenmek için çok kişiden bilgi edinerek onların kitaplarını okumuştur. 795/1392 yılında hac vazifesini icra etmiştir. Bir süre Mekke'de kalarak orada İbn Sâdık ve İbn Sekr'den dersler dinlemiştir. Akabinde Medine'ye geçmiş bazı kişilerden ders almış ve 797/1394 yılında Dımeşk'e gelmiştir. Burada Şihabuddin b. Ahmet ve Ebî Hureyre b. Zehebî ile karşılaşmıştır. Burada çokça hadis öğrenmiş ve bir yıl sonra tekrar Kahire'ye dönmüştür. Pek çok yere seyahat etmiş ve buralardaki ilmi ortamlardan faydalanmıştır. Orta derecede şiir yazdığı aktarılmıştır. Maharetli birisi olduğu söylenmiştir.²⁸

²⁷ İbnu'l İmâd, *Şezeratu'z-zeheb*, c. 9, s. 346-347

²⁸ Geniş bilgi için Bkz, Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, c. 3, s. 202-204

- d) İbrahim b. Muhammed b. Ebû Bekr b. Ömer b. Müslim es Salihî ed Dimeşkî (ö.803/1400)

İbni Mudrekel ismi ile tanınmaktadır. 735/1334 senesinde doğmuştur. Muhammed b. Yusuf'tan müselsel rivayetler şeklinde ilim almıştır. Sehâvî onun kendi hocasından da ders aldığını bildirmektedir. Dimeşk'te vefat etmiştir.²⁹

- e) Ahmet b. Ebû Bekr İbnu'l-İz Ahmet b. Abdülhamid b. Abdülhadi b. Yusuf b. Muhammed b. Kudame el Makdisî, es Salihî, el Hanbelî (ö.798/1395)

İbnu'l-İz olarak tanınmıştır. Kadı Takiyuddin Süleyman b. Hamza el-Makdisî'den ilim almış, ona *Sahihi Buhari*'den bir kısım okumuştur. Yine ona İbn Ebû Davûd'un *Sünen*'inden bir kısmı arz etmiştir. Aynı zamanda müftülüğü olup, insanların başvurduğu fetva kaynaklarından biri olduğu kaydedilmektedir. Mekke'de bulunduğu dönemde bazı ilim adamlarından icazet aldığı aktarılmıştır. Ancak kaynaklarımızda bunların kimlikleri hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. Bağdat'ın ünlü alimesi Zeynep binti Şeker ile Ebû Kasım b. Ruşeyyik ve İsmail b. Muallim den de icazet aldığı kaydedilmiştir.³⁰

- f) Ahmet b. İsmail b. Ebil 'iz Salih b. Muhammed Ezrai' ed-Dimeşkî (ö.799/1396)

İbnu Keşk ismi ile ünlenmiştir. Ahmet b. Ebu Talip el-Haccar'dan Sahihi Buhari'yi sema(işitme) yolu ile almıştır. Melik b. Eseduddin Abdulkadir b. Abdülaziz b. İsa el Eyyubi'den İbn İshak'ın "es sire" eserini ve İbn Hişam'ın eserini okumuştur.³¹

- g) Ebubekir b. İbrahim b. Muhammed el Makdisî, el Hanbelî (ö.803/1400)

Feraidî olarak tanınmıştır. Haccar ve bazı kişilerden ilim almıştır. Ebû Kasım b. Asakir Ebubekir b. Yusuf el Mizzi ve Ebu Nasr b. Şirazî gibi alimler ona icazet vermişlerdir. Moğolların Dimeşkî muhasara ettiği günlerde vefat etti.³²

²⁹ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi**, c. 1, s. 136

³⁰ El Fasiy, Ebu Tayyib et-Takiyy el-fasi Muhammed b. Ahmet el-Haseni el Mekkî, 775-832, **Zeylu't-takyid** thk. Muhammed Salih b. Abdülaziz el Murad, Camiatu'l Ümmi'l-Kura, Mekke, 1. Baskı, 1998, c. 2, s. 27-28

³¹ El Fasiy, **Zeylu't-takyid**, c. 2, s. 23

³² Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi**, c. 11, s. 12

- h) Ahmet b. Süleyman b. Muhammed b. Mervân ez Zemlekânî, eş Şeybanî, el Ba'lebekî, es Salihî (ö.801/1398)

Haccar'ın ünlü eseri es-sahih'in ravilerinden biridir. Hem hocası Haccar'dan hem de başkalarından ilim almıştır. Ebubekir b. Mücahit b. Antare'den icazet almıştır. İbn Teymiyye'de ona icazet vermiştir. Seksen yaşlarında Dimeşk'te vefat etmiştir.³³

- i) Ahmet b. Akbers b. Belgak b. Kencik b. Kencî, ed Dimeşkî es Salihî (ö.803/1400)

İshak b. Yahya el Amedî'den ders almıştır. Mizzi, Berzali, İbrahim b. Muhammed gibi Mısır ve Şam alimleri ona icazet vermişlerdir.³⁴

- j) İbrahim b. Muhammed b. Sadık Ebu Bekir b. İbrahim b. Yusuf Burhaneddin, ed-Dimeşkî, eş Şafîî, es Sufî (ö.806/1403)

Dimeşk Emevî Camiî'nin müezzinliğini yapmıştır. İpekçilik ile iştigal ederdi. İbn Sadık olarak tanınmıştır. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberlemiştir. Mısır'a ve İskenderiye'ye gitmiş ve bir süre kalmıştır. İbn Teymiyye ve Haccar'dan ilim almıştır. İlim aldığı alimlerin çoğundan yaptığı rivayetlerde münferit kalmıştır. Mekke civarında çok kalmış hatta burada evlenmiştir. Hayatının son dönemini kutlu şehir olan Mekke'de geçirmiş ve burada vefat etmiştir. İlmi yazı ile almaya ve aldıklarını düzeltme hususunda büyük bir çaba içindeydi. Hayırlı ve salih birisi olarak tanınmıştır.

35

- k) Hasan b. Muhammed b. Muhammed Ebu'l Feth, Ebü'l Fadl, el Ba'lebekî, ed Dimeşkî, el Hanbelî (ö.803/1400)

İbn Kırşiy ismi ile tanınmıştır. Dedesi sebebiyle böyle isimlendirilmiştir. 732/1332 yılında doğmuş, dedesi Abdülkadir'den ders almış. Ba'lebek yolculuğuna çıktığı esnada vefat etmiştir.³⁶

³³ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 1, s. 309

³⁴ Sehâvî, **a.g.e**, c. 1, s. 190-191

³⁵ Sehâvî, **a.g.e**, c. 1, s. 147-148

³⁶ Sehâvî, **a.g.e**, c. 3, s. 128

- l) Şihabuddin, Ahmet b. Ömer b. Hilâl el İskenderanî, ed Dimeşkî, el Malikî (ö.795/1392)

İsfahani ve başkalarından ilim almıştır. İbnu'l Hacib'in fıkıh eserine şerh yazmıştır. Hattı ve ifadelerinin güçlü olduğu kaydedilmektedir. Usul konusunda mahirdi. Fakat bir kusuru vardı, ücret karşılığı fetva verdiği kaydedilmektedir.³⁷

- m) Ahmet b. Abdullah b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, Ebû yesr b. Afif, el Ensari, Dimeşkî eş Şafî (ö.807/1404)

İbn Saiğ olarak tanınmıştır. Künyesi ile meşhurdur. Muhammed b. Ömer es Selavî ve Davut b. Süleyman ona icazet vermiştir. Hafız Mizzi ve Takiyuddin es Subkî'den ilim almıştır. Babasının yardımı ile pek çok alimden ders almıştır. İbn Sa'd'ın eserinden bir kısım tahrir etmiştir. Sehâvî'ye göre iyi bir edip ve tarihçidir. Ancak tarih ve edebiyat konusunda önemi idrak edilememiştir.³⁸

- n) Ahmet b. Ali b. Yahya b. Temim b. Habîb el-Hüseyyî, el ulvî, ed Dimeşkî (ö.803/1400)

Beytûlmal'ın vekili olarak isimlendirilmiştir. İbn Teymiyye, Haccar, Mizzi ve başkalarından ilim almıştır. Beytûlmal'e vekalet etmiştir. Pek çok kişiye ders vermiştir. Ünlü tarihçi Sehâvî hocasının ondan ilim aldığını da ifade etmektedir.³⁹

- o) Cemalettin Ahmet b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Yusuf, Dimeşkî, el Hanefî (ö.802/1399)

İbn Abdülhak ismi ile bilinmektedir. Eskiden İbnu'l-Kadı el-Hasan olarak bilinirdi.⁴⁰ Abdülhak anne tarafından onun dedesidir. Dedesinden çok ilim almıştır. İbn Hacer ondan çok rivayet işittiğini ve onun çoğu rivayetinde münferit kaldığını söylemiştir.⁴¹

³⁷ İbnu'l İmâd, *Şezeratu'z-zeheb*, c. 8, s. 577-578

³⁸ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, c. 1, s. 368-369

³⁹ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, c. 2, s. 45

⁴⁰ İbnu'l İmâd, *Şezeratu'z-zeheb* adlı eserinde bu bilgiye yer vermiştir. Bizde verilen bilgileri aynı şekilde tercüme etmeyi uygun gördük. Onun burada kastettiği önceki zaman dilimi net değildir.

⁴¹ İbnu'l İmâd, *Şezeratu'z-zeheb*, c. 9, s. 29. Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, c. 2, s. 33

- p) Abdülkadir b. İbrahim b. Muhammed b. İbrahim b. Yusuf, el Ermevî, ed Dımeşkî, es Salihî (ö. 824/1421)

Anne tarafından dedesi olan Mizzî ile Berzalî'den ders almıştır. Sehâvî hocasının ondan ders aldığını aktarmaktadır. Rivayetlere göre 824/1421 yılının Şevval ayında vefat etmiştir.⁴²

- q) Abdurrahman b. Muhammed b. Tulu Boğa, es Seyfî, et Tenkizî, ed Dımeşkî (ö. 825/1421)

Küçüklüğünde babasının himayesinde ilim hayatına başlamıştır. Rivayetler göre babası onu hafız Zehebî'ye götürmüştür. Ancak ne hazindir ki buluş çağına varmadan babası vefat etmiştir. Bu yüzden babasından bir şey işittiğini bilmiyoruz. Davud b. İbrahim Attar ve Muhammed b. Ömer es Selâvî ona icazet verdi. Sehâvî, hocasının Mekke'de onunla buluştuğunu ve ondan ilmi konuda bazı şeyler aldığını aktarmaktadır.⁴³

- r) Abdurrahman b. Ahmet b. İsmail b. Ahmet b. Muhammed Ebu Hureyre b. Şihab b. Mufik, ed Dımeşkî, es Salihî, el Hanbelî (ö. 801/1398)

İbn Zehebî olarak tanınmaktadır. Haccar ona icazet vermiştir. Anne tarafından dedesinden ve Ebu Muhammed b. Kayyim'den ders almıştır. Sehâvî hocasının ondan icazet aldığını aktarmaktadır.⁴⁴

- s) Abdurrahman b. Abdülaziz b. Ahmet b. Osman b. Ebi Reca b. Ebi Zühre b. Ebü'l Kasım Takiyuddin Ebubekir et Tenuhî ed-Dımeşkî (ö. 807/1404)

İbni Sel'usî olarak tanınmaktadır. Zeynep binti İbnu'l Hayyâr'dan ders almıştır. Sehâvî onun hakkında derki; şeyhimiz onun hakkında bilgi verdi ve ölüm yılı hakkında sekiz yüz yedi ve sekiz yüz üç tarihlerini zikretti. Makrizi ise onun vefatını sekiz yüz yedi olarak zikretmektedir.⁴⁵

⁴² Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 4, s. 261

⁴³ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 4, s. 132

⁴⁴ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 4, s. 45

⁴⁵ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 4, s. 84, İbn Hacer Askalanî, **İnbâ'ü'l-ğumr bi-ebnâi'l-ûmr**, thk. Hasan Habeşi, Kahire, 1969, c. 1, s. 524

İbn Nasırüddin'in Kadın Hocaları: İbn Nasırüddin'in kaynaklarda zikredilen hanım hocalarından bazıları hakkında kısada olsa biyografiler mevcuttur. Genel olarak ilim camiasında hanımlara atıflar yapılmasa da İslam medeniyetinde ilim sahibi olan ve alimler üzerinde etkisi olan nice kadınlar mevcuttur. İsimleri topluca aynı başlık altında incelemeyi uygun gördük, çünkü kaynaklardan çok kısıtlı bilgiler elde edebildik.

- a) Hatice binti İbrahim b. İshak b. İbrahim b. Sultan el Baeliyye, ed Dımeşkî (ö.803/1400). Ebu Nasr İbn Şirazî ve İshak b. Amidî kendisine icazet vermişlerdir. Ondan ilim elde eden pek çok kişi olmuştur. Vefat ettiğinde doksan yaşına yaklaşmıştı.⁴⁶
- b) Zeynep binti Abdullah b. Abdulhalim b. İbn Teymiyye, el-Hanbelî (ö.799/1396). Takiyuddin İbn Teymiyye'nin yeğenidir. İbn Hacer, onun Haccar'dan ders işittiğini söylemektedir.⁴⁷
- c) Zeynep binti Osman b. Muhammed b. Lü'lü' ed Dımeşkî (ö.800/1397). Haccar'dan ders işitmiştir. İbn Hacer'e icazet vermiştir.⁴⁸
- d) Sare binti Takiyyuddin Ali b. Abdulkafi b. Yahya b. Temam es Subki, ed Dımeşkî, el Kahirî (ö. 805/1402). 741 yılında doğmuş, küçüklüğünde babasından Zeynep binti Kemal ve Şihab el-Cezeri'den ilim almıştır, Mizzi, Berzalî, Zehebî ve başkaları ona icazet vermişlerdir. Uzun bir hastalık yaşadı ve Kahire'de vefat etmiştir.⁴⁹
- e) Sevmelek binti Fahr Osman b. Ğanim b. Muhammed b. Süleyman b. Hemâil b. Ğanim el Caferî (ö. 802/1399). İmad Ebû Abdullah'tan ders almıştır. Sehâvî, hocasının ondan ilim aldığını söylemektedir.⁵⁰
- f) Şemse'l Mul'uk binti Nasırüddin b. Muhammed b. İmad b. İbrahim b. Ebubekir b. Yakup b. Adil b. Eyyubî, ed-Dımeşkî (ö.803/1400). 730 yılından sonra doğmuştur. Mizzi ve bazı hocalardan ilim almıştır. Sehâvî, hocasının ondan icazet aldığını aktarmaktadır.⁵¹

⁴⁶ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 12, s. 24

⁴⁷ İbnul İmad, **Şezeratu'z-zeheb**, c. 8, s. 610

⁴⁸ İbnul İmad, **Şezeratu'z-zeheb**, c. 8, s. 621

⁴⁹ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 12, s. 51-52

⁵⁰ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 12, s. 67

⁵¹ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 12, s. 69

İbn Nasırüddin'in sadece bayan hocaları değil diğer hocaları hakkında da maalesef kaynaklarda hacimli nitelikte bilgiler mevcut değildir.

1.2.7. İbn Nasırüddin'in Kaynaklarda Sadece İsimleri Zikredilen Diğer Hocaları

Araştırma kaynaklarımızda İbn Nasırüddin'in hocaları olarak zikredilen pek çok kişinin ismi mevcut olmasına rağmen bu isimlerden bazılarının biyografik bilgileri kaynaklarımızda bulunmamaktadır. Önceki başlıkta zikrettiğimiz hocaları hakkında ulaştığımız biyografik bilgilere yer verdik. Bu başlıkta ise kendileri hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan hocalarının isimlerini tespit etmeye çalıştık.

Abdurrahman b. Ömer b. Melce b. Abdülhafız el-Beytelidî el-Varrâk (ö.803/1400).⁵² Ömer b. Muhammed b. Ahmet b. Abdülhadi b. Abdülhamid Zeyn b. Hafız Şems el Makdisî, es Salihî, el Hanbelî (ö. 803/1400).⁵³ Ömer b. Muhammed b. Ahmet b. Ömer b. Selman b. Ali b. Selim Zeyn, Ebu hafs, el Balisî, Dımeşkî es Salihî (ö. 803/1400).⁵⁴ Abdurrahman b. Ahmet b. Mikdad b. Ebu Kasım b. Heybetullah b. Mikdad el Kaysî Ukeylî, ed Dımeşkî (ö.800/1397).⁵⁵ Ali b. Selahattin b. Muhammed d. Zeyn b. Mence b. Muhammed b. Osman el-Hanbelî, et Tenuhî (ö. 800/1397).⁵⁶ Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ebul Mecd b. Ali ed Dımeşkî (ö.800/1397).⁵⁷ Ebu Hayr Ahmet b. Halil b. Keykeldi el-Alaî el-Makdisî (ö.802/1399).⁵⁸ Ebu Hureyre Abdurrahman b. Hafız Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebî, eş-Şafîî (ö.799/1396).⁵⁹ Abdullah b. Halil b. Ebu hasan b. Zahir b. Muhammed b. Halil b. Abdurrahman Taki, el Herestanî, Dımeşkî, Hanbelî (ö.805/1402).⁶⁰ Abdullah b. Yusuf b. Ahmet b. Hüseyin b. Süleyman b. Şerefuddin, İbnu'l-Kefri, Dımeşkî, Hanefî (ö.803/1400).⁶¹ Osman b. Muhammed b. Osman b. Musa b. Cafer b. Halefu'l-Fahr, el-Ensarî, Sa'di, el-İbadi, el Kerekî, ed-Dımeşkî, eş-Şafîî

⁵² Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 4, s. 115

⁵³ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 6, s. 115-116

⁵⁴ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 6, s. 116

⁵⁵ İbn Hacer, **İnbâ'ü'l-ğumr**, c. 2, s. 26

⁵⁶ İbn Hacer, **İnbâ'ü'l-ğumr**, c. 2, s. 27

⁵⁷ İbn Hacer, **İnbâ'ü'l-ğumr**, c. 2, s. 27

⁵⁸ İbnul İmad, **Şezeratu'z-zeheb**, c. 9, s. 28-29

⁵⁹ İbnul İmad **Şezeratu'z-zeheb**, c. 8, s. 613

⁶⁰ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 5, s. 18

⁶¹ el Fasiy, **Zeylu't-takyid**, c. 2, s. 468-469

(ö.803/1400).⁶² Ömer b. Reslan b. Nasır b. Salih b. Şihab b. Abdülhalik b. Abdülhak, el Kenanî, el Belkunî (ö.805/1402).⁶³ Burhanettin b. İbrahim b. Ahmet b. Abdülhadi b. Abdülhamit b. Abdülhadi b. Yusuf b. Muhammed b. Kudame, el-Hanbelî (ö. 800/1399).⁶⁴ Davut b. Ahmet b. Ali b. Hamza b. Necmettin, el-Bakaî, ed-Dımeşkî, Salihî, Hanbelî (ö. 803/1400).⁶⁵ Ali b. Ahmet b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Mahmut Ala el Merdavî, es Salihî Hanbelî - Ali Ebubekir b. Yusuf b. Ahmet b. Hasib, ed-Daranî, Dımeşkî – Ali b. Osman b. Muhammed b. Şems Lü'lü el-Hanbelî, Dımeşkî – Ali b. Ğazî b. Ali b. Ebubekir b. Ebubekir b. Abdülmelik, es-Sâlihî, es Sekûrî.⁶⁶

1.2.8. İbn Nasırüddin'in Talebeleri

Kendisi pek çok şehir ve bölgeye seyahat ettiği için gittiği her bölgede öğrencide yetiştirmiştir. Onun ilmi hayatını göz önünde bulundurduğumuzda yetiştirdiği öğrencilerin sayısını tam anlamıyla bilmek elbette imkân dahilinde değildir. Fakat onun önde gelen ve ilim dünyasında tanınan bazı talebelerini tanımının hocalarını da tanımamıza katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Zaten onlar da hocalarına özel önem vermişlerdir. Nitekim bu çalışmamızda bize en çok fayda sağlayan bilgileri onun yetiştirdiği talebelerinin yazdıkları biyografi eserlerinden elde ettik.

- a) Muhammed b. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Abdullah b. Fehd el Takiyuddin Ebu Fadl b. Necmüddin b. el Haşimi, el-Ulvi, el-Uşfi (ö.871/1466)

Necmeddin b. Fehd el Mekkî'nin babasıdır. 787/1385 yılında yukarı Mısır'ın Usfan bölgesinde doğmuştur. Babası ile Mekke'ye gitmiştir. Bu arada Kur'an'ı ezberlemiş ve birçok ilim alanında okumalar yapmıştır. Mekke'de birçok hocadan ilim alma imkanına sahip olmuştur. Heysemî, Irakî ve daha pek çok kişi ona icazet vermişlerdir. Eserlerinin bir kısmını Mekke'de kaldığı süre zarfında yazmıştır. Bu eserleri aracılığıyla Hicaz'da çok etkili olduğu kaydedilmiştir.

⁶² Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 5, s. 139-140

⁶³ İbn Hacer, **İnbâ'ü'l-ğumr**, c. 2, s. 245

⁶⁴ İbnul İmad, **Şezeratu'z-Zeheb**, c. 8, s. 619

⁶⁵ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 3, s. 211

⁶⁶ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 5, s. 187-207-260-274

İbn Fehd 'in telif ettiği ve en çok bilinen eserleri şu şekildedir. “*en-Nurul-Bahirul sati’ min sireti zil-Burhani ’l-kati*”⁶⁷ *Lahzü’l-elhaz bi zeyli Tabakati’l Huffâz, el-Büdü’z zevahir mimma li’l-muhtar ve itretuhu mine’l-mefahir, ed-Dureru’s-seniyye ve’l-Cevahiri’l behiyye minel-ehadis-in-nebeviyye ve’l-ahbaril merviyye, muhtasari-esmai’s-sahabe, el menhecul celi ile şuyuhi Kadil-haremeyni’s-siracil Hanbelî.*”⁶⁸

Takiyyuddin İbn Fehd, İbn Nasırüddin ed Dımeşki’nin kıymetli öğrencilerindendir ve onun hakkında bize ilk elden bilgiler veren nadir kişiler arasındadır. Bu çalışmamızda onun *Lahzü’l-elhâz*, isimli eserinden oldukça fazla istifade ettik.

b) Ömer b. Muhammed b. Ebu’l-hayr Muhammed b. Abdullah b. Fehd Necmüddin, el Haşimî, el Mekkî (ö.885/1480)

Yukarıda ismi zikredilen İbn Fehd, Takiyüddin’in oğludur. 812/1409 yılında Mekke’de doğup, büyümüştür. Çocuk yaşlarda Kur’an’ı Kerim’i ezberlemiş, bazı eserler ve farklı ilim alanlarında okumalar yapmıştır. Kendisi birçok kişiden ilim almış aynı şekilde birçok talebesi olmuştur. Rekîkâ binti Yahya, Şihâb b. Hacî, Cemâl b. Şerâihî, Abdülkadir urumevî ve daha pek çok kişi ona icazet vermişlerdir. Kahire, Kudüs, Halep, İskenderiye’de bulunmuştur. Şam’da İbn Nasırüddin ile buluşmuş ve ondan ilmi konularda istifade etmiş ve onunla Halep’e yolculuk yapmıştır.⁶⁹

Necmüddin İbn Fehd pek çok eser telif etmiştir, onlardan bazıları şu şekildedir. “*İthaful vera bi-ahbari ümmi’l kura, ed-dürü’l-kemin bi-zeyli ’l-ikdi-ş-şemin fi tarihi beledi’l-emin, Mu’cemüş Şüyüh, Buğyetul meram bi-ahbari vülati’l-beledi’l Haram.*”⁷⁰

Necmüddin İbn Fehd’in *Mu’cemü’ş-şüyüh* adlı eseri bu çalışmamızda başvuru kaynaklarımızdan birisi olmuştur. Kendisi İbn Nasırüddin ed-Dımeşki’nin öğrencisi olması hasebiyle onun hakkında ilk elden bize güvenilir bilgiler vermiştir. Bu bölümde

⁶⁷ Sehâvî, **ed-Dav’ü’l-lâmi’**, c. 9, s. 281-282

⁶⁸ Eserler hakkında geniş bilgi için bkz. **DİA**, c. 19, s. 489-490

⁶⁹ Sehâvî, **ed-Dav’ü’l-lâmi’**, c. 6, s. 126-131

⁷⁰ Geniş bilgi için bkz. **DİA**, c. 19, s. 487-489

en çok başvurduğumuz kaynaklardan olan bu eser ayrıca dönemin bazı önemli şahsiyetleri hakkında da kıymetli bilgiler sunmaktadır.

- c) İbrahim b. Ahmet b. Hasan Burhaneddin el Aclûnî el Makdisî eş-Şafî (ö. 885/1480)

Babası ticaretle meşguldü. Ebu Ali en Nasır ile nahiv okudu. Kahire'ye yolculuk yaptı. Hac görevini yerine getirdi ve Şam'a döndü.⁷¹

- d) Ahmet b. Ebubekir b. Abdurrahman b. Muhammed el Ma'meri, el Makdisi, el Hanbeli (ö. 891/1486)

İbn Zeriyyk olarak tanınmaktadır. Dimeşk'te doğmuş ve burada yetişmiştir. Kur'an'ı Kerim'i İsmail el-Aclûnî'nin yanında ezberlemiştir. Takiyyuddin b. Kandes'in yanında Fıkıh ve Arap dili eğitimi almıştır. Takiyyuddin b. Kandes, ona fetva vermesi için izin vermiştir. İbn Nasırüddin ve İbn Şerâihî'nin kızından ders almıştır. Attan düşüp yürüyemez hale gelmiş ve Dimeşk'te vefat etmiştir.⁷²

- e) Ahmet b. Abdülatif b. Musa b. Umeyre b. Musa el Kırşî el Mahzumi el Yebnavî el-Mekkî (ö. 841/1437)

807/1404 Mekke'de doğmuştur. Burada büyümüş, İmam Nevevî'nin meşhur kırk hadis kitabı olan *El-erbau'n-nevevi*'yi ezberlemiştir. Şatıbi'den ders almıştır. Şeyh Mevkuffî'nin "*minhacu'l asli*" eserini okumuş keza İbn Malik'in eserlerini de der olarak okumuştur. Mekke ehlinde bazılarına ve kendisine gelen kimselere aktarmıştır. Otuz yaşından sonra Dimeşke yolculuk yapmış, Kahire, Dimeşk ve Halep'te bazı kişilerden ilim almıştır. Burhan el-Halebî onu övmekte, hadis konusunda faziletli bir şeyh olduğunu söylemektedir. Aynı şekilde İbn Nasırüddin 'de onu övmüştür. Şairliği de olan bu müteahhir ilim adamının bazı şiirleri günümüze gelmiştir. kendisi bu şiirleri hakkında bize açıklamalar yapmaktadır. İbn Fehd onun, dindar ve sakin biri olduğunu söyler.⁷³

⁷¹ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi**, c. 1, s. 11-12

⁷² Sehâvî, **a.g.e**, c. 1, s. 255

⁷³ Sehâvî, **a.g.e**, c. 1, s. 354-355

- f) Ahmet b. Muhammed b. Ahmet b. İsmail es-Said'i el-Mekkî el-Hanbelî (ö. 841/1437)

Hicri 810/1407 yılından önce Mekke'de doğmuş, burada büyümüş ve Dımeşk'e yolculuk yapmıştır. Burada fıkıh ilmi almış bunun yanı sıra buranın kütüphane ve bilgelerinden faydalanmıştır. Burada bulunduğu süre zarfında evlenmiştir. Dımeşk'te İbn Fehd ile İbn Tahhan ve başkalarından dersler okumuştur. İbn Fehd ondan bir kısım şiirler aktarmaktadır. Taun vebası yılında vefat ettiği aktarılmaktadır.⁷⁴

⁷⁴ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'**, c. 2, s. 71

İKİNCİ BÖLÜM

İBN NASİRÜDDİN ED-DİMEŞKÎ'NİN TARİHÇİLİĞİ

2.1. İbn Nasırüddin'in Tarih Yazımında Takip Ettiği Yöntem

Tarihi dönemler içerisinde kısa bir zaman dilimini kapsayan fakat etkisi ve önemi yüzyıllardır süregelen siyer ilmi hem Müslümanlar tarafından hem de Gayri Müslimler tarafından hemen her dönem adeta yeniden ele alınarak işlenmiştir. İslam alimleri tarafından genel olarak onun hayatını öğrenmenin dinî bir vecibe gibi görülmesi toplumun tüm kesimlerinde en azından Hz. Peygamber'in yaşantısını genel anlamıyla bilme kaygısını meydana getirmiştir. Tabi bu durum onun hayatını öğrenirken doğru ve güvenilir kaynaklardan istifade etmenin zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. İlk olarak İbn İshak ve İbn Hişam ile başlayan rivayet usulü şeklinde ele alınan siyer ilmi; bu iki eser çerçevesinde genişleyerek işlenmeye devam etmiştir.

Hz. Peygamber'in hayatı günümüze kadar farklı dönem ve farklı coğrafyalarda aynı kaynaklar üzerinden işlenmiş olsa da farklı yorumlar ve düşüncelerle değişik şekilde zenginleştirilmiştir. Nitekim siyer hakkında var olan rivayetler etrafında hemen her müellif kendi görüş ve düşüncelerini de yazdığı esere dahil etmiştir. Bu şekilde siyer ilmi sahasında geniş bir literatür oluşmuştur. Siyer ilminin kayıt altına alınması hususunda sayısız ilim adamı katkı sunmuştur.

Siyer ilmi müktesebatına katkısı olan ve farklı bir yaklaşım sergileyen alimlerimizden birisi olan, İbn Nasırüddin ed-Dimeşkî, hicri dokuzuncu yüzyılın önemli müelliflerinden birisidir. Onun ismi siyer ilminden ziyade hadis ilmi konusunda öne çıkmaktadır. Hatta onun siyer-tarih ilmine dair kaleme aldığı eserlerin geri planda kaldığı dahi söylenebilir. Fakat bu durum onun siyer-tarih konusundaki yetkinliğini ve özgünlüğünü geride bırakamamıştır. Bu ilim sahasında ele almış olduğu konular ve içerik bilgisi hakkında elde ettiğimiz malumatlar şunu göstermektedir, Sadece siyer ilmine dair altı eser telif etmiş olan müellifin çalışmaları siyer-tarih ilmine pek çok konuda katkı sunmaktadır.

Öncelikle *Cami'u'l-â'sâr* eserinin girişinde, yer verdiği şu cümleler adeta eserlerinin kaleme alış amacını bize anlatmaktadır. Kalplerin Hz. Peygamber'in hayatını öğrenmekle, ona sevgi besleyeceğini, onun vasıfları, yüce ve sağlam sıfatlarıyla nurlanacağını söylemektedir. Onun yüce ve incelik dolu adabını yaymakla şerefleeneceğini zikretmektedir.⁷⁵

İbn Nasırüddin, *Cami'u'l-â'sâr* eserinin girişinde; Hz. Peygamber'in hayatını öğrenmenin faziletli bir amele eş değer olduğu ve kişiye mutluluk vereceği konusundan yola çıkmıştır. Bu duygu ve düşüncelerle eser telifi, uygulana gelen bir yöntemdir. İslam tarihinin ilk dönemlerinden beri ilim sahiplerinin Hz. Peygamber'in hayatını öğrenme ve öğretmenin fazileti üzerinde durmaları sadece İbn Nasırüddin değil onlarca kişiyi de aynı şekilde etkilemiştir. Bu hassasiyetle eserler telif eden İbn Nasırüddin'in eserlerini içerik ve yöntem bakımından ele aldığımızda konu daha net olarak görülecektir.

İbn Nasırüddin'in tarih-siyer eserlerini incelediğimizde dikkatimizi çeken en önemli konulardan birisi, onun eserlerinde geniş anlamda gazve ve seriyelere yer vermemiş olmasıdır. Eserlerinde Hz. Peygamber'in hemen tüm hayatına dair haberleri bazen detaylı bazen de kısa bilgiler vermektedir. Hz. Peygamber'in hayatını detaylı olarak ele aldığı *Cami'u'l-â'sâr* adlı eserinde sadece gazvelerin sayılarına ve bazı özet bilgilere yer vermektedir. Hz. Peygamber'in gazve sayısının yirmi yedi, seriye sayısının kırk yedi olduğunu ve bu konu hakkında farklı rivayetlerin de bulunduğunu zikrettikten sonra Hz. Peygamber'in savaştığı gazvelerin sayısının dokuz tane olduğunu ekleyerek şu sıralamaya yer vermektedir. Bedir, Uhud, Hendek, Beni Kurayza, Beni Mustalik, Hayber, Mekke fethi, Huneyn ve Taif (burada mancınık kullanıldığını da eklemektedir.) Bu gazvelerde Hz. Peygamber'in bizzat savaşmasını anlatmasının haricinde savaşlar hakkında maalesef teferruatlı bilgi vermemektedir. Konuya ek olarak haklarında ayet inen savaşların, Bedir, Uhud, Hendek, Hayber, Mekke fethi, Huneyn, Tebük olduğunu ve bunların büyük savaşlardan sayıldıklarını not düşmüştür.

⁷⁵ İbn Nasırüddin, ***Cami'u'l-â'sâr fi mevlidi'n-nebiyyil muhtar***, Darul Kütübü'l ilmiyye, thk. Hüseyin Muhammed Ali şükri, 1.baskı, Beyrut, 2009, c. 1, s. 17-19

Hız. Peygamber'in savaşlarına dair neden kısa bilgilere yer vermiş olduğunu tam manasıyla bilmek mümkün olmasa da bazı yorumlarda bulunmak olasıdır. Öncelikle eserlerini incelediğimizde kendisinin amacının Hız. Peygamber'in hayatına dair haberleri bir araya toplamak olduğunu görmekteyiz. Fakat bu durum onun savaşlardan bahsetmemesini dikkat çekici kılmaktadır. İbn Nasırüddin diğer eserlerinde de müşahede ettiğimiz üzere kitaplarını konularına göre tasnif etmeyi amaçlamıştır. Hız. Peygamber'in kullandığı günlük eşyalarından onun terekeseine kadar geniş bir konu içeriğine yer verip, savaşların içeriği hakkında bilgisi olmadığını söylemeyi mantıksız kılmaktadır. Nitekim Hız. Peygamber'in gazve ve seriyelerinin sayısı hakkında verdiği bilgiler ve kullandığı rivayetler, onun *Cami'u'l-â'sâr* adlı eserinde Hız. Peygamber'in savaşları hakkında ayrıntıya kaçmamayı bilinçli bir tercihle benimsediği anlaşılmaktadır. Bize yle geliyor ki onun *Cami'u'l-â'sâr* adlı eserinde Hız. Peygamber'in tüm hayatına dair onlarca rivayetten destekle bir siyer anlatısı oluşturmasına rağmen gazve ve seriyeler hakkında kısacık bilgilere yer vermesi onun bu konuyu başka bir eserinde ele almış olabileceği düşüncesine sevk etmektedir. Maalesef ki kaynaklarımızda onun gazve ve seriyeler hakkında mstahrec bir eser kaleme aldığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fakat onun kaleme aldığı eserlerin tam olarak tespit edilememiş olduğunu hatırlatmak isteriz. Bu da onun böyle bir eser yazmış olabileceğini, ancak bu eserin günümüze gelememiş olduğunu akla getirmektedir. Bununla birlikte Hız. Peygamber'in savaşlarından ziyade onun mesajını ve sosyal yaşantısını önemsemiş olmasından naşı savaşlarını bilinçli bir şekilde dışarıda tutmuş olduğunu söylemek de mümkündür.

İbn Nasırüddin'in eserleri incelendiğinde başlık ve içerik arasında ciddi bir uyum göze çarpmaktadır. Eserlerine verdiği isimler içeriği tam anlamıyla yansıtır niteliktedir. Örneğin *“el-ihbar bi-vefatı'l-muhtar”* adlı eserinde sadece Hız. Peygamber'in vefatından hemen öncesinde ve vefatı sırasında meydana gelen olaylara yer vermiştir. Farklı konulara yer vermeden, konuyu çok uzatmadan asıl anlatmak istediği olaylar üzerine yoğunlaşmıştır. Bu anlatım şeklini tüm Siyer-tarih eserlerinde başarılı bir şekilde uygulamıştır. Müellif 'in başlık ve içerik uyumu elbette ki onun ilmi birikimini açıkça ortaya koymaktadır.

İbn Nasırüddin genel olarak eserlerinde şiir kullanımına önem vermiş ve ciddi anlamda şiir ile olaylar arasında bir bağlantı kurarak eserin tekdüze olmasının önüne geçmiştir. Müellifimizin siyer’i şiir ile anlatması konusunda el-ihbâr adlı eseri özellikle dikkat çeker bu eser belki de bu türün en iyi örneklerinden birini temsil etmektedir. Bu eserdeki olay örgüsü ve şiir kullanımı çok açıklayıcı bir üsluba sahiptir. Genel olarak eserlerinde hem kendi şiirlerine hem de işlediği konu hakkında önemli gördüğü farklı şahsiyetlerin de şiirlerine yer vermektedir.

Yine hadis ilmi konusunda ele aldığı bilgiler aynı şekilde hem içerik hem de yöntem açısından siyer eserlerinde metodolojik olarak biçimlendirmiştir. Nitekim hadis rivayet eder gibi siyer ilmine dair bilgileri de bariz bir şekilde ravi zincirine ve rivayetlerin farklı metinlerine de yer vererek aktarmaktadır.

Genel olarak İbn Nasırüddin’in *Cami ’u ’l-â’sâr* adlı eseri üzerinden ilerleyerek onun tarihçilik metodu bağlamında yaptığımız bu değerlendirmeler, daha çok onun konuları işleme tarzına yönelik olmuştur. Onun bahis mevzusu olan bu ve diğer eserleri genel olarak rivayet usulünü esas alsa da özellikle şiiri tercih etmesi, tefsir ilmine dair verdiği bilgiler, bazı kelime ve kavramların lügatteki anlamları ve kullanımına dair bilgilere yer vermesi kullandığı metodolojinin otantikliği bağlamında dikkat çekicidir. Metodolojisini daha iyi anlayabilmek için bazı tikel örnekler üzerinden gitmenin daha iyi olacağını düşünüyoruz.

Eserlerinin ana konularının birbirinden bağımsız olarak ele alınıp tek tek genel bir incelemeye tabi tutulması konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Kısaca bahsettiğimiz bu konu içeriği ve örneklemeleri bazı alt başlıklar şeklinde incelemeye gayret edeceğiz.

2.2. Manzum Siyer yazımı

Yukarıda müteaddit defalar ifade ettiğimiz gibi İbn Nasırüddin eserlerinde şiiri çok sık kullanmaktadır. Eserlerini incelediğimizde İbn Nasırüddin’in hemen her kitabında şiire yer verdiği müşahede edilmektedir. Hatta şairliğinin bulunduğu ve orta derecede şiirler yazdığı dahi nakledilir.⁷⁶ Onun çalışmalarında şiirlere bu yoğunlukta yer vermesi özgünlük açısından önem arz etmektedir. Çünkü İbn İshak ve İbn

⁷⁶ İbn Fehd, *Mu’cemüş-şüyûh*, s. 239

Hişam'ın, aksine hem kendi yazdığı şiirlere hem de bazı meşhur zevatın ilgili konuda yazdıkları şiirlere yer vermiştir. *el-İhbâr bi-vefatı 'l-muhtâr* adlı eserinde şiire çokça başvurmuştur. Hz. Peygamber'in vefatına yakın hastalığı ile başladığı eserinde, onun vefatı üzerinden hayatın geçiciliğinden bahsederken, Hz. Peygamberin durumu hakkında kısa bazı şiirlere yer verir, ardından bu şiirlerin açıklaması mahiyetinde tekrar Hz. Peygamber'in hastalık ve vefat durumuna ilişkin bilgiler aktarmaktadır. Şiir ve ardından yorum şeklinde kısa ve etkileyici yazılar kaleme almıştır. Bu anlatım tarzı ile açık bir şekilde İbn İshak ve İbn Hişam gibi eserlerinde sadece rivayet edilen şiirlere değil de kendi yazmış olduğu şiirlere de yer vererek onlardan farklı bir yöntem izlemiştir. Bu durum onun tüm eserlerinde aynı oranda olmasa da birkaç örnekle kendisini net bir şekilde hissettirtmektedir.

Onun şiire sık yer vermesi, şiir ile konuyu özetlemesi, konuların sadece anlatımını değil aynı zamanda akılda kalıcılığını da sağlamaktadır. Nitekim eseri incelerken şiir destekli olan konuların daha çok dikkat çektiğini müşahade edilmektedir.

el-İhbâr adlı eserinde kullandığı bazı şiirler ve bu şiirlerin hemen akabinde bir nevi yorumlama ve tefsir mahiyetinde yaşanan olayı aktarması, müellifin kendine has olmasa da bu yazı tarzını benimsediği ve bunu etkili bir şekilde kullandığı görülmektedir.

Konuya başlarken İbn Nasırüddin'in eserlerinden birisi olan *Beva'isü 'l-fikre fi havadisi 'l-hicre* adlı eserinin tamamen şiirden oluşan bir manzum eser olduğunu zikretmek ve bu eserin içeriğinden bahsetmek yerinde olacaktır. Eser, Hz. Peygamber'in hicretinden sonraki yıllarda meydana gelen bazı olayların şiirsel olarak ele alınmasından meydana gelmektedir.

Onun kaleme almış olduğu bu eser sadece şiir ile Hz. Peygamber'in hayatının nasıl anlatılabildiği konusunda örneklik oluşturmuştur. Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen eserlerde zaman zaman şiirlere rastlanmaktadır. Ancak bu şekilde tamamı şiirsel bir anlatıma sahip eserler pek bulunmamaktadır. Eserin metninin bir kısmına ve tercümesine yer vererek onun şiir konusundaki yetkinliğini de gözler önüne sermek konunun daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

1. سَنُوهِجْرَةِ الْمُخْتَارِ فِيهَا حَوَادِثُ
فَخَذُ نَشْرَهَا مِنْ كُلِّ عَامٍ وَأَحْكِمِ
2. مُصَلَّى قُبَا فِي أَوَّلِ ثُمَّ مَسْجِدًا
بَنَى وَبُيُوتًا وَالصَّلَاةَ فَأَتَمِّمِ
3. وَحَلَفَ أَذَانِ جُمُعَةٍ مَاتَ أَسْعَدُ
بِرَاءً وَعَبْدُ اللَّهِ أَسْلَمَ فَأَسْلَمِ
4. وَثَانِ صِيَامِ فِطْرَةٍ أَمْ كَعْبَةٍ
وَعَزْوَةٍ وَدَانِ بُوَاطِ لِمَعْنَمِ
5. عَشِيرٍ وَبَذَرِ عُرْسٍ عَائِشَ مِثْلَهُ الْ
بَثُولُ وَمَوْتُ لَابِنِ مَظْهُونَ أَكْرَمِ
6. سَوِيْقٍ سَلِيمٍ قَيْنَقَاعٍ وَمِسْوَرٍ
وَمَرْوَانُ وَالتَّعْمَانُ سُرُّوا بِمَقْدَمِ
7. كَذَا ابْنُ زُبَيْرٍ مِثْلُ مَوْتِ رُقِيَّةِ
أَبُو بِنْتِ هِنْدَانِمَارُ كَانَتْ بِمَعْلَمِ
8. غَزَا أَحَدًا فِي ثَالِثِ قَتْلِ حَمْرَةٍ
وَذَا أَمْرٍ وَالْخَمْرُ رُدَّتْ فَحَرَمِ
9. وَحَمْرَاءُ مَعَ بَذَرٍ آخِرًا بِنَاوُهُ
بِزَيْنَبَ ذَاتِ الْبِرِّ كَسِبَا لِمُعْدَمِ
10. كَذَا حَفْصَةُ مَعَ أُمِّ كَلْثُومٍ زُوْجَتْ
أَتَى حَسَنٌ قَبْلَ الْحُسَيْنِ الْمُقَدَّمِ

11. وَفِي رَابِعِ تَزْوِيجِ هُنْدٍ مَعُونَةً

نَضِيرٍ وَقَصْرٍ وَالتَّيْمُمِ فَأَفْهَمَ

12. مُرَيْسِيعِ إِفْكٍ وَالرَّقَاعِ وَمَوْعِدٍ

وَرَجْمٍ وَمَوْتَتَامِ الْمَسَاكِينِ عَظِيمِ

13. وَصَلَّى لِحَوْفٍ ثُمَّ فِي الْخَمْسِ خُنْدَقٍ

فُرِيظَةً سَعْدٌ مَاتَ دُومَةً قَدِيمِ

1) Nebî'nin hicret yıllarında nice hâdiseler var.

Her yıl onları güzel sözlerle an, (bunu da) en güzeliyle yap.

2) (Hicretin) ilk yılında kubâ namazgâhı yapıldı, (Peygamber) Mescid-i Nebevi'yi

Evlerini (hücrelerini) inşa etti. Namazını ise artık (dörde) tamamladı.

3) (Yine bu yıl) Medine sözleşmesi yapıldı, ezan ve cuma namazı meşru kılındı; Es'ad (b. Zurâre)

Berâ (b. Ma'rûr) vefat etti, Abdullah (b. Selâm) Müslüman olup kendini Allah'a teslim etti.

4) (Hicretin) ikinci yılında ise oruç ve fitır sadakası meşru kılındı; Kâbe kıble kılındı.

Ganimet için Veddân ve Buvât gazveleri yapıldı.

5) Zül Uşeyre, Bedir savaşları yapıldı, iffetli Aişe ile evliliği gerçekleşti.

Cömert İbn Maz'un vefat etti.

6) Sevik, Beni Süleym ve Beni Kaynuka gazveleri yapıldı. Misver b. Mahreme Mervan b. Hakem ve Numan b. Beşir'in doğumu mutluluk verdi.

7) Abdullah b. Zübeyr'in doğumu sevinç getirdi, Peygamberin kızı Rukiye

Ebu binti Hind – kaplan olarak bilinen- vefat ettiler.

8) Bedir gazvesi oldu (üçüncü yılda) Hamza şehit edildi.

Emir olundu ve şarap yasaklanıp haram kılındı.

9) Hamrau'l-Esed yapıldı, Bedir savaşıdan sonra, onunla gerçekleşti.

Zeynep binti Huzeyme – fakirlere iyilik eden- ile Hz. Peygamber'in evliliği.

10) Aynı yıl Hafsa bnt. Ömer ile evlendi, kızı Ümmü Gülsüm evlendi.

Hüseyin den önce Hasan doğdu.

11) Dördüncü yılda Hz. Peygamber Hind bint Utbe ile evlendi, Biri Ma'une

Beni Nadir Gazvesi gerçekleşti ve namaz sefer esnasında kısaltıldı, o zaman teyemmüm emredildi.

12) Müreysi gazvesi gerçekleşti ve İfk hadisesi meydana geldi, Zatür-Rıka hadisesi meydana geldi.

Bedir intikamı alındı(mev'ud) Yahudi'ye recm yapıldı, miskinlerin annesi Zeynep bnt. Huzeyme vefat etti.

13) Sonra korku namazı kılındı ve beşinci yıl hendek gazvesi gerçekleşti.

Kurayza gazvesi meydana geldi ve Sad b. Muaz vefat etti Dummetu'l-cendel'den önce.

Bu eserle birlikte İbn Nasırüddin'in siyeri anlatırken manzum malzemeye başvurması bir başka ifade ile siyeri şiir ile anlatması bu konudaki yetkinliği hakkında pek çok değerlendirmeler yapılmasına imkân tanımaktadır. Şiir üzerinden Hz. Peygamber'in hayatını anlatana bu eser üzerinden onun eşsiz bir ilmi birikime sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu eser, İbn Nasırüddin'in siyer konusundaki bilgisinin yanında bu bilgileri şiir konusundaki ustalığıyla birleştirmesi açısından önemlidir. Ayrıca manzum siyer alanına katkı sunması bakımından da önem arz etmektedir.

İbn Nasırüddin'in eserlerinde şiir kullanımını detaylı olarak incelediğimizde şiir-konu ve konu-şiir ekseninde uyumlu bir anlatım sergilediğini açıklamıştık. Konuyu bazı örneklerle daha açıklayıcı bir şekilde ifade etmek mümkündür.

Kuşkusuz İbn Nasırüddin'in temel amacı şair olmak, irşat ettiği şiirlerle edebiyat mahfillerini renklendirmek ya da edebiyat dünyasına adım atmak değildir. Aksine misyon sahibi, dert ve keder sahibi bir müellif olarak Hz. Peygamber'i şiir aracılığıyla hafızalara nakşetmektir. Zaten aşağıdaki küçük mısra onun bu konudaki hissiyatını bize net olarak aktarmaktadır. Nitekim o şöyle demektedir.

فأي عمر هنيء أم أي عيش يطيب،
و أي دنيا ترجى قد مات فيها الحبيب.

Hangi yaşanan hayat kutlanır veya hangi yaşam güzel olur

Ve peygamberin içinde yaşamadığı hangi dünya arzu edilir.

Bu şiiri Hz. Peygamber'in vefatını anlattığı bölümün başına koymuş olması ise daha dikkat çekicidir. Nitekim şiirden hemen sonra Hz. Peygamber'in Veda Haccı dönüşünde hastalanmasını ve kısa süreli iyileşmesini anlatmaktadır. Hz. Peygamber'in Allah ile buluşmayı yani ölümü istediğini, aktarmasından sonra bu kutlu şahsiyetin ölümünden sonra yaşamın daha zor olduğunu manevi anlamda dünyanın artık umut vermediğini söylemesi siyere duyduğu ilginin nedeni olarak karşımızda durmaktadır. Müellif Hz. Peygamber'in vefatı üzerinden hayatı anlamaya çalışmakla kalmamış bunu şiirsel olarak da ifade etmiştir.

والله لو قيل جميع الدنيا
و جنة الفردوس دار الجلال
تكون ملكا لك أو تلقنا
لاخترت لقياكم على كل حال

Vallahi denilse ki tüm dünya

Azamet yurdu Firdevs cenneti mi

Sana mülk olsun veya bizimle buluşmak mı dense

*Ben her halükârda sizinle buluşmayı seçerdim.*⁷⁷

Görüldüğü gibi müellifimiz, siyere salt akademik bir merakla yönelmemiştir. O bu sahaya dini duyarlılığından meyletmiştir. Kendisini adeta Hz. Peygamber ile aynı zaman diliminde yaşayan o olayların tamamen içinde bir şahıs olarak görmüştür. Peygamberin vefatını anlatacağı zaman adeta kendi ölümünü anlatıyormuşçasına bir hissiyata kapılmıştır. Peygamberin vefatıyla adeta ondan koptuğunu hissetmiş bunu mısralarına; dünya ve ahiretin tamamını kendisine vermekle Peygamber ile buluşma arasında muhayyer kalması durumunda Peygamberi tercih edeceğini söylemesine neden olmuştur.

İbn Nasirüddin bu şiirin ardından Hz. Peygamber'in kuşluk vaktinde tekrar hastalandığını ve baş ağrısı çekmeye başladığını, onun Rabbi ile buluşmayı seçtiğini ve bunu her şeye üstün tuttuğunu ekleyerek devam etmektedir.

Aslında müellif bu eserinde kısa şiirler kullanarak kendi hissiyatlarını da bir şekilde konuların içeriğine eklemeyi bir metot olarak seçmiştir. Kendi hissiyatını şiirsel bir üslup aracılığı ile esere yerleştirerek eserin farklılık içermesini de sağlamıştır.

Eserlerinde ele aldığı şiirleri adeta konularına göre düzenlemiştir. Özellikle *Mevridü's-sâdî fî mevlidi'l-hâdî* ve *el-ihbâr* adlı eserlerinde bahsedeceği konu hakkında bilgiler verdikten sonra hemen her konu hakkında mutlaka şiire de yer vermektedir. Onun şiir kullanımı özgün olmasa da farklı ve kayda değer bir tarz oluşturmasını sağlamıştır. Konunun daha iyi anlaşılması için eserlerinde yer verdiği şiirlerin bir kısmını konu başlıkları ile birlikte ele alarak müellifimizin şiiri kullanımına dair nasıl bir yol izlediğini, kullandığı şiirlerin içeriğini bilgi ve örneklerle ortaya koymaya çalışacağız.

Örneğin *Mevridü's-sâdî fî mevlidi'l-hâdî*, adlı eserinde kullandığı bazı şiirler şu şekildedir.

⁷⁷ İbn Nasirüddin, **el ihbâr bi vefati'l muhtâr**, thk. Refik Hamit Taha es-Samarraî, Dirasatül İslamiyye, İslamabad, 2005, s. 37-39

إذا كان هذا كافر جاء ذمه
وتبت يده في الجحيم مخلدا
أتى أنه في يوم الاثنين دائما
يخفف عنه للسرور بأحمدا

Kafir olduğu için zemmedilen

Elleri kuruyan ve ateşte sonsuz kalacak kişiye bak

Her pazartesi günü gelinir

*Ahmed'in doğumuna sevindiğinden dolayı azabı hafifletilir.*⁷⁸

Bu şiiri Hz. Peygamber'in doğumuna sevinen amcası Ebu Leheb hakkında yazan müellif, onun bu sevincinden ve kölesi olan Süveybe'nin Hz. Peygamber'i emzirmesinden dolayı her pazartesi günü azabının hafifletildiğine dair var olan rivayeti şiir biçiminde bize takdim etmektedir.

Bu yöntemi çok başarılı olarak işleyen İbn Nasırüddin konuların akılda kalıcılığını arttırmaktadır.

لما رأى أهل الكتاب محمدا
عرفوه من كتب بوصف تعلن
ورأى الغمامة فوقه أنى أنى
تأتى و يسكن تسكن.

Ehli kitap Muhammed'i gördüğü zaman

Onu, Kitaplarında vasfedilen özellikleriyle tanıdılar

Her nereye gittiyse üzerindeki bulutlar gördüler

*Bulut gelip onun oturduğu yerde duruyordu.*⁷⁹

⁷⁸ İbn Nasırüddin, *Mevridü's-sâdî fi mevlidi'l-hâdî*, thk. İbrahim b. Şeyh Raşit el Merihî, Darul gina li-t tab'a-ati ve neşri ve tevzi', 1. Baskı, Kahire, 2008. S. 26

⁷⁹ İbn Nasırüddin, *Mevridü's-sâdî*, s. 38

Hız. Peygamber'in rahip Bahira ile yaşadığı aktarılan hadise hakkındaki rivayetleri verirken amcası Ebu Talib'e ait olduğunu söylediğı bu şiire yer vermiştir. Burada şunu eklemek istiyoruz ki İbn Nasırüddin eserinde Hız. Peygamber'in amcasıyla Şam'a yaptığı yolculukta yaşanan Rahip Bahira olayının gerçekliği üzerinde herhangi bir yorumda bulunmamış ve bu konu hakkındaki rivayetleri olduğu gibi eserine almıştır.

Konuya dair zikrettiğimiz örneklerden yola çıkarak İbn Nasırüddin'in eserlerinde kullandığı şiir ile karışık bu tarz bir anlatım şekline aslında kaynaklarımızda zaman zaman başvurulmaktadır. Fakat hem kendi şiirlerini hem de farklı kişilere ait şiirleri yeri geldiğinde kullanması İbn Nasırüddin'e ait bir özellik olarak görölmektedir. Kuşkusuz bunun nedeni onun şair kimliği veya kişiliğidir.

İbn Nasırüddin'in bu metodu ile siyer yazarları arasında bir fark ortaya koyduğu söylenebilir. Hız. Peygamber'in hayatını ele alan İbn İshak'ın "*es-Sire*" ve İbn Hişam'ın "*es-Siretun-Nebeviyye*" eserlerini incelediğimizde şiire müracaat ettiklerini görmekteyiz, fakat onların eserlerinde kullandıkları şiirlerin tamamı kendilerine ait olmayıp, sair şairlerden onlara rivayet edilmiş olan şiirlerdir. İbn Nasırüddin ise bu kaynaklarda geçen şiirlere yer verdiği gibi kendisi de konuya göre şiir inşa etmiş ve bunları kullanmıştır.

Cami 'u 'l-â'sâr adlı eserinde kullandığı şiirlerin ekseriyeti daha önceki siyer ve tarih kitaplarından alınmıştır. Bu yönüyle kendisinden evvel telif edilmiş olan siyer eserlerine benzemektedir. Kendi şiirlerine bu eserde pek yer vermemiş olsa da bazı açılardan kendi özgünlüğünü sürdürmüştür.

İbn Nasırüddin *es-Siracü 'l-vehhâc fi 'izdivaci 'l-mi 'rac* adlı eserinde az da olsa şiire yer vermiştir. Fakat diğer eserlerinde olduğu gibi burada kullandığı şiirleri, konu özeti şeklinde serdetmekle birlikte konuya giriş babında da kullanmaktadır.

Eserin hemen girişinde Hız. Peygamber hakkında övgüler ve onun miraç mucizesi ile ilgili uzun bir şiir yer almaktadır. Şiirin ardından İsra ve miraç hadisesini anlatmış ve konuyu bitirdikten sonra adeta bir özet şeklinde tekrar uzun bir şiire yer vererek konuyu adeta telhis etmektedir.

Eserlerinde şiire yer verirken zaman zaman asırlar sonra ortaya çıkan ve ümmet arasında değişik mezhepler tarafından sahiplenilen düşüncelere de yer vermektedir. Burada müstensihi olmakla iftihar ettiği Ehli sünnet fırkasını tutmakta ve bunu da çalışmalarında açıkça söylemekten çekinmemektedir. *Cami'u'l-â'sâr* adlı şaheserini bitirirken Hz. Peygamber'in vefatına dair bazı şiirlerden ve şiirleri zikredenlerin halifelik sıralamasına göre sıralamasından onun Ehli Sünnet fırkasının görüşünü benimsediği anlaşılmaktadır.

“Hz. Peygamber'in ashabından bir cemaat başlarına gelen bu büyük musibetten dolayı mersiye yaktılar. Onlardan bir kısmı kaydedildi ve öğrenildi. Hatta konu ile ilgili rivayetler bir araya toplandı ve bu şekilde anlaşılır hale getirildi. Onlardan mersiye yakan ve şiir söyleyen Hz. Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Ebu Süfyan ve Hasan b. Sabit.”⁸⁰

İbn Nasırüddin'in Hz. Peygamber'in vefatı üzerine adı geçen şahısların her birine ait olduğu rivayet edilen şiirlere eserinde ayrı ayrı yer vermiş olması ve yer vermiş olduğu bu şahısların fazilet sırasına göre dizilimi dikkate değerdir.

İbn Nasırüddin'in itikadı olarak ehli sünnete bağlı olduğu ve tasavvufi bir yönünün olduğu kaynaklarda mevcuttur. Hz. Peygamber için söylenen sözler veya şiirler konusunda dahi halifelik sırasını gözetmiş olması dikkat çekmektedir.

2.3. Sosyal Tarihçilik Anlayışı

İbn Nasırüddin'in eserlerinde göze çarpan en önemli özelliklerden birisi de onun kaleme aldığı konuların genel tarih yazımı içerisinde özel bir konumu olan sosyal tarihçilik bağlamında değerlendirilebileceğidir. Bilindiği gibi İslam tarihçileri genellikle siyasi veya askeri tarihçilik yapmaktadırlar. Bunu bir metodoloji olarak sunanlar da vardır. İslam tarihi hadiselerini yıllara göre tasnif edenlerin çoğu aslında böyledir. Bunlar yıllara göre cereyan eden, özellikle de siyasi ve askeri hadiseleri aktaran çalışmalardır. Sadece siyasi olanları ise halife veya hükümdarların dönemlerini ele alan eserlerdir. Bu kabil eserler gündelik yaşamı, sosyal hadiseleri,

⁸⁰ *Cami'u'l-â'sâr*, c. 6, s. 3330-3335

adeta tarih dışı görür. Bunlara ancak satır aralarında değinirler. Oysaki İbn Nasırüddin bunlardan tamamen farklı bir tarz benimsemiştir.

Hız. Peygamber'in yaşamına dair neredeyse her şeyi anlatmış olmasına rağmen savaşlarına değinmemiştir. Bir başka ifadeyle askeri tarihçilik yapmamıştır. Olayları aktarırken konuları özenle seçmiş ve konuların dışına taşmadan eldeki tüm verileri inceliklerle işlemiştir. İslam Tarihi eserlerinde yaygın olarak, Hız. Peygamber'in gazve ve seriyelerinin ayrıntılı olarak yer almasının aksine İbn Nasırüddin, gazve ve seriyelerin sadece sayılarına, önemli olanlarına ve Kur'an'da bahsedilenlere kısaca değinerek geçmiştir. İbn Nasırüddin bu tarz yazım metodunu eserlerinde tutarlı bir şekilde işleyerek Hız. Peygamber ve onun hayatı hakkında halkın genel olarak günlük hayatında önem verdiği konuları geniş bir çerçevede işlemiştir.

İbn Nasırüddin, eserlerinin karakteristik bir özelliğı olarak nitelendirebileceğimiz sosyal tarihçilik anlayışı çerçevesinde pek çok konuya yer vermiştir. Bu kısımda müellifimizin eserlerinde kullanmış olduğı bu ilmi üsluba dair örneklerle konuyu irdelemeye çalışacağız. İbn Nasırüddin, *Cami'ü'l-â'sâr* adlı eserinde Hız. Peygamber hakkında siyer eserlerinin genel yapısından farklı olarak şu konulara değinmektedir.

Konuya Hız. Peygamber'in süt anneleri ile başlayan müellife göre Hız. Peygamberin süt anneleri olan, Süveybe ve Halime'den Hamza, Üneyse, Şeyma, Ebû seleme ve Mesruh isminde süt kardeşleri vardır. Ayrıca Hız. Peygamber'in daha sonra bu kardeşleri ile olan ilişkileri hakkında da bilgiler vermiştir. Hız. Peygamber'in annesi Amine'nin vefatı ve vefat yılı, kabrinin bulunduğı yer, Peygamberin annesinin kabrine ziyareti hakkında yine pek çok bilgi zikretmektedir. Bu kısımda zikrettiğı en önemli bilgi ise Hız. Peygamber'e henüz yirmili yaşlarında iken vahiy geldiğini kaydetmesidir.⁸¹ Konu hakkında çok detaylı bilgiler vermese de İbn Mace 'den bir rivayete dayandırarak konuyu aktarmaktadır.

Akabinde Hız. Peygamber'in evliliğı hakkında detaylı bilgi verdikten sonra Hız. Hatice'den olan çocuklarının evliliğine de değinmektedir. Özellikle Hız. Fatıma ve Hız.

⁸¹ *Cami'ü'l-â'sâr*, c. 2, s. 1039-1126

Ali'nin evliliğine, sonrasında da Hz. Zeynep, Hz. Rukiyye ve Ümmü Gülsüm hakkında çeşitli rivayetlerle onlar hakkında bilgilere yer vermiştir.⁸²

Hz. Peygamber'in Mekke dönemine dair verdiği şu bilgiler de dikkat çekicidir. Dedesi Abdülmuttalip rüyasında şu olayı görmüştür; Kendisinden zuhur eden bir ışık, önce doğuya, sonra batıya, akabinde yere ve sonrasında göğe doğru gümüş rengine benzer bir parlama olmuş ve akabinde bu ışık her yaprağı nurlu olan bir ağaç haline dönmüştür. Bu rüya sonrası onu Muhammed olarak isimlendirmiştir. Yine Muhammed ismi ehli kitap tarafından tasdik edilmiş ve Tevrat'ta da bu isme atıf olduğu söylenmiştir. Bu bilgilerin devamında İbn Nasırüddin çeşitli kaynaklar aracılığıyla Hz. Peygamber'in isimlerini tespit ederken şu bilgilere yer verir. Hz. Peygamber'in isimlerinin sayısı iki yüze ulaşmakta, bu isimlerin çoğu onun azameti ve faziletini gösterir. Onun faziletini tek bir isimle ihata etmek mümkün değildir. Onun faziletinin sınırı olmadığı gibi isimlerinin de sınırı yoktur. Bazı sufiler onun bin isminin olduğunu ve Allah'ın bin isminin olduğunu söylese de bu yanlıştır. Allah'ın isimlerini belirlemek mümkün değildir. Açıkça varit olan haberler çerçevesinde Hz. Peygamber'in isimlerini sınırlamak mümkündür. Ben bunların altmış dört isim olduğunu gördüm. Kaynaklarda farklı sayılar verilse de Kur'an ve önceki kitaplarda ismi geçen bazı isimler şu şekildedir. “*Muhammed, Ahmed, Nur, Münzir, Nezir, Mübeşşir, Beşir, Şahit, Şehit, Ha'd, Aziz ve Mahmut.*” Müellifimizin eserinde ifade ettiği tüm isimleri burada zikretmek mümkün değildir.⁸³

Mekke dönemine dair verdiği bu bilgilerden sonra müellifimiz, Hz. Peygamber'in hicreti ve Medine dönemi hakkında verdiği bilgiler genellikle savaşların dışındaki konulardan müteşekkildir. Konu başında da zikrettiğimiz gibi sosyal tarihe kaynaklığı açısından incelediğimiz bu bilgilerin bir kısmını zikretmek uygun olacaktır. Hz. Peygamber'in hicreti ve hicret hakkında geniş bilgiler veren İbn Nasırüddin, devamında Hz. Peygamber'in sıfatları ve şemailinden bahseder. Bu bilgilerden sonra Medine döneminde meydana gelen gazve ve seriyeleri isimleriyle kısaca zikrettikten sonra verdiği geniş bilgiler onun eserini farklı kılan asıl konulardır. Eseri diğer siyer

⁸² Cami'u'l-â'sâr, c. 3, s. 1173-1223

⁸³ Cami'u'l-â'sâr, c. 2, s. 856-858

eserlerinden farklı kılan ve özellikle İbn İshak ve İbn Hişam ile kıyasladığımızda bize farklı bir bakış açısı sağlayan bu bilgiler eseri önemli hale getirmektedir.

Burada zikredeceğimiz bazı konu başlık ve içerikleri *Cami'u'l-â'sâr* adlı eserin iki cildini oluşturmaktadır. Daha önce de zikrettiğimiz gibi İbn Nasirüddin Hz. Peygamber'in savaşlarına genişçe yer veren siyer eserlerinin aksine daha çok sosyal boyutu olan rivayetleri incelemiştir. Hz. Peygamber hakkında ulaştığı ve eserine aldığı bu bilgilerin bir kısmı şu şekildedir. Hz. Peygamber'in Medine dönemine kısaca değinen müellifimiz onun haccına ve hacdan sonra döndüğü Medine'de baş gösteren hastalığı hakkında geniş bilgiler vermektedir. Ayrıca bu bilgileri "*el ihbâr*" adlı eserinde de zikretmektedir. İbn Nasirüddin Hz. Peygamber'in vefatı, defni, kabri gibi konuları anlattıktan sonra onun hakkında ayrıntılı olarak şu konuları aktarmaktadır. Hz. Peygamber'in eşlerinin sayısını dokuz olduğunu bunlardan beşinin Kureyş kabilesine mensup olduğunu aktardıktan sonra hepsi hakkında bilgilere yer vermektedir. Bu konudan sonra Hz. Peygamber'in hizmetlileri, yüzüğü, kullandığı kap, giydiği gömleği gibi konuları aktarmakta ve bu konular hakkında kendisine ulaşan pek çok rivayet kullanmaktadır. Hz. Peygamber'in cübbesini, terliğini ve diğer kullandığı eşyalardan bahsettiği kısımlarda Ahmed b. Hanbel'in "*kitabu-z-züh'd*" eserine çokça atıf yapmaktadır. Bu ve buna benzer bazı hususlar onun askeri ve siyasi tarihçilik yapmayıp sadece sosyal tarihçiliği öncelediğini bize göstermektedir. Kuşkusuz bu bilgiler aynı zamanda bize Hz. Peygamber döneminin ev eşyalarını, kılık kıyafeti, gündelik yaşamı hakkında da iyi şeyler söylememizi mümkün kılmaktadır.

İbn Nasirüddin Hz. Peygamber'in silahlarıyla da ilgilenmiştir. Bunlara dair de bilgi vermektedir. Hz. Peygamber'in zırhından bahsederken meşhur olarak bilinen, onun zırhının üç dirhem karşılığında bir Yahudi'de olduğu hakkındaki rivayetle konuya başlamaktadır. Hz. Peygamber'in bu zırhı Uhud ve Huneyn 'de kullandığını kaydetmektedir. Yine Tirmizî'nin "*şemâil*" adlı eserine atfen Hz. Peygamber'in kullandığı bardağı tavsif ederken aynı zamanda bu bardaktan süt ve su içtiğini de aktarmaktadır. Buna benzer olarak anlattığı bazı konular hakkında da geniş bir bilgi

yelpazesi sunmaktadır.⁸⁴ Tüm bu konu başlıkları ve rivayetler dönemin gündelik hayatı hakkında önemli veriler sunmaktadır.

Eserin son cildi olan altıncı ciltte bahsettiği konu başlıkları ayrıca dikkat çekmektedir. Müellifimizin burada yer verdiği bilgilerin tamamı Hz. Peygamber'in günlük yaşantısının bir parçasını oluşturmaktaydı. Örneğin Hz. Peygamber'in hasır, yatağı, yorgani, yastığı, kasesi ve cezvesi gibi konuların yanında devesi, atı ve horozu hakkında da bilgiler takdim etmektedir. Bu hususların dışında ayrıca İbn Nasırüddin'in kullandığı bir başka yöntem de dikkatimizi çekmektedir. İbn Nasırüddin bir konu hakkında bir bab açtığı zaman ulaştığı tüm rivayetleri mutlaka bir başlık altında toplamaktadır. Özellikle Hz. Peygamber'in sosyal hayatı ve çevresi hakkında ele aldığı bilgiler hususunda bunu görmekteyiz. Hz. Peygamber'in hayatının sadeliğini bize anlattığı kadar onun dönemin sosyal yaşamını ve gündelik hayatını açık bir şekilde aktarmaktadır.

Eserinde yer verdiği hemen tüm konu başlıkları hakkında geniş bilgiler veren İbn Nasırüddin özellikle yukarıda bahsettiğimiz hem sosyal tarihçilik bakımından hem de kendisine has bir yöntem izlemiş olması bakımından önem arz eden bu konulara ayrıca kıymet verdiğini müşahade ettik. Bu yöntemin tamamen kendisine has bir ilmi üslup olduğunu söyleyemesek de İbn Nasırüddin'in bu konu da önemli bir köşe taşı olduğu aşıkardır.

Klasik siyer anlayışının dışında güzel bir ilmi üslup ile harmanlanmış bu bilgiler eseri adeta ansiklopedik bir hüviyete bürümüştür. Kuşkusuz bu metodun daha sonra Eyüp Sabri Paşa'nın "*Mahmûdu's-siyer*" ve Kettanî'nin "*et-Teratibu'l-idariye*" eserlerinde de uygulandığını görmek mümkündür.

2.4. Hadisi Referans Olarak Kullanması

Siyer ile hadis iç içe olmalarına rağmen bu iki sahanın özellikle hicri ikinci asırdan itibaren ayrıştığı ve farklı kulvarlar takip ettiği izahtan vareste bir husustur. Hal böyle olunca bu sahaların her biri, ötekinin malzemesini farklı bakış açısıyla ele alabilmiştir. Muhaddisler siyer'in malzemesine bazen gayri sahih muamelesi

⁸⁴ Cami'u'l-â'sâr, c. 6, s. 2837-3327

yaparken, siyerciler de bazen hadis malzemesine tikel haber olarak bakabilmişlerdir. İbn Nasirüddin'in ise bunlardan tamamen farklı davrandığı görülmektedir. Nitekim onun tarihçi kimliğinden ziyade muhaddis kimliğinin daha ön planda olduğunu zikretmiştik. Onun hadis alanında verdiği eserler ve bu ilim konusundaki yetkinliği diğer ilim dallarına da etki etmiştir. Nitekim Siyer'e dair eserlerinin hemen hepsinde hadislere bolca yer vermektedir. Örneğin *Cami'u'l-â'sâr* adlı eserinde sık sık hadis metinlerini olduğu gibi kaynağından alıntılanarak kullanmaktadır. Hadis kaynaklarına olan hakimiyeti ve ilmi birikimi bunula sınırlı kalmayıp ayrıca Hadis usulünde kullanılan ve hadislerin sıhhati açısından önem arz eden hadislerin ravi zincirine de mümkün olduğunca yer vermeyi ihmal etmemektedir.

Cami'u'l-â'sâr adlı eserin en karakteristik özelliği, hadislerin metin ve senetlerini bir arada oldukça fazla kullanmasıdır. Siyer ve İslam tarihi kaynaklarını referans olarak kullanmış olsa da müellif, eserin başından sonuna kadar geniş bir hadis malzemesi kullanmaktadır. Kullandığı bu hadisleri metin olarak bütün paragraflar şeklinde aktardığını söylemeliyiz.

Diğer eserlerinde de hadis metinleri kullanmışsa da *Cami'u'l-â'sâr* eserinde kullandığı kadar fazla olmadığını da not etmek gerekir. Özellikle *Mevridü's-sâdî fî mevlidi'l-hâdî* ve *es-Sirâcü'l-vehhâc fî izdivacil mi'rac*, adlı eserlerinde ravi zincirinden mümkün olduğunca arındırılmış metinler aktarmış, böylelikle eserlerine bir akıcılık kazandırırken senet tekrarından kaçınmaya çalıştığı da gözlenmektedir. Onun bu metodunun daha iyi anlaşılması için bazı örneklerle yer vermek istiyoruz.

Örneğin: İmam Ahmet b. Hanbel dedi ki: Katade İbni Lüheya'dan O Vahib b. Abdullah'tan O da Abdullah b. Amr'dan şöyle rivayet ettiler.⁸⁵

“Hafız Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Darımî es-Semerkandî ‘*Müsned*’ adlı eserinde şu hadisi tahrir etmiştir. Said b. Ebî Hilal bin Usâme'den O'da ‘Âta b. Yesar’dan O'da İbni Selam’dan rivayet etmiştir.⁸⁶

⁸⁵ *Cami'u'l-â'sâr*, c. 1, s. 45

⁸⁶ *Cami'u'l-â'sâr*, c. 1, s. 47

Yukarıda İbn Nasırüddin'in eserlerinde hadislerden çok sık bir şekilde yararlandığını söylemiştik. Şimdi örnek kabilinden birkaç metin aktaralım. Böylece hadisleri nasıl kullandığını görelim.

Ebul Kasım et Taberanî "*Mu'cemül evsât*" eserinde Hz. Peygamber'in istiğfar etmeyi çoğaltmasında şu hadisi nakleder. İbn Abbas; Nasr suresi nazil olduğunda (burada kastedilen fetih) Mekke'nin fethidir. Bu aynı zamanda Hz. Peygamber'in ölüm haberini de vermektedir. (Ayet adeta Hz. Peygamber'e şöyle demektedir.) Allah'a bolca istiğfar et, bil ki ecelin yaklaşmıştır.⁸⁷

"*Es-Siracü'l vehhâc*" adlı eserine Hz. Peygamber'in İsra ve miraç hadisesini anlatmakla başlamaktadır. Ve bu kıssanın çoğunluğu sahabe-i kiramdan olan bir topluluktan rivayetle, tabiinden pek çok farklı kişiden sahih bir şekilde rivayet edildiğini zikretmektedir. Bu olay ile ilgili aktardığı konuların bazılarını Buhari'den aktarmaktadır.⁸⁸

Beyhakî'nin '*Süneni kübra*' adlı eserinden naklettiği şekliyle hadise yer verir ve hadisin bir kısmına ravi zincirini de eklemektedir.⁸⁹

İmam Ahmet "*Müsned*" aklı eserinde, Bize Hasan anlattı ki, o da İbni Lüheya'dan, o Ukayl b. Halid' den, o da Zühri'den, o Urve'den o da Üsame b. Zeyd'den Üsame ise babasından aktarmaktadır: Cebrail, Hz. Peygamber'e ilk vahiy getirdiğinde ona abdest ve namazı da öğretmiştir.⁹⁰

Ebu Davut et Tayâlisî, *Müsned* adlı eserinde; Hatice binti Muaviye'den o da İbn İshak'tan, o da Abdullah b. Utbe ve İbn Mesut'tan nakletmektedir: Hz. Peygamber bizi Necaşiye gönderdi, biz seksen erkektik, bizimle birlikte Cafer ve Osman b. Mazun da vardı. Kureyş, Ammar ve Amr b. As'ı hediyelerle birlikte Necaşi'ye gönderdi.⁹¹

⁸⁷ İbn Nasırüddin, *Selvetü'l keib bi vefati'l-habîb*, Daru'l Buhusu'l Dirasatül İslamiyye ve İhyai-turas, thk. Salih Yusuf matuf, Haşim Salih menâ', Dubai, s. 87

⁸⁸ İbn Nasırüddin, *es-Siracü'l vehhâc*, thk. Salih b. Muhammed b. Abdülfettah b. Abdülhalik, va'yul İslami, 1. Baskı, Kuveyt, 2014, s. 21-22

⁸⁹ *Cami'u'l-â'sâr*, c. 2, s. 597

⁹⁰ *Cami'u'l-â'sâr*, c. 3, s. 1336

⁹¹ *Cami'u'l-â'sâr*, c. 3, s. 1508

İmam Ahmet ve Darîmî *Müsned* adlı eserlerinde şu hadisi kaydetmektedirler; Ebu Velid b. Utbe b. Abdullah es-Sülemî'nin hadisinde: bir adam Hz. Peygamber'e nasıl olduğunu sormuştur.⁹² “*Bu hadiste Hz. Peygamber'in süt annesine verildiğinde göğsünün yarılması hadisesini de anlatmaktadır.*”

Buna benzer daha pek çok hadise yer veren müellif, bir çok hadis kaynağından faydalanarak hadisleri yorumlamadan olduğu biçimiyle nakletmektedir. Aslında müellifin kaleme aldığı eserlerde serdettiği konulara ilişkin hadis kaynaklarından istifade ederek mevzuyu anlatmaya çalışması gayet anlaşılır bir durumdur. Çünkü Hz. Peygamber'in hayatına dair yazılan ilk tarih eserleri ve hadis metinleri içerik olarak çok sıkı bir benzerlik göstermektedirler. Bu duruma ek olarak İbn Nasırüddin'in hadis ilmi konusunda kaleme aldığı eserler ve onun bu konudaki yetkinliği göz önüne alınınca bu durumun sebebi daha da anlaşılır hale gelmektedir.

Sonuç olarak İbn Nasırüddin, hadis alanındaki bilgi birikimini siyer'e dair yazdığı eserlerde de ön planda tutmuştur. Bu iki ilim dalının iç içe olmasının etkisi bir yana, onun ilmi hayatında ilk olarak öğrendiği hadis ilmi üzerine, siyer-tarih ilmini inşa etmiş olması dikkate şayan bir durumdur. Hatta o bu birikimini tenkitte de kullanmaktadır. Bir başka ifade ile malzemeyi apokrif olanını sahih olanından ayırmaya çalışırken de hadisten faydalanmaktadır.

2.5. Hadislerin Sıhhat Derecesini kullanması ve İsnat bilgisine başvurusu

Müellifimizin hadis ilmi konusundaki bilgi birikimini siyer-tarih eserlerinde de sıkça kullanmıştır. Özellikle rivayet ettiği hadis metinlerinde geçen ravi zincirini kullanmıştır. Bunun yanında bazı bölümlerde kullandığı hadisin sıhhat derecesini dahi serdetmeye çalışmıştır.

Müellifin eserleri rivayet usulüne uygun yazılmış olsa da bir siyer-tarih eserinde hadisin sıhhat ve ravileri oluşturan ricalin kimliği hususunda aşırı titiz davranması dikkat çekicidir. Konuya başlarken de belirttiğimiz gibi onun hadisçi kimliği daima ön planda olmuştur. Çünkü ele aldığı konuların hemen hepsinde rivayet

⁹² *Mevridü's-sâdî*, s. 31

usulüne uygun bir şekilde örnekler ve anlatımlara yer vermiştir. Konunun anlaşılması açısından bazı örnekler ve kısa metinler sunmak yerinde olacaktır.

Hz. Peygamber'in Nübüvvetten önce kavminin adetlerine uyup uymadığı konusunda aktardığı bir hadisten sonra kısaca şu açıklamalara yer vermektedir:

“Resulullah müşriklerle birlikte onların şهادet ettiklerine şهادet etti.” bu haber batıl bir haberdir. Osman b. Ebû Şeybe bu hadiste yanlışlığa düşmüştür. Çünkü Cerir Süfyan es-Sevrî'den, Abdullah b. Cerir b. Ziyad el-Kummi'den Mürsel (ravi zincirinde eksiklik) olarak nakletmiştir. Bu da haberi kullanılmaz hale getirmektedir. Kaldı ki: Hatib dedi ki: bu hadisi Osman b. Ebu Şeybe dışında Cerir'den nakleden birisini bilmiyorum demektedir.”⁹³

Bu konu hakkında birkaç hadise daha yer veren müellif, genel olarak Hz. Peygamber'in Cahiliye döneminde de müşriklerin dini uygulama ve geleneklerine uygun ancak İslam'a aykırı olan herhangi bir eylemi olmadığına dair kanaatlere yer vermiştir. Bu konuda İbn Nasırüddin konu hakkındaki görüşlerini delillerle açıklamaya gayret etmiştir.

Bir başka örnek ise şudur: Hz. Peygamber'in kendisinin seçilmiş olması konusunda zikrettiği bir hadisten sonra şu ifadeyi kullanmaktadır.

“Hadisi Tirmizi Muhammed b. Musab'dan tahrir etti ve dedi ki; bu hadis hasen sahihtir.”

Yine aynı manaya gelen ikinci bir hadis için; *“Tirmizi dedi ki, bu hadis hasen gariptir.”* Diyerek hadisin sıhhat derecesini göstermektedir. Konun devamında hadisin farklı bir rivayeti için; *“Bu hadis Mürsel'dir.”* Demiştir. Hz. Peygamber'in kendisinin yaratılması konusundaki bir hadisine yer verdikten sonra; *“Tirmizi, bu hadisin hasen garip olduğunu söylemiştir.”* Diyerek kritiğe tabi tutar.

Aynı hadisin farklı varyantlarına tekrar yer verir, Ebî Halid aracılığı ile gelen hadise hasen garip, bir diğer rivayete ise sadece garip hadis dendiğini aktarmıştır.⁹⁴

⁹³ Cami'u'l-â'sâr, c. 3, s. 1278-1279

⁹⁴ Cami'u'l-â'sâr, c. 1, s. 330-334-347

Hız. Âdem'in yaratılması konusunda kullandığı rivayetlerden bazılarının sıhhat durumunun şöyle aktarır.

“Ebu Muhammed ed-Dârimî “Müsned” eserinde Ebu Ma’ser Nuceyh b. Abdurrahman el-Medinî aracılığı ile bu hadise yer verdi. Ebu Ma’ser nedeniyle bu hadisin isnadı zayıftır. Yahya b. Main, Darekutnî ve Nesaî hadisi zayıf saymışlardır. Buharî ise bu hadisin müunker olduğunu söylemektedir. Dârimî; Musa b. İsmail’den O da Abdülvahid’den anlatarak diyor ki, bu isnadın ceyyid (sağlam) olduğunu söylemiştir.”⁹⁵

Bu örneklerde görüldüğü gibi hadis usulünde kullanılan terimleri de rivayeti almış olduğu eserden birebir almaktadır.

Hız. Peygamber’in Hız. Aişe ile evliliği hakkında kullandığı bazı hadisler hakkında da değerlendirmeleri tarzını yansıtır mahiyettedir.

“Bu hadis Muğire’den rivayet edilmemiştir. Kays’tan rivayet edilmemiştir, Yahya b. Adem’den rivayet edilmiştir, kaldı ki, Taberanî Veki’in rivayette yalnız olduğunu söylemiştir. Veki’ Ahmet b. Amr’dır. Hadisi Yahya b. Adem’den rivayet etmiştir.”

Hâkimin “Müstedrek” adlı eserinde Hız. Ömer’in Hız. Aişe ’ye, diğer Peygamber eşlerine göre daha fazla âtiye verdiğine dair rivayetin ravi zinciri ve sıhhati hakkında şu cümlelere yer vermiştir. *“Hâkim dedi ki; Şeyheyn’in (Buharî ve Müslim) şartlarına göre bu hadis sahihtir.”⁹⁶*

Müellifimiz yukarıda zikrettiğimiz bazı hadislerin pek çok varyantını aktararak bazı raviler hakkındaki cerh ve tadil bilgilerine de yer vermektedir.

Hız. Peygamber’in Hız. Aişe ile evlenmesi konusunda aktardığı bir hadis ve ravisi hakkında şu cümlelere yer vermektedir. *“Bu hadis Ebu Hureyre’den mürsel olarak aktarılmıştır. Bu sabit olsa da hadis Muhammed b. Ezher b. Cübeyr b. Cafer el-Kattan tarafından uydurulmuştur. Hatib Ebubekir dedi ki: bu hadis ravilerinin tümü*

⁹⁵ Cami’u’l-â’sâr, c. 1, s. 501-502

⁹⁶ Cami’u’l-â’sâr, c. 6, s. 2864-2865

sikadır, Muhammed b. El hasen hariç.”⁹⁷ Dolayısıyla bu hadis bir tarih malzemesi olarak kullanılamaz.

Buna benzer daha pek çok hadis ve ravisi hakkında bilgi veren İbn Nasırüddin bu durumu eserin karakteristik bir özelliği haline getirmiştir. Eserin bazı bölümlerinde sadece rivayet metnine yer vermiş olsa da genel olarak hadislerin sıhhat durumunu belirtmeyi ihmal etmemiştir. Bu da onun bir tarihçi olarak hadis usulü verilerini merkeze alarak bir tenkit metodolojisi kullandığını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

2.6. Kur'an ve Tefsire Dair Materyali Referans olarak Kullanması

İbn Nasırüddin tarih-siyer eserlerinin hemen hepsinde konu aralarına mutlaka farklı verileri de serdetmektedir. Özellikle tefsir kaynaklarında var olan materyale sıklıkla müracaat etmektedir. Onun bazen bir kelimenin kökenini açıklamaya çalıştığını, bazen de bir ayetin nüzul sebebini merkeze alarak tarihe tanıklığına dair alıntılar yaptığını görmekteyiz. Onun bu yöntemine dair verilerinden bazısını burada sunmak yerinde olacaktır. Müellifimiz eserlerinde farklı tefsir kaynaklarına başvursa da genel anlamda Taberî Tefsiri'nden yaralandığı belirtmek istiyoruz.

Kur'an'ı Kerim'de Hz. Peygamber'in hayatına yemin edilmesi konusunda şu cümlelere ve yorumlara yer vermektedir:

“Allah, Hz. Peygamber'den daha yüce bir nefis yaratmamıştır. Kur'an'ı kerimde sadece Hz. Peygamber'in ismine yemin edilmiştir.”

Bu bilgileri aktarırken *لَعَمْرُكَ* *إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ* ayetinde⁹⁸ geçen altı çizili kelimenin de üzerine tefsire dair cümleler kurmaktadır. *“Ömür, yani yaşam, hayat anlamına geldiğini söylemektedir.”* Bundan sonra da konunun önemini vurgulamak için şu bilgileri serdetmektedir.

⁹⁷ Cami'u'l-â'sâr, c. 6, s. 2870

⁹⁸ Kur'an'ı kerim, Hicr suresi 72.ayet (ömrüne ant olsun ki onlar gözleri dönmüş halde sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlar.)

“Birisinin hayatına yemin etmek yemin edenin katında onun ömrünün yüceliğine ve şerefine delalet eder. Hz. Peygamber’in hayatı yemin etmeye değer bir hayattır. Onun hayatında hem özel hem de genel anlamda bereket bulunmaktadır. Bu yemin durumu Hz. Peygamber’in hayatı dışında herhangi bir kişi için sabit olmamıştır.”⁹⁹

Yine Kur’an’ı kerimde geçen “yakın akrabayı uyar” ayetine¹⁰⁰ dair şu bilgilere yer vermektedir.

“Ayet nazil olduğunda Hz. Peygamber hemen zaman kaybetmeden İslam’a davet etmeye başladı. İbn İshak dedi ki: bu ayet nazil olunca Hz. Peygamber hemen ayağa kalktı ve ey Abdülmuttalip oğulları, ey Abdümenaf oğulları, ey Kusay’ın çocukları, sonra Kureyş’i kabilesinin her bir boyunu teker teker sayarak sona geldiğinde – ben sizi Allaha çağırıyorum ve onun azabına karşı uyarıyorum.”¹⁰¹ Dedliğini aktarmaktadır.

Bu ayet ile ilgili kaynaklarda geçen pek çok hadise de yer veren müellifimiz, olayın tüm ayrıntılarına değinmeye çalışmaktadır. Hz. Peygamber’in Safa tepesinde yaptığı konuşmasına, davet yapmak için akrabalarından yemeğe çağırılanlara, yemekte yapılan konuşmalara ve hazırlanan yemekte hangi yiyeceklerin bulunduğu kadar pek çok konuya yer vermiştir. Aslında burada ayetten yola çıkarak siyer’in bu evresine daha doğru bir analiz yapmaktadır. Elbette ki kullanmış olduğu rivayetler, siyer ve hadis ilmine dair bilgilerdir. Fakat bu durumu birbiriyle uyumlu bir halde sunmaktadır. Eserin bazı bölümlerinde bu tür tefsir-siyer bilgilerini iç içe sunduğu görülmektedir.

Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber ile alay etmelerine dair bir bölüm açmış ve şu bilgilere yer vermiştir.

“Biz alay edenlere karşı sana yeteriz” ayeti¹⁰² nazil olunca, ki bu ayet bilindiği gibi vahiy nazil olup Hz. Peygamber tebliğe başladıktan sonra, Peygamber

⁹⁹ Cami’u’l-â’sâr, c. 1, s. 372-373

¹⁰⁰ Şu’ara suresi, 214.ayet

¹⁰¹ Cami’u’l-â’sâr, c. 3, s. 1448-1449

¹⁰² Hicr suresi, 95. ayet

efendimizle alay etmeye başlayanları kastetmektedir. İbn Nasırüddin bunların kim olduğunu şöyle anlatmaktadır: İbn Abbas dedi ki: o alay edenler şunlardır: Velid b. Muğire, Esad b. Abdüveğus ez-Zührî, Ebu Zem'a Esved b. Muttalib, Haris b. Uytel es Sehmi ve Âs b. Vâil'dir. Ona göre Cebrail gediğinde Hz. Peygamber bunları ona şikâyet etmiştir."¹⁰³

İbn Nasırüddin bununla yetinmeyerek Mekkeli müşriklerin akıbetleri hakkında da kısaca bilgiler vermektedir. Aslında sadece bu ayet üzerinden Hz. Peygamberi alay konusu edenler hakkında bir başlık atmış olması konulara ne denli derinlemesine vakıf olduğunun göstermesi açısından kafidir.

Kur'an ve tefsiri kaynak kullanarak verdiği bilgilerin çok az bir kısmını ele alabildik. İbn Nasırüddin eserlerinin hemen her bölümünde ayetlere müracaat etmektedir. Konunun anlaşılması ve örneklerin maksadını aşmaması açısından bu kadarının yeterli olduğunu düşünüyoruz.

2.7. Dil/lügati Referans Olarak Kullanması

İbn Nasırüddin siyer eseri olarak telif ettiği *Cami'u'l-â'sâr* adlı eserinde Hz. Peygamber ile ilgili olayları anlatırken kaynak olarak kullandığı metinlerde geçen bazı kelimelerin lügavi anlamını veya kökenini de aktarmaktadır. Aktardığı konunun daha anlaşılır hale gelmesi için bu yöntemi uygulamaktadır. Elbette onun kullanmış olduğu bu yöntem daha önce pek çok ilim adamı tarafından da kullanılmıştır. Fakat biz İbn Nasırüddin'in eserlerinde yer verdiği birkaç örnekle konuyu açıklamak istiyoruz.

Hz. Peygamber'in diğer peygamberler veya insanlara üstün kılınması babında şu cümlelere yer vermektedir. Bu cümlede Beyyine suresinde geçen "beriyye" kelimesi hakkında lügavi olarak şu açıklamayı yapmaktadır.

فإن قيل: البرية مأخوذة من: البري، وهو التراب، و البشر مخلوقون من التراب ، فكأنه قال:

أن الذين آمنوا و عملوا الصالحات، أولئك هم خير البشر.

¹⁰³ *Cami'u'l-â'sâr*, c. 3, s. 1609

“Denilir ki; “beriyye”, kelimesi “beriy” kelimesinden alınmıştır. Öyleyse “beriy” toprak demektir. Kuşkusuz insanoğlu topraktan yaratılmıştır. Sanki şöyle denilmektedir. İman edip Salih amel işleyenler, beşerin en hayırlılarıdır.”

قال أبو عبيد الهروي : و العرب تترك الهمزة في خمسة أحرف; "البرية" و أصلها: برأت، و "النبوة" و أصلها: أنبأت، و "الذرية" و أصلها: ذرأت، و "الروية" و أصلها: روات، و "الخابية" و أصلها: خبأت.

“Ebu Ubeyd el-Herevi dedi ki: Araplar beş kelimedede hemzeyi terk ettiler. “El beriyyetu” aslı “bereet”tir. “nübuvvetu” aslı “enbeet”tir, zeriyyetu aslı “zereet”tir, “er-reviyetu” aslı “reveet”tir, el habiyetu, aslı “habeet”tir.”¹⁰⁴ demektedir.

Yine Ebu Talib’in vefatı konusunu anlatırken Hz. Peygamber’in onun ahiretteki durumunu özetlerken kullandığı “dahdâh” kelimesini şöyle açıklamıştır.

قال: نعم ، و جدته في غمرات من النار، فأخرجته إلى ضحضاح "

“Evet, ben onu ateşin içerisinde buldum ve onu içi sığ (acısının az olması) bir yere çıkarttım.”

“*Dahdah*” kelimesi dilde; *alta* yakın su anlamında kullanılmaktadır.”¹⁰⁵

Burada Hz. Peygamber’in hadisinde geçen “*Dahdah*” kelimesinin dildeki anlamını vermekle yetinmiştir.

Kureyş ’in Hz. Peygamber’in soyu hakkında konuşmasına dair bir rivayette geçen “*kubvetu*” kelimesine dair şu açıklamaları yapmıştır.

قال أبو عبيد احمد بن محمد الهروي في كتبه "الغربيين" في الحديث ابن عباس: قال شمر: لم نسمع: الكبوة، و لكن سمعنا: الكبا، و الكبة، و هي: الكنيسة و التراب الذي يكنس من البيت.

“Ebu Ubeyd Ahmet el-Herevi “*Garip kelimeler*” adlı kitabında İbn Abbas’ın hadisi hakkında dedi ki: Şemer dedi ki: biz “elkebvetu” işitmedik, “el keba” ve “el kebetu” işittik, süpüren, evden süpürülen toprak.”

¹⁰⁴ Cami’u’l-â’sâr, c. 1, s. 326-327

¹⁰⁵ Cami’u’l-â’sâr, c. 3, s. 1566

و قال غيره: الكبة من الأسماء الناقصة، أصلها: كبو، مثل: "القلة"، أصلها: قلوة، و "ثبة" أصلها: ثبوة. و يقال للربوة: كبوة.

"Bir başkası dedi ki: "el kubetu" nakıs isimlerdendir, aslı "kubvetu" dur. Mesela "kulletu" aslı "kulvetu" dur ve "subte" aslı "sabvetu" gibi. Ve denilir ki: "rebvetu"; "kubvetu"."

و قال ابوبكر: الكبا جمع: كبة، و هي البعر، و يقال: هي المزبلة، أصلها في جمع: كبة، و لغة: لغين و كيين.

"Ebubekir dedi ki: "el keba" çoğulu "kebbetu", o yük devesi demektir. Çöplük için kullanıldığı da söylenmiştir. Ve denildi ki: hayvan gübresi. Çoğul aslı olarak kebbetu'dur. leğetu: leğeyn ve kebeyn."¹⁰⁶

Konuyu bir kelime üzerinden bu kadar geniş bir alana yaymış, deyim yerindeyse konusunun dışına çıkmıştır. Eserlerinde bunun gibi onlarca örnek bulunmaktadır. Bu örneklerin yalnızca birkaçına yer vermek kafidir.

Hız. Adem'in topraktan yaratılmasına dair ele aldığı konuda geçen âdem ismine dair şu cümlelere yer vermiştir.

"Lügat alimlerinden bir grup dediler ki; âdem kelimesi, Allah'ın o ikisinin arasını birleştirmesi anlamındadır. "Edeme, (أدم يأدم أدم) veya le'men (لأما) kaynatmak bir araya getirmek, yani adam ailesini bir araya getirdi, benimle onun arasında kaynaşma oldu, denildi ki; bu yüzden âdem diye isimlendirildi. Çünkü o toprak ve suyun karışımından yaratılmıştır. Yani bu manadadır. Denildi ki; âdem, deri rengi anlamındadır. Onun rengi siyaha meyillidir, ilk olarak o âdem olarak isimlendirilmiştir, çünkü o yeryüzünden (topraktan) yaratılmıştır. Toprak, yerin dış tabakasıdır. Meşhur olan budur."

Bu metinde Hız. Adem'in isminin hangi kelimedenden türediğine dair rivayetlerde geçen bilgilerden kısa bir örnek vermekle yetinmiştir. Aslında bu konuya dair daha

¹⁰⁶ Cami'u'l-â'sâr, c. 1, s. 339

fazla bilgiye yer vermesi belenirken sadece “edem” kelimesine atıf yapması onun tercihinin bu kelimedenden yana olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber’in fiziki özelliklerine dair rivayetlere yer verdiği bölümde açıklamaya çalıştığı pek çok garip kelimeye buna benzer özellikler yansıtmaktadır.

“Bu meşhur hadiste garip lafızlar vardır, Arapçaya geçen yabancı kelimeler, anlamı kapalı olan bu garip kelimelerin yorumunu yapmayı, kapalılığı açıklamayı düşündük, rivayet ettiklerimiz ve garip kelimeleri barındıran kitaplardan aktardığımız bilgiler şu şekildedir.”

“Berzetu” (برزة): göze çarpan, temiz, sağlam, görünüşüne güvenilir, demektir. Denilmiştir ki: Yaşı geçmiş, orta yaşlı, dış hicabını çıkarmış, erkeklerin konuşabildiği iffetli kadın anlamında olduğundan söylenmiştir.”

“El celdetu” (الجلدة): güçlü sert: dayanıklı demektir. Gale yana gelmeyen anlamına da gelmektedir. “celadetu” (جلادة): sabır ve sağlamlık, o metanetli ve kuvvetlidir.”

“El murmilun” (المرملون): fazlalığı(rızıkları) biten, durumu zayıflayan,” reml” (الرمل): kelimesinden alınmıştır, zayıf ve hafif olanın birleşimi demektir. Bunun bilinen kum olduğu söylenmiştir. Sanki zayıflığı kumla birleştirilmiş(yapıştırılmış) tir.”

“El halbu” (الحلب): sakın ve harekeli (lam harfi), devenin sağılması anlamına gelmektedir. Bazıları bunun harekeli mastar, “halebtuhu” (حلبته), talep edilmiş anlamında olduğunu söylemişlerdir.”

“Es seccu” (النج): bol bol akmak: yağmurun bol bol yağması, taşan sel anlamına geldiği söylenmiştir. Bir hadiste Hac’dan sorulmuştur, onun dolup taşan ve akan anlamına geldiği söylenmişti. “acce” (العج): sesin telbiye ile yükseltilmesi demektir. “Es- seccu”: bedenin kesilmesi ve kanın akması anlamına gelmektedir. “es seccu”nun Deve kesildiğinde akan kanın sesi veya buna benzer bir durum olduğu söylenmiştir.”¹⁰⁷

¹⁰⁷ Cami’u’l-â’sâr, c. 4, s. 1834-1835-1836-1837

Hız. Peygamber'in fiziki özellikleri, şemaili hakkında yazdığı bu bölümde bulunan daha pek çok kelime vardır. Bu konuda dikkat çeken, kelimelerin büyük bir kısmının arkaik olması yani dilde az kullanılıyor olmasıdır. Hız. Peygamber anlatılırken genelde manası yorumlanabilen kelimeler kullanılmıştır.

İbn Nasırüddin burada kullandığı kelimelerin birçoğunu dil bilimcilerin eserlerinden almıştır. Örneğin Zübeydî'nin "Muhtasaru'l Âyn" adlı eserine atıf yapmaktadır.

2.8. Hadiselere Bakış Açısını Yansıtan Kimi Tikel Meseleler

Genel olarak bir tarih eseri telif etmiş olan müelliflerin ele aldıkları konular hakkında geniş çaplı değerlendirmeler yaptıklarına şahit oluruz. Fakat İslam tarihinde bazı ilim adamları telif ettikleri eserler de kendi görüşlerine neredeyse hiç yer vermezler. Rivayetleri önceki kaynaklardan olduğu gibi aktarırlar ve bunlar arasında bir tercihe bile gitmezler. Tabi ki bu durum rivayeti aktarma düşüncesinden dolayı ortaya çıkmıştır. Kimi müellifler bu iki anlayışı bir arada sunmaktadır. Rivayet ve yorum arasında uyumu sağlamak zor görünse de kanaatimize göre bazı konularda şahsi görüş ve düşüncelere yer vermek eserin asıl konusunu unutturmadığı sürece yararlıdır. Müellifimiz İbn Nasırüddin, kaleme almış olduğu eserlerinde genel anlamda rivayet tarihçiliğine uygun davranmışsa da bazı kısımlarda kendi fikirlerine kısada olsa yer verdiği gözlemlenmiştir. Biz burada bu hususa ilişkin bazı örnekler sunmak isteriz.

İbn Nasırüddin eserlerinde genel anlamda sair kaynaklardan bire bir nakil yapmış olsa da bazı konular hakkında kendi görüşlerini de belirtmiştir. Çok kısa ve genel bir değerlendirmeden ibaret olan, aşağıda zikredeceğimiz özet bilgiler onun şahsi görüşleridir. Bu görüşlerini genelde konu başında veya konu biterken son bir toparlama şeklinde serdetmektedir. Eserlerin hacmini dikkate aldığımızda eser içerisinde çok az bir yer kaplayan bu özet ve kısa değerlendirmelerden bir kısmını müellifimizi de tanımak adına serdetmek istedik.

Öncelikle kendi eserinin adeta bir özeti olan aşağıdaki sözlerini aktarmak meramımızı anlatmak adına önem arz etmektedir.

"Hız. Peygamber'den oldukça ayrıntılı şeyler aktardık; Rivayetler, haberler, canlıların sesleri, kurban edilen putlar bunlardan bazılarıdır. Putların dillerinde ortaya

çıkan Hz. Peygamber'in sıfatlarını zikrettik. Onun bütün yaratılmışlara gönderilmesini aktardık. Bitmeyen dolu haberler zikrettik, bu zikrettiklerimizi özetledik, bize ulaşanlarla yetindik, Allah yardımcımızdır.”¹⁰⁸

Bu cümleler aslında onun esere dair en özetleyici ifadeleridir. Çünkü kendisine ulaşan onlarca bilgiden bir kısmını almadığını ve bazı kısımları özetleyerek kullandığını kendisi itiraf etmektedir. Burada kastettiği kısımların uydurmalar mı yoksa farazi bilgiler mi olduğunu bilmiyoruz. Fakat, kendisine ulaştığını söylediği bu bilgilerin gerçeklik payı olduğunu onun kullandığı rivayetlerin çeşitliliğine dayanarak söyleyebiliriz.

Eski kitaplarda Hz. Peygamber'in zikredilmesi konusunda: Yüce Kur'an'a batıl dahil olamaz, O övgüye layık ve hâkim olanın indirdiği, müjdeleyici ve aydınlatıcı şerefli ayetleri içermektedir.

Bu giriş cümlesinden sonra Kur'an'ı Kerim'de geçen ve Hz. Peygamber'in nübüvvetine dair pek çok ayet zikretmiş ve ayetlerin sonunda tekrar şu kısa açıklamayı yapmıştır: Kur'an'ı kerimde Peygamberimizle ilgili ayetler çok fazladır. Manaları şerefli ve de önemlidir.¹⁰⁹

“Hz. Peygamber'in İsrâ ve miraç hadisesinin ruh ile mi beden ile mi gerçekleştiği konusunda şu cümleleri serdeder. “İsrâ kıssası ilginç ve oldukça da gariptir, pek çok özellik içermektedir, Hz. Peygamber'in (uykuda değil) uyanık halde iken pek çok önemli olay ve menkıbesini içermektedir. Müslümanlar arasında Hz. Peygamber'in İsrâ ve onun yüce göklere miraca çıkması kıssasının sıhhati konusunda ihtilaf yoktur. Öyle ki kıssa Kur'an'da zikredilmiş ve Hz. Peygamber'in hadislerinde güvenilir kişiler ile sonraki nesillere taşınmış ve derlenip metine dönüştürülmüştür. Bu kıssa ümmetin geneli ve ehli sünnet imamlarının halef ve selefi tarafından kabul görmüştür. İsrâ Hz. Peygamber'in bedeni ile gerçekleşmiştir. Bu konudaki üç görüşten sahih olanıdır.”¹¹⁰

¹⁰⁸ Cami'u'l-â'sâr, c. 1, s. 319

¹⁰⁹ Cami'u'l-â'sâr, c. 1, s. 31-34

¹¹⁰ Cami'u'l-â'sâr, c. 3, s. 1634-1649

Bu cümlelerinden sonra İsrâ ve mirâç hadisesinin nasıl gerçekleştiğine dair onlarca rivayet aktarmakta ve kendi seçimi olarak belirttiği beden ve ruhla birlikte gerçekleştiği görüşünün dayanağı olarak sahabe ve tabiinden bazı önemli isimleri ve fikirlerini zikrederek konuyu neticelendirmektedir.

Hz. Peygamber'in seçilmesi ve diğer mahlukata karşı faziletli kılınması konusunu anlattığı bölüme girişte şu cümleleri kullanmaktadır. *"Rabbın dilediğini yaratır ve seçer"*¹¹¹ *Allah mahlukatı yarattı, ondan dilediğini seçti ve diğerlerine üstün kıldı. Allah mahluklardan ruh sahibi olanları seçti, sonra ruh sahibi olanlardan ademoğullarını seçti, sonra ademoğullarından akıllı olanları, sonra akıllı olan müminlerden alim olanları, sonra alim olanlardan enbiyayı seçti.*"¹¹²

Bu cümleleri herhangi bir alıntıda bulunmadan kendisi yazmıştır. Konuya bu şekilde giriş yaptıktan ve ululazm peygamberleri zikrettikten sonra bu peygamberleri bir beyitte topladığını zikrederek şöyle demektedir:

أولو العزم نوح والخليل بن تارخ
و موسى و عيسى والحبيب محمد

Ululazm, Nuh ve Halil bin Tarih

Ve Musa ve İsa ve Allah'ın sevgilisi Muhammed'dir.

*"Ululazm peygamberlerin sayılarında ihtilaf vardır, fakat yukarıda zikredilenler meşhur olanlardır. Sonra Allah ululazm olanlardan, Allah'ın dostu İbrahim ile Habibi Muhammed'i seçti. Akabinde de ikisinden Muhammed'i (s.a.v) tercih etti."*¹¹³

İbn Nasırüddin eserlerinde zaman zaman kendisinden de bahsetmektedir. Örneğin şöyle demektedir.

"Babam, Allah onu affetsin ve ona rahmet etsin bana fitneden önce Dımeşk camiinde yeşil maksure ile hatibin namaz yeri arasında kible duvarında bulunan taşı

¹¹¹ Kur'an'ı kerim, Kasas suresi, 68.

¹¹² Cami'u'l-â'sâr, c. 1, s. 320

¹¹³ Cami'u'l-â'sâr, c. 1, s. 321-322

bana gösterdi. Siyah üzerine beyaz yazı ile “Muhammed” yazıyordu. Kitabe açık bir taş cinsindendi. İnsan için yapılmamıştı. Bu taş fitne döneminde yakıldı.”¹¹⁴

Dımeşk'te bulunan ve üzerinde “Muhammed” yazılı olduğu söylenen bu taş hakkında birkaç eserden farklı rivayetler aktardıktan sonra kendisinin de küçüklüğünde bu taşı gördüğünü söylemekle yetinmiştir.

Hiz. Peygamber'in kendi ümmeti ve diğer Peygamberler hakkında söylediği hadisleri ele aldıktan sonra kendisi şu cümleleri serdetmektedir.

Bu hadislerden anlaşılıyor ki: Peygamber'e tabi olanların diğer peygamberlere göre daha fazla olması çok önemlidir. Çünkü diğer Peygamberlere gelen ayetler onun ölümü ile sona ererdi ve ona tabi olanlar azalırdı. Bizim Peygamber'imizin en büyük mucizelerinden birisi Kur'an'ı Kerim ondan sonra tüm asırlarda ve zamanlarda kalacaktır. Kur'an'ı Kerim ile Allah ve Resulüne inananların sayısı sayılamayacak kadar çoktur. Bu yüce fazilet ve ulu meziyet karşısında Hiz. Musa gıpta ederek ağlamıştır. Bundan dolayıdır ki Allah, bu ümmetin şerefini arttırmış ve cennet ehlinin üçte birini bu ümmete layık görmüştür.¹¹⁵

İbn Nasirüddin bu cümleleri kurarken Hiz. Peygamber'den gelen birkaç farklı rivayette yer alan cennet ehlinin dörtte biri, beşte biri ve üçte biri rivayetlerinden üçte birisi olarak anlatan hadisi tercih ettiğini açıkça göstermektedir. Aslında müellif, ele aldığı konuların büyük bir kısmında birden çok rivayet zikretmekte, net bir tercihe sahip olsa da buradaki gibi bunu açıkça belirtmemektedir.

Hiz. Peygamber'in eşleri hakkında bazı rivayetler aktardığı bir konu da şunları söylemektedir.

“Bazı tarihçiler ve müfessirler Hiz. Peygamber ve Hiz. Zeynep'in evliliğinden bahsetmişlerdir. Bu olayların bazılarının lafızları yanlış, bazı kelimeler dayanaksızdır. Hatta bunlar önemsizdir. Bunların hiçbirine güvenilmez.”¹¹⁶

¹¹⁴ Cami'u'l-â'sâr, c. 1, s. 314. İbn Nasirüddin'in çocuk yaşları göz önüne alındığında burada zikredilen fitnenin 1389 yılında Halep emiri Seyfeddin Yelboğa'nın isyanı ve bu sırada meydana gelen olaylar olması kuvvetle muhtemeldir. Bkz. DİA c. 38, s. 311-315

¹¹⁵ Cami'u'l-â'sâr, c. 1, s. 363-364

¹¹⁶ Cami'u'l-â'sâr, c. 6, s. 2921

Burada müellifimiz aslında kendi düşüncesini anlatırken Hz. Peygamber'in eşleri hakkında fikirlerinden rahatsız olduğu grupları da zikretmiştir. Bu durumdan anlaşılıyor ki onun Hz. Peygamber'in eşlerine dair herhangi bir olumsuz cümleye dahi tahammülü yoktur. Çünkü sadece lafızların dahi batıllığından şikâyet etmektedir.

Müellifimiz İbn Nasırüddin'in hicret konusunda yaptığı yorumlar ve hicretin içeriği hakkında verdiği bilgiler şu şekildedir:

İslam'da hicret birkaç şekilde meydana gelmiştir. Birincisi: kafirler sahabeye işkence ettiklerinde Habeşistan'a yapılan hicrettir.

İkincisi: Mekke'den Medine'ye yapılan hicret olup bu büyük hicrettir, ki Allah bununla dinini yaymış ve Müslümanları güçlendirmiştir.

Üçüncüsü: kabilelerin Hz. Peygamber'e (İslam) yaptığı hicrettir.

Dördüncüsü: Mekke'den Müslüman olanların Medine'ye Hz. Peygamber'e gelmeleri, sonra Mekke'ye dönmeleridir.

Beşincisi: Hz. Peygamber'in ashabından K'ab b. Malik ve arkadaşlarının Tebuk seferine katılmamalarından dolayı tövbe etmeleridir. Bu hicrete benzetilmiştir.

Altıncısı: Allah'ın yasakladıklarından uzak durmaktır. İkinci sırada zikrettiğimiz, Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği yani sünnet olan hicret, yüce nebevi hicrettir. O hicret ki Rahmanın kulları ve şeytanın dostlarını ayırır, dinin başlangıcı ve ortaya çıkışıdır. Hz. Peygamber'e yardım ve destektir.¹¹⁷

İşte burada da açıkça görüldüğü gibi İbn Nasırüddin kendi yöntemleri ile bir sınıflandırma yapmakta ve konulara eklemeler de bulunmaktadır. Her ne kadar günümüz yorumculuğu ve değerlendirmelerine benzemese de onun bu düşünceleri bizim için kıymet arz etmektedir.

Yine İbn Nasırüddin'in İslam tarihinin en tartışmalı konularından birisi olan halifelik seçimi ve halifeliğin meşruiyeti hakkındaki görüşüne yer vermek istiyoruz.

¹¹⁷ Cami'u'l-â'sâr, c. 4, s. 1725

Selvetül keib adlı eserinde “Hz. Ebubekir’in peygamberden sonra halifeliğine dair açık işaret” şeklinde bir bab başlığı koymuş ve bu başlık altında Hz. Ebubekir’in daha Hz. Peygamber hayattayken namaz kıldırmasını Hz. Aişe’den gelen bir hadisle yer vermiştir. Bu onu Hz. Ebubekir’in Allah tarafından adeta imam olarak nispet edildiğini düşündüğünü akla getirmektedir. Keza bu bilgiler onun Şia düşüncesinde olmadığını da ortaya koymaktadır.

İbn Nasırüddin’in eserinde “Hz. Peygamber’in Mucizeleri” adlı konunun girişinde şu cümlelere yer vermektedir: “Bu kitapta mucizeleri topluca bir başlık altında zikretmedik, aksine onları tek tek zikrettik ki kim esere bakarsa bunu görür. Kim onları toplayıp bir araya getirmek isterse bilsin ki onun mucizeleri şu yedi kısımdan oluşmaktadır.

Birincisi: Kur’an’ı kerimde mucizeleri zikredilen tüm peygamberlerin mucizeleri Hz. Peygamber’e nispet edilen mucizelerdir. Bunu şu ayetten istifade ederek söyleyebiliriz. “*Hani Allah peygamberlerden, andolsun, size vereceğim her kitap ve hikmetten sonra, elinizdekini doğrulayan bir peygamber geldiğinde, ona mutlaka iman edeceksiniz ve ona mutlaka yardım edeceksiniz diye söz almıştı.*”¹¹⁸ Burada resulden kasıt, son peygamber olan Hz. Muhammed’dir. Nitekim İbn Abbas ve Hz. Ali’den de bu meyanda rivayetler bulunmaktadır.

Hz. Peygamber’in tüm mucizeleri, sözleri, haber verdiği şeyler onun doğruluğunu tasdik içindir. Onun diğer peygamberler tarafından kendilerine tabii olanlara haber verilmesi, onların mucizelerinin Hz. Peygamber’in mucizeleri içerisine dahil olması anlamına gelmektedir. Onların tüm delilleri topluca Hz. Peygamber’in delilleri yani mucizeleri sayılmaktadır.

İkincisi: Fetret zamanında meydana gelen olağanüstü olaylar, afetler ve mucizevî olaylar gerçek anlamda onun delillerindendir.

Üçüncüsü: Hz. Peygamber doğduğunda, doğumu ile açıkça şu durumlar ortaya çıkmıştır: Bazı yerler nuruyla aydınlandı, mecusî ateşi söndü, kisra’nın eyvanları

¹¹⁸ Kur’an’ı kerim, Ali İmran 81.

yıkıldı ve şerefeleri açıkça düştü, Hz. Peygamber'in annesi ve kabilesi bazı olağanüstü şeyler müşahade ettiler, bilinmeyen bazı kişiler onu selamlamışlardır.

Dördüncüsü: Doğumu ve Peygamberlik ile görevlendirilmesi arasında meydana gelen olaylar, mesela göğsünün ferahlatılması, kalbinin yarılması, içindeki sertliğin giderilmesi, şeytanlara göktaşı atılması, cinlerin ve ehli kitabın haberlerinin kendisine bildirilmesi bu kabil bilgilerdir.

Beşincisi: ona vahiy geldikten sonra ve nübüvveti esnasında meydana gelenler, ona ilahî nurun inmesi buna örnektir.

Altıncısı: Gayb haberleri, kâinattan haberlerin aktarılması, kıyamet saatine dair haberler ve onun öncesi hakkındaki alametler.

Yedincisi: Evliyaların kerametleri, samimi insanların dereceleri, bütün bunlar tüm yönleriyle Hz. Peygamber'in mucizeleridir, tüm bu mucizeler en yüce ve kıymetli mucizeler kabilindedir. Bu mucizelerin beşincisi en büyük ve en eşsiz olanıdır. Alimlerin çoğu bunu yazmışlardır. İmamlar ondan önemli olanları topladılar, bununla birlikte onu tam anlamıyla elde edebilmek ve incelemek zordur.¹¹⁹

İbn Nasırüddin beşinci kısmında Kur'an'ı kerimden bahsetmektedir. Bu konu hakkında çok bilgi bulunduğunu söylemektedir. Mucize hakkında yapılan bu sınıflandırmada ilk iki kısım Hz. Peygamber'den önce meydana gelen olağanüstü durumlar ve diğer peygamberlerin mucizeleri Hz. Peygamber'e nispet edilmektedir. Onun doğumu ve Kur'anı kerim hakkında olan diğer bölümler açıkça anlaşılmaktadır. Fakat bu sınıflandırmada dikkat çeken yedinci kısım İbn Nasırüddin'in zihin dünyasını da yansıtmaktadır. Nitekim kaynaklarda onun mutasavvıf olduğu kaydedilmiştir. Evliya kerametlerini mucizeler içerisinde sayması onun bu kimliğine uygun davranmış olduğunu göstermektedir.

Abdullah b. Amr'a nispet edilen bir hadiste Kur'an ve Tevrat isminin zikredilmesi ve Tevrat'ta bir haber verilmesi üzerine şunları yazmıştır.” *Tüm bu sözler Tevrat'ın lafzının değişmediği çerçevesinde dönüp durmaktadır. Bu sapkın bir hata ve çirkin bir inançtır. Şüphe yok ki Yahudilerin elinde mevcut olan Tevrat'ta eksiltme,*

¹¹⁹ Cami'u'l-â'sâr, c. 3, s. 1344-1345

arttırma, tahrif ve değişim vardır ve bu gizli değildir. Yahudilerin elinde bulunan Tevrat, Samirî'inin elinde bulunan Tevrat'tan farklıdır. Kim o ikisi hakkında bilgi edinirse aralarındaki; farklılığı, değişimi, zıtlığı ve tutarsızlığı bilir. Doğru olan, bu hadiste Hz. Musa'ya indirilen kitabı kastediyor, bu açıktı. Şüphe ve karışıklık böylece giderilmiştir. Bunun dışında tüm sözler geçersizdir.”¹²⁰

İbn Nasırüddin aslında bu konu hakkında pek çok rivayet zikretmektedir. Fakat rivayetlerde gördüğü herhangi bir hatayı eleştirel bir anlayışla reddetmek yerine kendi görüşü olan veya beğendiği bir fikir hakkında daha çok rivayete yer vermekte ve bu haber sahihtir, gibi yorumlarda bulunmaktadır. Bundan hareketle onun eleştirel tarih anlayışının olduğu kanısına varabiliriz. Fakat onun eleştirel tarih anlayışının çok sınırlı örneklerle desteklendiğini ve eserlerinin geneline yayılmadığını söyleyebiliriz. Nitekim onun eserlerinde rivayet tarihçiliğine bağlı olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Kaleme almış olduğu eserlerinde kendisine has bir üslup kullandığını defalarca ifade ettiğimiz İbn Nasırüddin, eserlerinin içerisinde yer verdiği konulara dair kendi şahsi görüşlerini zikretmekten imtina etmemişse de şahsi düşüncelerine yer verdiği kısımların çok az bir hacim kapladığını söylemek mümkündür.

¹²⁰ Cami'u'l-â'sâr, c. 1, s. 46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İBN NASİRÜDDİN ED-DİMEŞKÎ'NİN SİYER-TARİH ESERLERİ VE KAYNAKLARI

Bu bölümde İbn Nasırüddin'in siyer-tarih konusunda kaleme almış olduğu eserleri incelenerek eserlerin içerik bilgisine ve kaynak kullanımı hakkında bilgilere yer verilecektir.

3.1. Cami'u'l-â'sâr fi mevlidi'n-Nebiyyi'l-muhtâr

Bu eserin ismini “Hz. Peygamber'in doğumu hakkındaki hadiselerin tümü” şeklinde Türkçe'ye çevirmek mümkündür. Eserin isminde her ne kadar Hz. Peygamber'in doğumu hakkında denilse de aslında eseri incelediğimizde eserin Hz. Peygamber'in tüm hayatını ele aldığını ve detaylı bir şekilde işlediği görülmektedir.

Eserin İbn Nasırüddin'e ait olduğunu Sehâvî, İbn Fehd, İbnu'l imâd, Kettanî, Ziriklî, İbn Hacer ve Necmüddin İbn Fehd kaydetmektedirler.¹²¹ İsmi zikredilen kaynakların hemen tamamı eserin üç cilt olduğunu ifade etmektedirler.

Eserin iki nüshasının bulunduğu, ilk nüshasının Daru'l Kütübî'z-Zahiriyye'de (numara, 1894) kayıtlı olduğu ve hicri 1096 yılında kaleme istinsah edildiği, İkinci nüshanın Berlin'de olduğu kaydedilmiştir.¹²²

Eseri tahkik ve neşreden Hüseyin Muhammed Ali Şükrî, yaptığı araştırmalar sonucunda eserin metninin tamamının elde bulunmadığını söylemektedir. Eserin adeta bir ansiklopedi kitabı olduğunu ve Hz. Peygamber'in hayatı konusunda bir şaheser olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca eseri neşrederken üç nüshayı esas aldığını aktarmaktadır. İlk nüshanın, Cambridge University Library'de (80913) numara ile kayıtlı olduğunu, bu nüshanın 391 sayfadan oluştuğunu ve her sayfanın 31 satırdan meydana geldiğini aktarmaktadır. Ayrıca muhakkik, bu eserin sanki birinci ve ikinci

¹²¹ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lâmi'** c. 8, s. 104. İbn Fehd, **Lahzü'l-elhaz**, 320. İbnu'l İmâd, **Şezaratu'z-zeheb**, c. 9, s. 355. Abdülhay b. Abdübekir el-Kettanî, **“el fihrisül feharis ve'l-isbat**, c. 2, s. 676. Zirikli, **el-A'lam**, c. 6, s. 237. İbn Hacer, **Mecme'ul Müesses**, c. 3, s. 286. Necmüddin İbn Fehd, **Mu'cemü's-şüyûh**, s. 239

¹²² İbn Nasırüddin, **Tavzihu'l-müştebih fi zabti esmai'r-ruvat ve ensâbihim ve elkâbihim ve künâhum**, thk: Muhammed Nuaym el-Araksusî, Müessesetu'r-risale, Beyrut, 1. Baskı, 1993, neşreden giriş, s. 72-73

ciltlerin metni olduğunu söylemektedir. Eserde çok fazla tahrif ve farklılıklar bulunduğunu, metnin çok eksik olduğunu söylemektedir.

Tahkik sırasında eserde nemden ve yazıların karışmasından dolayı okunamayan kısımlar olduğunu da eklemektedir. İkinci nüshanın, Mektebetü'l-Esed-el-Vataniyye'de olduğunu kaydetmiştir. Bu nüshanın (7108) numara da kayıtlı olduğu, eserin 310 sayfadan oluştuğu ve her sayfada 31 satırın bulunduğunu da ifade edilmiştir. Eserin iki cilt olduğunu, ilk ciltte çok fazla eksiklik bulunduğunu ilave etmektedir. Bu nüshanın ilk nüshaya yazım ve eksiklikler bakımından benzediğini de eklemektedir. Üçüncü nüshanın Daru'l kütübi'l-Mısriyye'de (1886) numara ile kayıtlı olduğu, 304 sayfadan meydana geldiği ve her sayfada 29 satırın bulunduğunu ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in hicretiyle başlayıp kitabın sonuna kadar ki konuları içerdiğini de eklemektedir.¹²³

Eserin ilk cildinde ele alınan konular ve içerik bilgisi kısaca şu şekildedir: İbn Nasırüddin eserini kaleme alırken kalplerin Hz. Peygamber'in hayatını öğrenmekle, ona sevgi besleyeceğini, onun vasıfları, yüce ve sağlam sıfatlarıyla nurlanacağını söylemektedir. Onun ahlakını yaymakla şerefleneceğini zikretmektedir. Onun hayatı hakkında hadisler öğrenmenin her yaşta bir ferahlık verdiğini eklemektedir. Eserin yazılış amacı olarak zikredilen bu cümleler adeta eserin bir tanıtım ifadesi olarak işlenmiştir.

Müellifimiz İbn Nasırüddin, Memlûk döneminde yaşamıştır. O dönem Memlûk halifesi tarafından düzenlenen mevlidi nebi uygulamasına değinmiş ve bunun bidat-ı hasene olduğunu ve her yıl coşkuyla kutlandığını belirtmiştir. Rebiu'l-evvel ayında mutluluk ve sevinç yaşandığını, Mekke, Medine, Şam, Mısır ve diğer beldelerde aynı şekilde kutlamaların yapıldığını ifade etmektedir. Ona göre bu güzel ameli ilk başlatan kişi, inşallah sonsuz bir ecir alacaktır. Melik Muzaffer Ebû Said Kukeburî b. el Melik Ali b. Bektekin b. Muhammed'dir. O ki Arap ve Acem içerisinde Hz. Peygamber'in doğum günü yemeğini başlatan kişidir. Toplu olarak bugünün kutlanmasını düzenleyen kişidir. Rivayet edildiğine göre Melik Muzaffer, her yıl dağıttığı hilat ve yemek için üç bin dinar infak ediyordu. Her mevlit töreninde beş bin

¹²³ Cami'u'l-â'sâr, c. 1, giriş kısmı.

koyun keser, onlarca tavuk ve yüzlerce deve pişirir. Çeşitli yemeklerden oluşan yüzlerce kap yemek, otuz bin tabak tatlı yaptırırdı. Hem halk hem de zenginler her yıl Cezire bölgesinden, Sincar, Nusaybin, Musul ve Bağdat'tan fakihler, vaizler, kıraat alimleri, sufiler, yöneticiler ve şairler Hz. Peygamber'in doğduğu bu zaman diliminde yani bu faziletli vakitte yani Muharrem ayının başlangıcından Rebiu'l-evvel ayının başına kadar Erbil'e akın akın gelirler ve bu yiyeceklerden istifade ederlerdi.¹²⁴

Bu cümlelerden anlaşılmaktadır ki İbn Nasırüddin'in eserini telif etmesinin arkasında dönemin yaygın uygulamalarından olan mevlidi Nebevinin etkisi bulunmaktadır. Eserin devamında Hz. Peygamber'in tüm hayatı hakkında en detaylı konularda dahi onlarca rivayete yer vererek konuyu en ince ayrıntısına kadar anlatmaya çalışmıştır. Bu açıklamalardan sonra şimdi de eserin içeriğine kısaca bakalım:

Eserin ilk cildinde ele alınan başlıca konu başlıkları ve içeriklerini kısaca şu şekilde sıralayabiliriz. Hz. Peygamber'in gelişinin önceki kitaplarda müjdelenmesi ve ondan müjde ile bahseden Peygamberler, alimler, rahipler, cin ve diğer varlıklar hakkında bilgi vererek eserine giriş yapan müellif, Hz. Peygamber'den önce kendisi hakkında bahsedilen onlarca rivayete yer vermiştir. Ardından Tubba' melikleri, Evs ve Hazrec'in cahiliye dönemindeki durumu gibi İslam öncesi Arap Yarımadası'nda meydana gelen önemli olaylara yer vermektedir. Eserin sonuna doğru Hz. Peygamber'in soyu ve Hz. Adem'in yaratılışı hakkında pek çok rivayet aktarır. Hz. Peygamber'in soyu hakkında verdiği bilgiler kısmen İbn Hişam'da geçen malumatlardır. Fakat İbn Nasırüddin çok daha fazla kaynaktan faydalanmaktadır.

İkinci ciltte aynı yöntemi kullanmakta ve şu konulara yer vermektedir. Hz. Adem'in vefatı, Abbas b. Abdülmuttalib'in Hz. Peygamber hakkında söylediği şiirin açıklanması, Cürhüm kabilesi, Zemzem kuyusunun kapatılması, Abdülmuttalib'in Zemzem kuyusunu tekrar bulup kazması, evlatlarında birini kurban etmeye dair yemini, Zemzem isminin kaynağı ve fazileti, Abdülmuttalip oğulları, Hz. Peygamber'in doğduğu yer, doğduğu zaman, fil olayı ve onların helakının nebevî alametleri, Kisra sarayının sütunlarının yıkılması, Mecusî ateşinin sönmesi ve Hz.

¹²⁴ Cami'u'l-â'sâr, c. 1, s. 17-18-19

Peygamber'in doğum gecesi meydana gelen diğer mucizeler, Muhammed olarak isimlendirilmesi, Hz. Peygamber'in diğer isimleri, bu isimlerin şerhleri yer almaktadır. İbn Nasırüddin bu bağlamda Hz. Peygamber'in kırk bir ismine yer vermektedir. Ayrıca onun on beş isminin de daha önceki kitaplarda geçtiğini kaydetmekte ve bunlarla ilgili bilgiler aktarmaktadır . Yine aynı şekilde: Hz. Peygamber'in çocukluğu, evliliği, süt kardeşleri, Abdülmuttalip ve Ebu Talib'in onu himaye etmeleri, Ebu Talip ile Şam seferi, fıcar savaşı, hilfu'l-fudul ve Hz. Peygamber'in çocukları gibi daha pek çok konuya bu eserinde yer vermektedir.

Eserin üçüncü cildinde yer verdiği konular ise şunlardır: Hz. Peygamber'in evliliği ve eşleri, bu konuda müellif, Hz. Peygamber'in eşlerinin soy ve önceki hayatları hakkında da bilgiler vermektedir. Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın evliliği, Hz. Rukiye ve Hz. Osman'ın evliliği ile Habeşistan hicreti, Mekke'nin isimleri de burada ele alınmıştır. Bu ciltte Mekke'nin ismi olduğunu söylediği yaklaşık kırk isme yer vermiştir. Hz. Peygamber'e vahyin gelmeye başlaması, vahiy inerken Hz. Peygamber'in durumu, Kur'an'ın isimleri, Hz. Peygamber'in mucizeleri, namazın farz kılması, ilk Müslüman olanlar, ayın yarılanması hadisesi, Hz. Ömer'in Müslüman olması, Hz. Hamza'nın Müslüman olması, Mekke'de uygulanan boykot yıllarına kısaca burada değinmiş ve ardından Hz. Hatice'nin vefatını anlatmıştır. Taif yolculuğu, Taif dönüşü yaşananlar, Hz. Peygamber ile alay edilmesi, İsra ve miraç hadiseleri, İsra hadisesinin bedenen mi yoksa ruhen mi gerçekleştiği konusunda yaşanan ihtilaf ve İsra mucizesi sonrası Mekke'de yaşanan olayları yine bu ciltte işlemiştir.

Eserin dördüncü cildi Medine'ye hicret hakkında verilen geniş malumat ile başlamıştır. Kureyş 'in Hz. Peygamber'i öldürmek için toplanması ve Hz. Peygamber'in Hz. Ebubekir'le mağarada kalmaları gibi hicretin ilk yılında meydana gelen bazı olaylar da bu bağlamda değerlendirilmiştir. Eseri bitirirken; daha önce bahsettiğimiz gibi Hz. Peygamber'in savaşlarına hiç değinmeden Hudeybiye sonrasına geçmektedir. Yani hicretin ikinci yılından, sekizinci yılına atlamaktadır. Eserin sonunda ise ona ait olduğunu daha önce zikrettiğimiz manzum risalesi olan Beva'isü'l fikre adlı risale yer almaktadır.

Bahis mevzusu eserin beşinci cildinde yer alan konu başlıkları ise kısaca şu şekildedir: Hz. Peygamber'in veda haccı ve Mekke'den Medine'ye dönmesi, hastalanması, hastalığının ilk seyri, sonrası ve vefatı, Hz. Ebubekir'in halife seçilmesi ve irad ettiği ilk hutbesi, Hz. Peygamber'in yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması, onun defnedileceği yer hakkında ihtilaf edilmesi ve Hz. Ebubekir'in "Peygamberler vefat ettikleri yerde defnedilir" hadisini zikrederek sorunu çözmesi, kabre konulması ve kabrinin şekli hakkında ayrıntılı bilgiler aktarmaktadır. Burada zikredilen konuların içerikleri genel anlamıyla günümüz siyer kitaplarında yer alsa da İbn Nasırüddin her bir konu hakkında onlarca rivayete yer vermektedir. Bu da onun farkını göstermektedir.

Eserin son cildinde ele alınan konular ise şu şekildedir: Hz. Peygamber'in eşleri, müellif bu başlık altında Hz. Peygamber'in eşleri hakkında geniş bilgilere yer vermiştir. Hz. Peygamber'in hizmetlileri, ondan geriye kalan mirası, yüzüğü ve Hz. Peygamber'in kullanmış olduğu daha pek çok eşya hakkında bilgilere yer verilmektedir.

İbn Nasırüddin'in bu eserinde kullandığı kaynaklar genelde tüm eserlerinde kullandığı temel hadis, siyer ve tabakat kitaplarıdır. Onlarca eserden alıntılar yapmış olan müellifin en fazla müracaat ettiği kaynaklar ise İbn Sad'ın Tabakat eseri, Buharî'nin Sahihi ve Müslim'in sahihi'dir.

3.2 el-İhbâr bi-vefâti'l-Muhtâr

İbn Nasırüddin'in bu nadide eserinin adını "Hz. Peygamber'in vefatı hakkında haberler" şeklinde Türkçeye çevirmek mümkündür. Eserin ismi ve içeriği tam bir uyum içerisinde. Eserde yer verilen tüm rivayetler sadece Hz. Peygamber'in vefatını anlatan pasajlardan oluşmaktadır.

Refik Halid Taha'nın verdiği bilgiye göre eserin üç farklı nüshasının olduğu kaydedilmiştir. Bunlardan ilkinin Daru'l Kütübi'z-Zahiriyye'de (5567) numara da kayıtlı (61-66) varaklar arasında yer aldığı ve bu nüshanın 938/1532 yılında yazıldığını kaydetmektedir. İkinci yazmanın Dublin The Chester Beatty Library, kütüphanesinde (no.3296, vrk.17-24) kayıtlı olup 904/1498 yılında yazılmıştır. Son nüshanın ise el-

Mektebetül-Haremil-Mekkî 'de (106 no'lu mecmua) da kayıtlı olduğu zikredilmektedir.¹²⁵

İbn Nasırüddin'in bu isimde bir eserinin olduğunu İbn Fehd ve İbnu'l İmâd zikretmektedir. İbnu'l-İmâd eserin tam ismini vermeyip onun Hz. Peygamber'in vefatı hakkında eserleri olduğunu kaydetmektedir. Kettanî de aynı şekilde onun Hz. Peygamber'in vefatı hakkında eserleri olduğunu zikretmekle yetinmiştir.¹²⁶

Eseri tahkik eden Refik Hamit Taha es-Samarraî'nin eseri tahkik edip neşretme sürecine dair bazı bilgilere yer vermek uygun olacaktır. Eseri iki nüshadan yararlanarak ele almıştır, yukarıda zikrettiğimiz üç nüshadan biri olan Daru'l Kütübi'z-Zahiriyye'deki nüsha hakkında bilgi vermemektedir. Fakat diğer iki nüshadan yararlandığını açıkça belirtmektedir. İki nüshadan yararlanarak metni inşa ettiğini metinlerdeki ayet ve hadislerin tahririni yaptığını söylemektedir.

Eserin içeriğine gelince Hz. Peygamber'in hac dönüşü hastalanmasını ve bu süreçte yaşadıklarına dair bazı konuları şiir destekli olarak takdim etmesinden müteşekkildir. Müellif ele almak istediği konu hakkında önce bir veya birkaç şiire yer verdikten sonra kısa açıklama ve yorumlar yapmaktadır.

Esere başlarken önce uzun bir şiire yer verdikten sonra; *Ey kardeşlerim bu fani hayatınızı düşünün.* diyerek dünya hayatının faniliğine dair kısa bir açıklama yapar. Sonra Hz. Peygamber'in vefatının ümmet için bir musibet olduğunu söyler. Eserin sonuna kadar bu şekilde şiir ve ayet destekli kısa açıklamalar yapan müellif başlıca şu konuları ele alır. Hz. Peygamber'in veda haccından dönüşünden sonra ilk hastalığının ardından tekrar hastalanması, minbere çıkıp ümmete tavsiyelerde bulunması, Hz. Peygamber'in hastalığı döneminde Hz. Ebubekir'in imamlık yapması, Hz. Peygamber'in vefatından hemen önceki vasiyeti, Hz. Fatıma'nın onun hastalığı ve vefatı için yaktığı mersiye, Hz. Peygamber vefat ettiğinde Medine'de yaşanan üzüntü, münafıkların yaşadığı korku, Hz. Ebubekir'in çıkıp insanlara Hz. Peygamber'in öldüğünü bildirmesi, insanların ona biatini, Peygamber'in cenazesinin

¹²⁵ İbn Nasırüddin, **Tavzihu'l-müştebih**, s. 1-78. Halit er-Reyyan, **Fihris Mahtutati Daru'l kütübi'z-Zahiriyye**, Şam, 1973, s. 32-33

¹²⁶ İbn Fehd, **Lahzü'l-elhâz**, 320. İbnul İmad, **Şezeratu'z-zeheb**, c. 9, s. 355. Abdülhay b. Abdülbekir el-Kettanî, **"el fihrisül feharis vel-isbat**, c. 2, s. 676

imamsız olarak münferit veya gruplar halinde kılınması, Hz. Peygamber'den nakledilen “Sizin başınıza bir musibet gelirse benim başıma gelen musibeti hatırlayın” hadisi ile teselli bulmaya çalışılmasını kısaca anlatmaktadır. Konu aralarında da pek çok şiir zikretmiş ve bu şiirlerden yola çıkarak olayları anlatmaya gayret etmiştir.

İbn Nasırüddin'in bu eserini kaleme alırken pek çok kaynağa başvurmuştur. Bunların bazılarını metin içerisinde kendisi atıfta bulunmaktadır.

Eserin kaynakları: İbn Nasırüddin eserini ele alırken hem tarih hem hadis hem de tefsir eserlerinden yararlanmışır.

Başlıca yaralandığı hadis eserleri şu şekildedir: Buharî'nin *Sahih*'i, Müslim'in *Sahih*'i, Ahmet b. Hanbel'in *Müsned*'i, Ebubekir el-Bezzar'ın *Müsned*'i, İbn Ebî Şeybe'nin *Müsned*'i, İbn Mace'nin *Sünen*'i, Darimî'nin *Sünen*'i, Hâkim'in *Müstedrek* adlı eseri.

Tarih kaynakları: İbn Hişam'ın *Siret*'i, İbn Sad'ın *Tabakatü'l kübra* eseri, Muhammed b. Cerir et-Taberi'nin *Tarih*'i, İbn Seyyidinnas'ın *Uyunu'l-eser* adlı kitabı, İbn Kesir'in *el-Bidaye ve'n-Nihaye*'si, İbn Ebi Heyseme'nin *Tarih*'i ve Buhari'nin *Tarihu'l-kebir*'i.¹²⁷

İbn Nasırüddin'in rivayetleri aktarırken zikrettiği başlıca eserleri örnek kabilinden kaydettik. Kendisinin eser içerisinde zikrettiği daha pek çok kaynak bulunmaktadır.

3.3. Selvetü'l-ke'ib bi-vefâti'l-habîb

İbn Nasırüddin'in bu eserinin ismini “Hz. Peygamber'in vefatının verdiği tasanın tesellisi” şeklinde Türkçeye çevirebiliriz. İbn Nasırüddin'in bu isimde bir eserinin bulunduğunu bize İbn Fehd ve Ziriklî aktarmaktadırlar. İbnu'l-İmâd ve Kettanî ise Hz. Peygamber'in vefatı hakkında bir eseri olduğunu kaydetmişlerdir.¹²⁸

Eserin iki adet nüshası olduğu kaydedilmiştir. İlkinin Daru'l Kütübî'z-Zahiriyye'de (umumi, 5567, varak, 35-60) kayıtlı olduğu, ikinci yazmanın ise Rabat

¹²⁷ İbn Nasırüddin, *el-ihbâr*, neşreden giriş ve eser içeriği.

¹²⁸ İbn Fehd, *Lahzü'l-elhâz*, s. 322. İbnul İmad, *Şezeratu'z-zeheb*, c. 9, s. 355. Abdülhay b. Abdübekir el-Kettanî, “*el fihrisü'l fehâris vel-isbat*, c. 2, s. 676. Ziriklî, *el-A'lam*, c. 6, s. 237

el-Hizanetü'l-amme 'de (Kettani, no.2694) kayıtlı olduğu ve eserin 42 sayfadan meydana geldiği, nüshada eksik bulunmadığı ve hicri 989 tarihinde istinsah edildiği bildirilmiştir.¹²⁹

Eseri tahkik ve neşreden Salih Yusuf Matuf ve Hâşim Salih Mena' bu iki nüshayı esas alarak yayına hazırlamışlardır. Eserin Hz. Peygamber ile ilgili hadisleri, sahabe ve tabiine nispet edilen metinler içermesinden dolayı hadis ilmi alanına girdiğini, ayrıca Hz. Peygamber'in vefatına, onun ömrünün son günlerine yer verdiği için siyer ilmi alanına girdiğini eklemektedirler. Muhakkiklerin bu cümleleri, hadis metni içeren her kitabın hadis ilmi alanına girmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Bu düşünce ile Hz. Peygamber'in hayatına dair tüm bilgilerin hadis ilmi alanına dahil olduğu ortaya çıkar ki bu da siyer diye müstakil bir ilim dalının mevcudiyetine yer olmadığı manasına gelmektedir. Bu konuda söylenmesi gereken, ilimlerin birbirinden bağımsız olmadığı, herhangi bir tarih bilgisinin iki ve daha fazla ilim alanına malzeme olabileceği gerçeğidir.

Muhakkikler eserin girişinde şu cümlelere yer vermektedirler: *“Müslümanın Peygamberini her şey den çok sevmesi, Ona itaat etmesi gerekir ki bu imandandır. Müslüman kişi Peygamberinin sevincine sevinmeli, üzüntüsüne üzölmelidir. Ona olan sevginin alametlerinden biri de onun hayatına dair haberleri öğrenmesidir. Yine onun varlığı ile sevinmeli ve onun vefatına anne babasının vefatından çok daha fazla üzölmelidir. Bu sevginin kazancını kıyamet gününde onunla beraber olmakla alır. Ölüm insanın başına gelen en büyük musibettir. Mümin için çok büyük bir ibret ve uyarıcıdır. Özellikle Peygamberin vefatı insanlık için en büyük musibettir. Onun vefatına ilişkin rivayetleri okumak kalbi sarsar. Fakat kişi kendi sıkıntısından daha ağır bir sıkıntıyı gördüğü zaman kendi acısını unutabilir.”* Muhakkik 'in bu sözleri aslında eserin yazılış amacını açıklama mahiyetindedir.¹³⁰

Müellifimizin eseri kaleme almasındaki en büyük etkenin Hz. Peygamber'in vefatının verdiği sıkıntı, o dönemin Müslümanlarının onun vefatıyla çektiği acının nasıl etkili olduğunu göstermektedir. Müellif konuya bir ayetle başlamaktadır.

¹²⁹ Selvetü'l keib, neşredenin girişi, İbn Nasırüddin, Tavzihu'l-müştebih, neşredenin girişi, s. 73

¹³⁰ Selvetü'l keib, neşredenin girişi

Ardından konuyu rivayetler eşliğinde aktarmaya çalışmaktadır. Rivayet zincirinde genelde sahabeden olan kişinin ismini zikretmektedir. Metni aldığı kaynağın ismini eklemeye mümkün olduğunca gayret etmektedir.

Eser şu konuları içermektedir: Hz. Peygamber'in vefatı hakkında kime ait olduğu bilinmeyen bir kaside ile başlamaktadır, kaside genel anlamı ile ölüm ve fanilikten bahsetmektedir. Ardından Nasr suresinin inmesinin Hz. Peygamber'in vefatının yakın olduğuna işaret ettiğinden bahsetmektedir. Hz. Peygamber'in Nasr suresinden sonra istiğfarı arttırması ve Nasr suresinin nüzul tarihinin tespitine dair bilgilere yer vermektedir. Hz. Ömer'in Nasr suresi nazil olunca feraseti sayesinde surenin manasını anladığı ve ağladığını zikretmektedir. Hz. Peygamber'in veda haccı dönüşü hastalanması ve ardından baki mezarlığını ziyaret etmesi, hastalıktan dolayı baş ağrısı çekmesi ile konuya devam eder. Hz. Peygamber'in hastalığı döneminde yaşandığı rivayet edilen kırtas olayı ile ilgili İbn Abbas'tan gelen bir rivayete yer vermektedir. Fakat herhangi bir yorum yapmamaktadır. Bu konunun hemen ardında hilafet meselesinde Hz. Ebubekir'in Peygamber tarafından Müslümanlara imam olarak seçilmesinin onun halifeliğine açık delil olduğunu söylemektedir. Hz. Peygamber'in kefenlenmesi, defnedilmesi, namazının kılınması ve Ebubekir'e biat gibi konulara kısaca yer verdikten sonra, peygamberin vefatının en büyük musibet olduğunu bazı şahsiyetlerin sözleri ile anlatmaktadır. Hz. Fatıma'nın yaktığı ağıt ve yaşadığı hüznüne değindikten sonra Hz. Peygamber'in terekesinden bahsetmiş ve sahabeden bazı kişilerin mersiyeslerine de yer vererek eserini sonlandırmıştır.¹³¹

Eserin kaynakları: Başlıca hadis eserleri: Buharî'nin *Sahih*'i, Müslim'in *Sahih*'i, Taberanî'nin *Mu'cemü'l kebir* ve *Mu'cemü'l evsat*'ı, Hâkim'in *Müstedrek*'i, İbni Hibban'ın *Sahih*'i, Yakup bin Şeybe'nin *Müsned*'i, Darekutni'nin *Sünen*'i, Bezzar'ın *Müsned*'i, Buhari'nin *Tarihu'l-evsat* ve *Tarihu'l-kebir*i özet kabilinden sayılabilir. Kuşkusuz Hadis ilmine dair daha pek çok eseri kaynak olarak kullanmıştır.

Siyer-tarih kaynakları: İbn Sad, *Tabakatü'l Kübra*, Musa b. Ukbe, *Meğazî*, Beyhâkî, *Delailün-Nübüvve*, İbn Heyseme, *Tarih*, Ebu Nuaym, *Hilyetü'l evliya*

¹³¹ **Selvetü'l-keib**, eser içeriği.

eserleri müellifin başlıca kullandığı kaynaklardır. Kaynak kullanımı çok geniş olan İbn Nasırüddin kullandığı literatür zenginliği tüm eserlerine yansıtmaktadır.

Zikredilen eserin içeriği her ne kadar *el-ihbâr* adlı eser ile aynı olsa da ikisinin farklı eserler olduğu, sadece içerikte birbirlerine yakın oldukları söylenebilir. Kullanılan rivayetler ve şiirlerin farklılık arz etmesi bizi bu sonuca götürmüştür.

3.4. Mevridü's-sâdî fi mevlidi'l-hâdî

Eserin ismini “Hz. Peygamber’in doğumu hakkında kaynaklar” şeklinde Türkçeye çevirmek mümkündür. Eserin İbn Nasırüddin’in böyle bir eserinin bulunduğunu İbn Fehd, Kettanî, Sehâvî ve İbnu’l İmâd zikretmişlerdir. Eserin ismini vermemekle birlikte Ziriklî, onun Hz. Peygamber’in doğumu hakkında eserleri bulunduğunu kaydetmektedir.¹³² İsminden de anlaşıldığı üzere bu eser Hz. Peygamber’in doğumu hakkında yazılmıştır. İbn Nasırüddin’in bu eserinin “*el-Lafzü’r-Raik fi mevlidi hayri’l-hala’ik*” ismi ile bir muhtasarı olduğu kaydedilmektedir. Yine bu muhtasar eserin bir nüshasının Mektebetü’l-Haremi’l Mekki ’de (mecmua,106) kayıtlı olduğu zikredilmektedir.¹³³

Eserin iki farklı nüshasının bulunduğu ifade edilmiştir. Bunlardan ilkinin Dublin (The Chester Beatty Library, rakam, 4658. Dokuz varak) kütüphanesinde olduğu ve hicri 828 yılında istinsah edildiği, ikincisinin ise Hindistan – Bankipur’da bulunduğu dair bilgiyi Brockelmann’ın eserinde yer verdiği kaydedilmiştir.¹³⁴

Eseri tahkik edip yayınlayan İbrahim b. Şeyh Raşit el-Merihî’dir. Muhakkik eserin girişinde sadece ilk nüshadan yaralandığını söylemektedir. Hattının açık olduğunu ve dokuz varaktan oluştuğunu da eklemektedir.

Eser şu konuları içermektedir: Hz. Peygamber hakkında uzun övgülerden sonra onun ilk süt annesinin Süveybe olduğunu, Süveybe’nin Ebu Leheb’in kölesi olması sebebiyle cehennemde onun azabının hafifletileceğini zikretmektedir. Konuyu bir şiir ile desteklemektedir. Ardından süt annesi Halime ve Benî Sa’d yurdunda kaldığı

¹³² İbn Fehd, *Lahzü’l-elhâz*, s. 320. İbnu’l İmâd, *Şezeratu’z-Zeheb*, c. 9, s. 355. sehavi, *ed-Dav’ü’l lami*, c.8, s.104. Kettanî, “*el fihrisül feharis vel-isbat*, c. 2, s. 676. Zirikli, *el-A’lam*, c. 6, s. 237

¹³³ İbnu’l İmâd, *Şezeratu’z-zeheb*, c. 9, s. 355. *Tavzihu’l-müştebih*, neşredenin girişi, s. 1-78.

¹³⁴ *Tavzihu’l-müştebih*, neşredenin girişi, s. 1-78

dönemde gerçekleşen mucizelerden bahsetmektedir. Dedesinin himayesine girmesi, Ebu Talib'in himayesine girmesi, Rahip Bahira olayı, Hz. Hatice için ticaret yapması, evliliğinden hemen sonra ilk vahyin gelişi gibi konuları işlemektedir. Burada dikkat çeken husus: İbn Nasırüddin'in Rahip Bahira olayına doğrudan yer vermesi ve bu olay hakkında herhangi bir yorum yapmadan geçmesidir. Bu metinden anlaşılan onun bu olaya mesafeli yaklaştığıdır.¹³⁵

Hz. Peygamber'in Peygamberlik alametlerinden bahsettikten sonra onun İsra ve Miraç mucizesini, hicretini, savaşa izin verilmesini ve vefatının hemen öncesinde nazil olan Nasr suresinin neye delalet ettiğini ve Hz. Peygamber'in vefatını anlatmaktadır. Adeta Hz. Peygamber'in hayatını kısa bir özet şeklinde sunmaktadır. Bu konuları bitirdikten sonra Hz. Peygamber'in mucizelerine özel bir başlık ayırmakta ve başlıca şu mucizeleri sıralamaktadır. Güneşin batışının geciktirilmesi, ayı ikiye yarması, parmaklarından su fışkırması, azalan yemeğin bereketlenmesi, ona sırt çevirenlerin davetine icabet etmeleri, cansız varlıklarla konuşması, tüm bunlardan sonra bu mucizeleri şiir halinde tekrar etmiş ve eseri noktalamıştır.

Eserin temel kaynakları: “İbn İshak, es-sire, İbn Ebi Asım'ın “*el ahad ve'l-Mesani*, İbnu'l-Esir, *el-Kâmil fi't-tarih*, Buhari, *Sahih*, Tirmizi, *Sünen*, Hâkimin *Müstedrek'i*, İbn sa'd, *Tabakatül kübra*, Ebu Nuaym, *marifetu's-Sahabe*” şeklindedir.¹³⁶

¹³⁵ Mevridü's-sâdî, eser içeriği.

¹³⁶ Mevridü's-sâdî, eser içeriği ve kaynakçası.

3.5. Bevâ'isü'l-fikre fi havâdisi'l-hicre

Eserin ismini “hicret hadiselerinin fikri amaçları” şeklinde Türkçeye çevirmek mümkündür. İbn Nasırüddin’e ait böyle bir eserin olduğunu Sehâvî ve İbn Fehd kaydetmişlerdir. Eserin sadece bir şiir risalesi olduğunu da eklemişlerdir.¹³⁷

Eserin bir nüshasının “Mektebetü'l-Haremi'l-Mekki'de olduğu kaydedilmiştir. Bu şiir risalesi ayrıca *Cami'u'l-â'sâr* adlı eserde de kullanılmıştır. Hicret konusunun işlendiği dördüncü cilde eklenmiştir. Bu şiirin *es-siracü'l-vehhâc* adlı eserin bir nüshasında bulunduğu dair bir bilgide mevcuttur. Konu olarak aynı içeriğe sahip olmasa da İbn Nasırüddin’e ait bir eserin bir parçası olarak kaydedilmiştir. Bunun daha sonradan eserin bir nüshasına eklenmiş olduğunu tahmin ediyoruz. Çünkü iki nüshası tespit edilen *es-siracü'l-vehhâc* adlı eserin ikinci nüshasında bu şiirin yer aldığı hakkında bir malumata sahip değiliz.¹³⁸

İçerik olarak Hz. Peygamber’in, hicretinden bahsetmekte, akabinde Kuba’da kılınan namaz ve Kuba mescidinin bina edilmesi, Veddân gazvesinden, Bedir, Kaynuka, Uhud, Hz. Hamza’nın şehadeti, Hendek, Kurayza, Amr b. As ve Halid b. Velid’in Müslüman olması, Hudeybiye, sekizinci yıl hadiseleri Mute Savaşı, dokuzuncu yıl hadiseleri yani, Tebük, Hz. Ebubekir’e biat, Ridde olayı ve Hz. Fatıma’nın vefatından bahsetmektedir.¹³⁹ Konular sadece başlıklar şeklinde aktarılmıştır.

Bazı olayların başında “şu yılda” denilen bir ifade konmuştur. Bu ifadeden sonra olayın gerçekleşmiş olduğu yılı vermiş ama tüm konularda bu kuralı açık bir şekilde kullanmamıştır. Eserin bir varaktan oluşan bir şiir olduğunu dikkate alırsak, hicretten başlayarak Hz. Ebubekir’e biat ve Hz. Fatıma’nın vefatı ile konuyu bitirmesi kısa ama bilgi dolu bir özet olduğunu söyleyebiliriz. Eserin kaynak kullanımı hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Fakat İbn Nasırüddin’in diğer eserlerinde kullanmış olduğu kaynaklar üzerinden ilerlemek mümkündür.

¹³⁷ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lami'*, c. 8, s. 104. İbn Fehd, *Lahzü'l-elhâz*, s. 321

¹³⁸ *Tavzihu'l-müştebih*, neşredenin girişi, 1-78. *es-Siracü'l-vehhâc*, neşredenin girişi, s. 6-8

¹³⁹ *Beva'isü'l-fikre fi havadisil-hicre*, *Cami'u'l-â'sâr* isimli eserde yer alan şiir örnek alınarak incelenmiştir.

3.6. es-Sirâcü'l-Vehhâc fi'izdivâcil-mi'râc

Eserin ismini “miraçtaki birlikteliğin parlayan kandili” şeklinde Türkçeye çevirmek mümkündür. Mana olarak Hz. Peygamber’in miraca çıkışı ve Rabbi ile görüşmesinin, onunla bir araya gelmesinin parlak bir kandile benzetilmesi kastedilmiş olmalıdır. Onun bu isimde bir eserin bulunduğunu İbn Fehd zikretmektedir. Kettanî ve İbnu'l İmâd'da onun miraç konusunda eseri olduğunu zikretmişlerdir.¹⁴⁰ Sehâvî, *el-Minhacul usul fi-Mi'râci'r-Resul* isimli bir eserin varlığını da zikretmektedir.¹⁴¹

Eserin iki nüshasından bahsedilmektedir. Kitabı tahkik eden Salih b. Muhammed b. Abdül Fettah b. Abdülhalik, bir nüshanın “Şeyh'ul-Arube Ahmet Zeki Paşa” kütüphanesinde olduğunu zikredip, eserin on sayfa olduğunu ve son sayfasının *Beva'isü'l-fikre fi havadisi'l-hicre* adlı şiirden teşekkül ettiğini kaydetmektedir. Keza o tahkik ettiği bu nüshanın sonunda eksiklik olduğunu kaydetmektedir. İkinci nüsha ise Daru'l Kütübi'z-Zahiriyye'de (10599) numara ile kayıtlı bulunmaktadır. Eserin (1186) yılında Mustafa b. Salim b. Abdülkadir er-Rehyebanî tarafından kaleme alındığını, yirmi beş sayfadan oluştuğunu ve her sayfanın on bir satırdan oluştuğunu kaydetmektedir. Muhakkik iki eserden ilkinin esas aldığını söylemektedir.¹⁴²

Müellifin Miraç konusu ile ilgili başka eserlerinin de olduğu kaynaklarımızda zikredilmektedir. İbnu'l-İmâd, onun Miraç hakkında eserleri olduğunu zikrederken, Sehâvî, onun *minhacul usul fi miracu'r-Resul* isimli ikinci bir eserini kaydetmektedir.¹⁴³

Eser içerik olarak Miraç hadisesinden bahsetmekle birlikte şu konu başlıklarından oluşmaktadır: İsra Suresi ile başlayan konu Necm suresinin bazı ayetleri ile devam etmektedir. İsra'nın zamanı ve meydana geliş şekliyle ilgili rivayetlerden sonra, Hz. Peygamber'in Burak isimli bineğe binerek Beytül Makdise ulaşması, burada Peygamberlere imamlık yapması, Miraç'a çıkması, Miracın vasıfları, semada karşılaştığı bazı olaylar, Sidretü'l-Münteha'ya varışı, Rabbi ile muhatap olması,

¹⁴⁰ İbn Fehd, *Lahzü'l-elhâz*, s. 322. İbnu'l İmâd, *Şezeratu'z-zeheb*, c. 9, s. 355. Abdülhay b. Abdulbekir el-Kettanî, “*el fihrisül feharis vel-isbat*, Daru'l-Garbil İslami, Beyrut, 2.baskı, 1982, s. 676

¹⁴¹ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lami*, c. 8, s. 104.

¹⁴² *es-Siracü'l-vehhâc*, neşreden giriş, s. 6-8.

¹⁴³ İbnu'l İmâd, *Şezeratu'z-zeheb*, c. 9, s. 355.

namazın farz kılınışı, Hz. Musa ile konuşmaları, geri dönüp Kureyş’e olanları anlatması ve Kureyş’in onu yalanlamaları, ona inanmaları için yoldan gelen bir kervanı haber vermesi ve kervanın Mekke’ye ulaşması gibi konuları şiir halinde özetlemiştir. İçerik olarak konu başlığına sadık kalmıştır.

Eserde kullandığı kaynaklara gelince: “İbn Sad, *Tabakatül Kübra*, Buhari, *Sahih*, Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, Müslim, *Sahih*, Taberi-*Tefsir*, Tirmizi, *Sünen*, Beyhâki, *Delailün-Nübüvve*, İbn Hişam “*es-Siretun-Nebeviyye*” Ebu Nuaym-*Hilyetü’l-evliya*, Taberani “*Mu’cemü’l-kebir* ve Hâkim, *Müstedrek*” Şeklindedir.¹⁴⁴

İbn Nasırüddin eserlerinde genellikle kullandığı hadis ve metinleri kaynaklarından zikretmektedir. Fakat bu eserde kaynak ismine yer vermemiştir. Eseri tahkik eden Salih b. Muhammed kitapta zikredilen hadis metinlerinin kaynaklarını dipnotlarda tahric etmiştir.

3.7. İbn Nasırüddin’in Siyer Eserlerinde Kullandığı Temel Kaynakları

İbn Nasırüddin eserlerini kaleme alırken pek çok kitaptan faydalanmıştır. Kaynak olarak kullandığı eserlerden bazılarını aşağıda burada yer verdik. Müellifin başlıca kullanmış olduğu Tarih, tabakat, hadis ve tefsir eserlerini kısaca tanıtarak onun kaynak aldığı eserlerin niteliği hakkında da bilgi sahibi olmaya gayret ettik.

1. et-Tabakatü’l kübra (İbn sa’d-ö.230/845)

İbn Nasırüddin’in kaynak olarak kullandığı eserlerin başında gelen bu eser genel anlamda siyer ve biyografi kitabıdır.¹⁴⁵

Müellifimiz İbn Nasırüddin eserinde şu konularda *Tabakat’ı* kaynak olarak kullanmaktadır: Hz. Peygamber’in nübüvvet öncesi mucizeleri, Hz. Fatıma’nın vefatı, Hz. Zeynep’in yaşantısı, Hz. Rukiye’nin Habeşistan’a hicreti ve Hz. Osman ile evliliği, Ümmü Gülsüm’ün Hz. Osman ile evliliği ve vefatı, Hz. Peygamber’in mucizeleri, ayın

¹⁴⁴ **es-Siracü’l-vehhâc**, neşredenin girişi ve eser içeriği.

¹⁴⁵ İbn Sa’d, Muhammed b. Sa’d b. Meni el-Haşimî el-Basrî, **Kitabü’t-Tabakati’l-Kebir**, çeviri: Musa Kazım Yılmaz, Siyer Yayınları, İstanbul, 2014-2015, giriş kısmı.

yarılması hadisesi, Hz. Peygamber'in amcası vefat ettikten sonra ona eziyet eden müşrikler, Hz. Peygamber'in miraca çıkması.

2. Tarihi Taberi (Tarihu Rûsul ve'l-Muluk) (İbn Cerir et-Taberi-ö.310/923)

Tefsir ve tarih alanında kaleme almış olduğu eserler Taberi'yi hemen hemen her konuda başvuru kaynağı haline getirmektedir. İbn Nasîrüddin'in en çok yaralandığı eserlerden olan Taberi'nin Tarihi genel anlamda rivayetçi tarih anlayışını temsil etmektedir. Taberi'nin kendisine ulaşan rivayetleri genellikle olduğu gibi aktarmasından müteşekkildir. Zaman ve zamanın ne olduğu konusuyla eserine başlayan Taberi, rivayetleri açıklamayı da ihmal etmemiştir. İslam öncesi Arap ve Fars yöneticilerinden ve bazı tarihi hadiselerden sonra İslam tarihinde Hz. Peygamber'den itibaren yaşanmış olan olayları yıllara göre aktarmaktadır.¹⁴⁶ İbn Nasîrüddin Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi hayatından başlayarak pek çok konuda Taberi 'den alıntı yapmıştır. Örneğin; Hz. Adem'in Yaratılışı, Hz. Peygamber'in soyu, Hz. Peygamber doğduğunda meydana gelen hadiseler, Hz. Peygamber'in hicreti ve faziletleri gibi konularda çeşitli rivayetleri bu eserden almaktadır.

3. Müstedrek Ale's-Sahihayn (Hâkim en-Nisaburi-ö.405/1014)

Hz. Peygamber'in hadislerini en sağlam ve en güvenilir şekliyle tespit etmeye çalışan İmam Buharî ve İmam Müslim'in hadisleri eserlerine alırken belirledikleri bazı şartlar vardır. Buharî ve Müslim'in sahih hadis şartlarına uyan ve eserlerinde olmayan hadisleri toplayıp bir araya getiren Hâkim en-Nisaburî eserine Hadis literatüründe "müellifin şartlarına uyduğu halde eserine almadığı hadislerin bir araya getirdiği bu esere" "*Müstedrek*" adını vermiştir. Eser Mehmet Beşir Eryarsoy tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

Eserin bazı özellikleri şu şekildedir: Hâkim, çeşitli bölümlerde ayetlerin tefsirine yer vermiştir. Bazı bölümlerde sahabe'nin faziletlerine ve menkıbelerine, bazı savaşlara ve büyük hadiselerle de yer vermiştir. Metin ve senet açısından oldukça

¹⁴⁶ İbn Cerir et-Taberi, **Tarihu't-Taberi**, tahkik: Muhammed Ebü'l-fadl İbrahim, Darul maarife, 6. Baskı, c. 1, s. 21-26, Kahire, 1990.

dikkatli davranmıştır.¹⁴⁷ İbn Nasırüddin şu konularda Müstedrek adlı eserden yararlanmıştır; Allah'ın Hz. Peygamber'i diğer varlıklardan seçmesi, Allah'ın Hz. Peygamber'e lütfu, Hicret sırasında örümcek ve güvercin mucizeleri.

4. Müsned (Ahmet bin Hanbel-ö.241/855)

Kutub-u tis'a içerisinde yer alan ve Hadis kaynaklarının en muteber kitapları arasında bulunan bu eser, kaynak olarak en çok başvuru alan hadis eserlerindedir. Ahmed b. Hanbel yedi yüz bin hadis arasından otuz bin hadisi seçerek belli kriterler çerçevesinde esere almıştır. Önce Aşerei Mübeşşere, ardından Ehli beyt, Haşim oğulları, Mekkeliler, Medineliler şeklinde bir tertiple Müsned rivayetlere yer vermiştir. Ahmet b. Hanbel eserine tevhit kitabı ile başlamaktadır. Ele aldığı hadisi kısa açıklamalarla aktarmaya özen göstermektedir.

Eser ile ilgili şu bilgilere dikkat çekilmiştir: Mihne sürecinde kendisinin maruz kaldığı sıkıntılar ve ardından yaşanan olaylar onun, eserini düzenli ve tertipli bir hale getiremediğini göstermektedir. Eserinde tekrarlar ve uydurma hadisler olması bu dönemde yaşadığı sıkıntılara bağlanmaktadır. Her ne kadar sıkıntı ve sorunlarla mücadele etmiş olsa da İmam Ahmed'in eseri her dönemde hadis ilmi açısından en temel eserlerden birisi olmuştur.¹⁴⁸ İbn Nasırüddin; Allah'ın Hz. peygamberi seçmesi, Hz. Peygamber doğduğunda cereyan eden hadiseler, hicret sırasında yaşadığı olaylar, Hz. Peygamber ve şiir gibi daha pek çok konuda Müsned'i başvuru kaynağı olarak kullanmıştır.

5. Taberi Tefsiri “Camiül beyan Fi Tefsiril Kur'an” (Muhammed b. Cerir et-Taberi-ö.310/923)

Taberî hem tarih hem de tefsir alanlarında İslam alimlerinin önde gelen isimlerindendir. Derin ilmi birikimi onun çok sayıda eser neşretmesine olanak

¹⁴⁷ Osman Güner, “**Hâkim en-Nisaburi ve Müstedrek üzerine (Genel bir değerlendirme)** O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 10/10 (Şubat 1998): s. 141-158. Hâkim en-Nisaburî, **el-Müstedrek ale's-Sahihayn**, Konevi Yayınları, çev. M. Beşir ERYARSOY, baskı: İstanbul, 2013, c. 1, s. 17-35

¹⁴⁸ Artıkbaev, Kudrat. “**Ahmed b. Hanbel'in 'Müsned' adlı Eseri üzerine bazı Mülâhazalar**”. İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Ekim 2013): s. 165-178. İbn Hanbel, **Müsned**, tercüme: Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, Ocak yayıncılık, c. 1, s. 11-64, İstanbul, 2013

sağlamıştır. İlim konusundaki şöhreti onun “Tarihçilerin ve Tefsircilerin babası” diye isimlendirilmesine neden olmuştur.

Taberi tefsiri bir rivayet tefsiridir. Tefsirinde ayetleri açıklarken önce sahabe sözleri, ardından tabiin ve sonraki alimlerin görüşlerine yer vermektedir. Hadis ve sahabe sözlerinin bulunmadığı konularda kendinden önceki alimlerden bazılarının görüşlerine yer vermektedir. Arap dil kurallarına göre de açıklamalarda bulunmaktadır. Kendi görüşlerine de zaman zaman yer vermektedir.¹⁴⁹İbn Nasırüddin eserin genel olarak birinci ciltte Hz. Peygamber’in soyu ve Hz. Adem’in yaratılışı konularında bu esere başvurmaktadır.

3.8. İbn Nasırüddin’in Genel Eserleri

Burada zikredeceğimiz eserler İbn Nasırüddin’in tarih-siyer eserleri haricindeki kitaplarıdır. Onun tarih ve siyer eserlerini daha geniş kapsamlı olarak üçüncü bölümde ele almayı uygun gördük. Bu şekilde onun tarih eserlerinde ele almış olduğu konu ve içerik bilgisini ayrıntılı olarak incelememiz mümkün olmuştur. Ayrıca onun tarih-siyer eserlerine kaynaklık eden en önemli eserler hakkında da kısa bilgiler vermeye gayret edilecektir.

İbn Nasırüddin’in eserleri hakkında pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı İbn Nasırüddin’in eserlerini tahkik eden kişiler tarafından bu eserlerin giriş kısmında verilen bilgilerden meydana gelmektedir. Onun eserleri hakkında yapılan çalışmaların hemen hemen tamamının eserlerin sayısı ve bazı eserlerin isimleri konusunda farklılıklar göstermesi dikkat çekmektedir. Kimi kaynaklarda bu sayı kırk civarındayken kimisinde altmış adet eser ismi zikredilmiştir. Onun eserlerinin sayısının tam olarak tespit edilememiş olması da kendisi hakkındaki eksik bilgilerden kaynaklanmaktadır. Öyle yazmış olduğu eserler dahi bazen Zehebî’ye nispet edilmiştir.

¹⁴⁹ İbn Cerir et-Taberi, **Taberi Tefsiri**, tercüme: Kerim Aytekin- Hasan Karakaya, Hisar Yayınevi, c.1, s. 1-10, İstanbul, 1996

Bu bölümde İbn Nasırüddin'e ait olduğunda ittifak edilen ve hakkında bilgiye sahip olduğumuz eserlerin bir kısmını ana başlıklar altında, geriye kalan risaleler ve tespit edilememiş olan diğer eserlerin ismini ise toplu olarak vermeye çalışacağız.

Eserlerini genel olarak ikiye ayırdık ve bu bölümde zikretmiş olduğumuz eserler onun tarih-siyer eserleri dışında kalan, hadis, tefsir, fıkıh ve rical ilmini ihtiva edinen kitaplardır.

3.8.1. Et-Tibyan li-Bedi'atil Beyan

Bir tabakat kitabı olan bu eserin dört nüshası bulunmuş ve dört kişilik bir ekip tarafından ele alınıp tahkik edilmiş ve üç cilt halinde yayınlanmıştır. Kitabın tahkik edilmesi sürecinde kullanılan nüshalar; ilk nüshanın Topkapı sarayı (6457E), ikinci nüshanın Medine'de Arif Hikmet Kütüphanesi'nde (K,101-102), üçüncü nüshanın British Museum (Add.7350), dördüncü nüshanın Feyzullah Efendi kütüphanesi (1412) numaraları ile kayıtlı oldukları bildirilmiştir.¹⁵⁰

Topkapı Sarayı Müzesi, Laleli kütüphanesinde bulunan nüshanın 366 sayfa olduğu sayfaların 23 satır, her satırın 11-15 kelime olduğu tespit edilmiştir. Feyzullah Efendi Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın ise 215 sayfa olduğu, her sayfanın iki kısım 21 satırdan oluştuğu ve her satırda 12 kelime bulunduğu kaydedilmiştir. Bu nüshanın İbn Nasırüddin'in hattı, ana nüsha ve en iyi durumda olan nüsha olduğu muhakkik tarafından belirtilmektedir.¹⁵¹

Müellif mukaddime kısmında Allah'a hamd ve Resulüne salat ederek esere giriş yapmaktadır. Eserin en belirgin özelliği ise bahsedilecek olan kişi hakkında kısa bir şiir(recez) ile giriş yapılmasıdır. İlk tabakada sahabe neslinden başlayarak toplamda 25 tabaka halinde bazı önemli kişilerin kısa hal tercemesini barındırır. Son tabaka olan 25. tabakada İbn Nasırüddin kendi döneminde yaşamış olan önemli kişilerin biyografisine yer vermektedir.¹⁵²

Eser temelde Zehebî'nin *Tezkiretul Huffaz*'ının şerhidir. Nitekim bu kitapta biyografileri verilen kişilere 124 şahıs daha eklenerek oluşturulmuştur. Zehebî'nin

¹⁵⁰ İbn Nasırüddin, **Et Tibyan li bedi'atil beyan**, c. 1, s. 115-116

¹⁵¹ İbn Nasırüddin, **Et Tibyan**, c. 1, s. 116-125

¹⁵² İbn Nasırüddin, **Et Tibyan**, c. 1, s. 128-181-182-221

yöntemi ile eserini ele almıştır. Fakat 32 şahıs hakkında Zehebi 'ye muhalefet etmiş ve onları farklı tabakalarda değerlendirmiştir. İbn Hacer bu esere 28 şahsın biyografisini ekleyerek, “*Zeylut Tibyan li-mazumeti 'l-Huffaz Bedi 'a-til-Beyan*” adını vermiştir.¹⁵³

3.8.2. Er-Reddü'l Vâfir ‘ala men ze’ame bi-enne men semma İbn Teymiyye “Şeyha'l-İslam” kâfir

İbn Nasırüddin bu eseri, İbn Teymiyye 'ye şeyhu'l-İslam diyenleri küfre girmekle itham eden Alaeddin el-Buharî'ye reddiye olarak ele almıştır. Kitabı tahkik eden Züheyr eş-Şaviş mukaddime kısmında şu bilgilere yer vermektedir. “Şeyh Muhammed bin Muhammed el Buharî el Hanefî'nin hevası onu, İbn Teymiyye'ye şeyhu'l-İslam diyen alimlere karşı haksız bir şekilde küfre düşmekle itham etmeye sevk etmiştir.¹⁵⁴

İbn Teymiyye'yi savunma niteliğinde olan kitabın içeriği şu kısımlardan oluşmaktadır. İlk başlık altında, Şeyhu'l-İslam kelimesinin manası, kimin bu isme layık olduğu ve seleften kimin bu şekilde isimlendirildiğini incelemektedir. İkinci başlıkta, “küfür” ve “tekfir” konusunu ve “tekfirin” ne zaman mümkün olacağını açıklamaktadır. Üçüncü başlıkta, bu konuda kim küfre düştü- şayet bu işte bir küfür varsa- konusunu ele almaktadır. Dördüncü kısımda, sünnete tabii olmanın önemi, mezheplere mensubiyet yüzünden muarızların küfürle itham edilmemesi gerektiği, lanete cevaz olmadığını ve cerh ve tadil ahkâmını açıklamaktadır. Beşinci ve son başlıkta ise İbn Teymiyye'yi şeyhu'l-İslam olarak isimlendiren alimlerin biyografilerine yer vermektedir. İbn Seyyidinnas ile başlamakta ve toplamda seksen yedi alimin biyografisine yer vermektedir. Bu alimlerin İbn Teymiyye hakkında olumlu görüşler serdettiklerini belirtmektedir. Onların İbn Teymiyye için hangi kitaplarında şeyhu'l-İslam sıfatını kullandıklarını belirtmektedir. Eseri bitirirken daha pek çok alimin ismine yer vermediğini ve yine onun imameti hakkındaki metinlere de konu genişleyeceğinden ötürü yer vermediğini eklemektedir.

¹⁵³ İbn Nasırüddin, **Et Tibyan**, c. 1, s. 128

¹⁵⁴ İbn Nasırüddin, **Reddü'l Vâfir**, thk. Züheyr eş-Şaviş, Mektebetül İslamiyye, Beyrut, 2011, s. 9

Eseri Züheyr eş-Şaviş tahkik etmiştir. Birkaç farklı nüshasını elde ederek en doğru metni ortaya koymaya gayret ettiğini söylemektedir.¹⁵⁵

3.8.3. İthafu's-sâlik bi-ruvâtil-Muvatta 'an İmam Mâlik

Eser, İmam Malik'in Muvatta adlı eserini rivayet eden yetmiş dokuz âlimin kısa biyografilerini içermektedir.

Eser, Ebu Yakup Neşet b. Kemâl el-Mısırî tarafından tahkik edilmiş ve Mektebetü'l İslamiyye yayın evi tarafından neşredilmiştir. Eserin neşirde dayandığı mahtutatın Kahire'deki el Mektebetül Ezheriyye kütüphanesinde (mecmua, 1003) numara ile kayıtlı olduğu bildirilmiştir.¹⁵⁶

3.8.4. el-Meclis fi hadisi Câbir el lezi rahele fihi mesirete şerh ila Abdullah b. Üneys el-cühenî

Hiz. Peygamber'in kıyamete dair anlattığı bazı hadisleri ele alan bir risaledir. Eserin üç farklı nüshası bulunmuş ve bu nüshalara dayanılarak tahkik edilip neşredilmiştir. İlk nüsha; Mektebetü'l Haremil-Mekki" de (106 no'lu mecmua), ikinci nüsha; Mektebetü'l-mevsuat el fıkhiyye bi vezaretil evkaf el-Kuveyti'de (286 no'lu mecmua) son nüsha ise Camiatü ümmi'l-Kura (2992 no'lu mecmua)'da kayıtlı olduğu tespit edilmiştir.¹⁵⁷

Bu son mahtutat imam nüshadır. Yani müellifin bizzat kaleme aldığı nüsha olduğu kaydedilmiştir.

3.8.5. el-Lafzul mükerrem bi-fadli â'surâ el-muharrem ve'el- meclis fi fadli yevmi 'arefe ve ma yete'alleku bih

Hiz. Peygamber'in aşure günü ve faziletine dair hadislerini içeren kısa bir risaledir. Eserin İki nüshası bulunmuş ve neşredilmiş olan eserin bir nüshası, öğrencisi İbn Fehd el -Mekkî tarafından istinsah edilmiştir.

¹⁵⁵ İbn Nasırüddin. **Reddü'l Vâfir**, s. 9-10-263.

¹⁵⁶ İbn Nasırüddin, **İthafu's-salik bi ruvati'l Muvatta an imam Mâlik**, neşredenin girişinden. Thk. Ebu Yakup Neşet b. Kemal el Mısırî, mektebetül İslamiyye, 2005, 1. Baskı s. 1-53

¹⁵⁷ **Mecmu'un fihi resail li hafız İbn Nasırüddin ed Dimeşkî**, tahkik ve ta'lik, ebi Abdullah meş'al b. Bani el cebreyn el metiyârî, Daru İbn hazm, 2001, 1. Baskı, s. 193-194-207

Nüshalardan birisin Mekke “Mektebetü’l-Haremi’l-Mekkî” de (106 no’lu mecmua) olduğu, ikincisin ise Fas’ta “Mektebetü’l Melekiyye” (1173) numara ile kayıtlı olduğu aktarılmıştır.

El-Meclis fi fadli yevmi ‘arefe ve ma yete’alleku bih: ismi ile aynı muhtevaya sahip ikinci bir eseri de bulunmaktadır. İlk risaleden farklı olarak bu eserin Camiatü Ümmi’l-Kura (2014) ve Mektebetü’l Mekke el-Mükerreme (57) numaralarda bulunan iki nüshası daha olduğu kaydedilmiştir.¹⁵⁸

3.8.6. Tenvirü’l-fikre fi hadisi Behz b. Hâkim fi hüsnî’l-işre

Risale Hz. Peygamber’in sahabeye dikkat etmeleri gereken bazı hassasiyetleri anlattığı birkaç hadis metninden oluşmaktadır.

Eserin bir nüshasının Mektebetü-l Haremil-Mekkî” de (106 no’lu mecmua) olduğu kaydedilmiştir. Eser Muslih b. Ceza’ el-Harisî tarafından neşredilmiştir.¹⁵⁹

3.8.7. Esânidü’l-kütübi’s-Sitte ve ğayriha

Eserin bir nüshasının Daru’l-Kütübi’z-Zahiriyye’de (no:284) kayıtlı olduğu ve sekiz sayfadan oluştuğu kaydedilmiştir. Buhârî, Müslim, Ebu Davut, Tirmizî, Nesaî, İbn Mace, Darımî ve Muvatta, gibi hadis eserlerinin isnatlarına ilişkin kısa bilgiler içermektedir.¹⁶⁰

3.8.8. İsnadü Sahihi’l-Buhârî

Buhârî’nin sahihinde yer alan bazı hadislerin farklı tariklerini vermektedir.

Eserin asli nüshası Amerikan Princeton üniversitesinde (4098) numara ile kayıtlı ve on iki varaktan oluştuğu kaydedilmiştir.¹⁶¹

¹⁵⁸ Mecmu’un fihi resail li hafız İbn Nasırüddin ed Dimeşkî, tahkik ve ta’lik, ebi Abdullah meş’al b. Bani el cebreyn el metiyri, s. 43-60-119

¹⁵⁹ Mecmu’un fihi resail li hafız İbn Nasırüddin ed Dimeşkî, s. 235

¹⁶⁰ Mecmu’un fihi resail li hafız İbn Nasırüddin ed Dimeşkî, s. 271-288

¹⁶¹ Mecmu’un fihi resail li hafız İbn Nasırüddin ed Dimeşkî, s. 291-299

3.8.9. İftitahu'l-kari li-sahihi'l Buhârî

Sahihi Buhârî'den alınan bazı hadislerin kısa açıklamalarına yer verilmiştir. Fıkhu'l-hadis babına giren eser, ele aldığı hadislerin yorumlanması mahiyetinde kısa bir risaledir.

Eserin bir nüshasının Vüzeratı Evkafı Kuveyt'te (1/286) numara ile kayıtlı olduğu ve 14 varaktan meydana geldiği bildirilmiştir.¹⁶² Eserin İbn Nasîrüddin'e ait olduğunu Sehâvî, İbn Hacer, İbnu'l İmâd ve İbn Fehd zikretmişlerdir.¹⁶³

3.8.10. er-Red 'ala men enkere re'fa'l yedeyn fi'd-du'a

Hiz. Peygamber'in dua esnasında ellerini kaldırdığına dair bazı rivayetlere yer vermektedir. Özellikle yağmur duasında bu durumun gerçekleştiğine dair bilgiler sunmaktadır

Bu eserin bir nüshasının Daru'l-Kütübî'z-Zahiriyye'de (6181) numara da kayıtlı olduğu tespit edilmiştir.¹⁶⁴

3.8.11. Arfü'l-Anber fi vasfi'l minber

Eserde pek çok hadis ve ayete yer verilmiştir. Eser bir sohbet veya hutbe şeklinde sunulmuştur.

Eserin bir nüshasının Daru'l-Kütübül Mısıriyye'de (398) numaralı bölümde bulunduğu ve son kısmı eksik olan eserin dokuz sayfadan oluştuğu rivayet edilmiştir.¹⁶⁵

3.8.12. el-İntisâr li- sema'il- haccar

Eserde hocalarımızın hocası diye aktarılan, Ahmet b. Şihne el Haccar'ın hocalarından *Sahihi Buhârî*'nin tamamını dinlediğini söylemektedir. Bunun aksini iddia edenlere iltifat edilmemesi gerektiğini de eklemektedir.

¹⁶² Mecmu'un fihi resail li hafız İbn Nasîrüddin ed Dimeşkî, s. 313

¹⁶³ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lami'* c. 8, s. 104. İbn Fehd, *Lahzü'l-elhâz*, s. 320. İbnu'l İmâd, *Şezeratu'z-zeheb*, c. 9, s. 355. İbn Hacer, *Mecme'ul Müesses li'mu'cemil müfehres*, c. 3, s. 286.

¹⁶⁴ Mecmu'un fihi resail li hafız İbn Nasîrüddin ed Dimeşkî, s. 353

¹⁶⁵ Mecmu'un fihi resail li hafız İbn Nasîrüddin ed Dimeşkî, s. 369

Eserin bir nüshasının Mektebetü'l-Haremil-Mekkî" de (106 no'lu mecmua) da kayıtlı olduğu ve eserin yedi sayfadan oluştuğu kaydedilmiştir.¹⁶⁶

3.8.13. Ehadisu Sitte

Eserin tam adı "*Ehadisu sitte fi meâni sitte min turuk-ı ruvat-sitte 'an huffaz-sitte min meşayihil-e'immeti's-sitte*" şeklindedir. Eserin isminden de anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber'in altı hadisinden yola çıkarak altı hadisine dair bazı bilgilere yer vermektedir.

Eserin iki nüshası Daru'l-Kütübi'z-Zahiriyye'de bulunmaktadır. İlk nüsha (hadis, 327) numara ile ikinci nüsha ise (hadis, 284) numaralar ile kaydedilmiştir.¹⁶⁷

3.8.14. el-imlaül-enfes fi tercemeti 'As'as

As'as b. Seleme hakkında bazı rivayetlere yer vermektedir. Ve As'as kelimesine dair bazı açıklamalarda bulunmaktadır. Eserin bir nüshasının Mektebetü-l-Haremil-Mekkî" de (1/106 mecmua Dihlevî, (12/2771) kayıtlı olduğu bildirilmiştir.¹⁶⁸

3.8.15. en-Nüketü'l-eseriyye 'ale'l-ehadisil-cezeriyye

Eserin bir nüshasının Mektebetü'l-Haremi'l-Mekkî" de (mecmua, 106) numaralı bölümde yer aldığı ve eserin sekiz varaktan oluştuğu kaydedilmektedir.¹⁶⁹

3.8.16. Mecalis min tedrisi fi ayeti "lekad menne'allahu 'alel-mü'minin

İbn Nasırüddin'in Daru'l Hadisi'l-Eşrefiyye medresesinde görevdeyken Ali İmran suresi 164. Ayet üzerine yaptığı tefsir ve şerh metnidir.

Eserin bir nüshasının önceden Daru'l-Kütübi'z-Zahiriyye'de olduğu fakat daha sonra "Mektebetü'l-el-Esed" de (1142) numarada kayıtlı olduğu aktarılmaktadır.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Mecmu'un fihi resail li hafız İbn Nasırüddin ed Dimeşkî, s. 399-404

¹⁶⁷ Mecmu'un fihi resail li hafız İbn Nasırüddin ed Dimeşkî, s. 423

¹⁶⁸ Mecmu'un fihi resail-li hafız İbn Nasırüddin ed Dimeşkî, s. 451

¹⁶⁹ Mecmu'un fihi resail-li hafız İbn Nasırüddin ed Dimeşkî, s. 479

¹⁷⁰ İbn Nasırüddin, Mecalis min tedrisi fi ayeti "lekad menne'allahu 'alel-mü'minin, tahkik, Muhammed Avvame, Daru'l yusr, Daru'l minhac, 2.baskı, Beyrut, 2010

3.8.17. el-İthâf bi-hadisi fazlîl-insâf

Ammar bin Yasir'in imana dair naklettiği bir hadise yapılan şerhtir. Eser Ebu Abdullah Mahmut b. Muhammed el-Haddâd tarafından neşredilmiştir. Eserin Mektebetü'l-Haremu'l-Mekki kütüphanesinde (106 numara/ 3 varak) halinde kaydedildiği aktarılmıştır.¹⁷¹

3.8.18. el-İ'lâm bimâ vaka'a fi müştebehi'z-Zehebî mine'l-evhâm

Eser, Abdurabbinnebi Muhammed tarafından neşredilmiştir. Muhakkik eseri neşrederken iki farklı nüshadan yararlandığını kaydetmektedir.

Bu risale elif harfinden başlayarak bazı önemli kişilerin künye ve eserlerine dair bilgiler içeren bir eserdir. Zehebî'nin “*el-Müştebeh*” isimli eserinde bazı kişiler hakkında hataya düştüğü ve bu durumu doğru bir şekilde aktarmak için bu eseri ele aldığı bilinmektedir. Müellif bu hataları geniş anlamda “*Tavzihu'l-Müştebih*” isimli eserinde zaten zikretmektedir.¹⁷²

3.8.19. et-Tercih li-Hadisi salati't-Tesbih

Eser, Mahmut Said Memduh tarafından neşredilmiştir. Nafîle namazların faziletinden ve bu namazlardan “Tesbih namazına” dair bazı hadisler ve bu hadislerin şerhlerine yer verilmektedir.¹⁷³

3.8.20. et-Tenkîh fi hadisi't-Tesbih: şerhu hadisi kelimetâni habibetânî ile'r-Rahman

Eser, Buharî'nin Sahihinde yer verdiği son hadis “dilde hafif mizanda ağır olan hadis” şerhi niteliğindedir. Bu eser Muhammed Nâsır el-Acmî tarafından neşredilmiştir.¹⁷⁴

¹⁷¹ İbn Nasîrüddin, **el-İ'lâm bima vaka'a fi müştebehi'z-Zehebî mine'l-evhâm**, thk, Abdurabbinebi Muhammed, Mektebetü'l-Ulumül Hikem, Medine, 1.baskı, 1987, s. 35

¹⁷² İbn Nasîrüddin, **el-İ'lâm bima vaka'a fi müştebehi'z-Zehebî mine'l-evhâm**, neşredenin girişi.

¹⁷³ İbn Nasîrüddin, **et-Tercih li-Hadisi salati't-Tesbih**, thk. Mahmut Said Memduh, Beyrut, Daru'l Beşairil İslamiyye, 2.baskı, 1988

¹⁷⁴ İbn Nasîrüddin, **et-Tenkîh fi hadisi't-Tesbih: şerhu hadisi kelimetani habibetani ile'r-Rahman**, thk. Muhammed Nasır el Acmî, Darul Beşairi'l İslamiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1993, s. 6

3.8.21. Tuhfetül-İhbâri bi-Tercemetil-Buharî

Eser Muhammed Nasır el-Acmî tarafından et-Tenkîh adlı eser ile birlikte neşredilmiştir. *Et-Tenkîh* adlı eserin 165-227. Sayfalarında bu kitabın metnine yer verilmiştir.¹⁷⁵

3.8.22. Minhâcû's-Selâme fi Mizanil-Kıyâme

Ehli sünnet akidesi ve kıyamet günü ile ilgili bazı konular içermektedir. İbn Nasîrüddin'e ait böyle bir eserin bulunduğunu Sehâvî, İbnul İmâd ve İbn Fehd zikretmişlerdir. Risale Meş'al b. Bani el-Cibrin el-Mutayrî tarafından neşredilmiştir.¹⁷⁶

3.8.23. es-Sürrak ve'l-mütekellem fihim miner-Ruvât

Eserin herhangi bir baskısına ulaşılamamıştır. Abdülhay el-Kettanî, "*el fihrisü'l feharis*" adlı eserinde bu risalenin müellif hattı ile yazılmış bir örneğine sahip olduğunu ve eserin tabakat, Teracim konusunu içerdiğini kaydetmiştir.¹⁷⁷

3.8.24. Berdü'l-ekbâd 'an ('inde) fakdîl-evlâd

Evlat kaybı ve acısına dair kaderi konuları işleyen ve bir takım ayet ve hadislerden oluşan bir risaledir. Eserin birkaç baskısı olduğu bilinmektedir. Abdülhay b. Abdülbekir el-Kettanî, eserin bir nüshasının yanında olduğunu kaydetmiştir. Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasan el Selman, eseri neşretmiştir.¹⁷⁸

3.8.25. Tavzihul-müştebih fi zabti esmai'r-ruvât ve ensâbihim ve elkâbihim ve künâhum

Zehebî'nin "*el-Müştebih fi'r-Rical*" eserine eklemeler yapmak suretiyle oluşturulmuş olan ondan daha geniş çaplı bir rical kitabıdır. Eser on cilt halinde yayınlamıştır. Hadis ilmi için râvilerini künye, nesep ve lakaplarının tespit edilmesi

¹⁷⁵ İbn Nasîrüddin, *et-Tenkîh fi hadisi't-Tesbih: şerhu hadisi kelimetani habibetani ile'r-Rahman*, s. 165-227

¹⁷⁶ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lamî*, c. 8, s. 104. İbn Fehd, *Lahzü'l-elhâz*, s. 320. İbnul-İmâd, *Şezeratu'z-zeheb*, c. 9, s. 355. İbn Nasîrüddin, *Minhacû's-selame fi mizanil-kıyame*, nşr: Meş'al b. Bani el-cibrin el-Mutayrî, Daru İbn hazm, 1.baskı, Beyrut, 1996, neşredenin girişi.

¹⁷⁷ Abdülhay b. Abdülbekir el-Kettanî, "*el fihrisül feharis vel-isbat*", Daru'l Garbil İslami, Beyrut, 2.baskı, 1982, s. 676

¹⁷⁸ Abdülhay b. Abdülbekir el-Kettanî, "*el fihrisül feharis vel-isbat*", s. 676. İbn Nasîrüddin, *Berdü'l-ekbad 'an ('inde) fakdîl-evlad*, nşr: Ebu ubeyde meşhur b. Hasan el Selman, Daru İbnu Affan, 1. Baskı, 1997

konusunda özel bir yere sahiptir. Bazı râvilerin rivayetlerine hangi eserlerde yer verildiğini, kimi isimlerin harflerinin yazılışına kadar detaylı bilgilere yer vermiştir.

Eser Muhammed Nuaym el-Araksusî tarafından tahkik edilmiş ve neşredilmiştir. Eserin giriş kısmında müştebih kelimesi ve bu isimle yazılan kitaplara dair bilgilere de yer verilmiştir.¹⁷⁹

3.9. Kaynaklarda İbn Nasırüddin'e Ait Olduğu Belirtilen

Diğer Eserler

İbn Nasırüddin'in tüm eserlerinin tespit edilememiş olması ve tespit edilenlerden bazılarının sadece isim olarak eserlerde yer alması onun eserleri konusunda netliği ortadan kaldırmaktadır. Çalışmamızın bu kısmında İbn Nasırüddin'in kaynaklarda geçen tüm eserleri için başlıklara yer vermeden bazıları hakkında kısa bilgiler vermekle yetineceğiz.

a) **Risale fi'l-kelam 'ala hadiseyni ehadühüma fi kitabi mücabi'd-da've li-İbni Ebi'd-Dünya ve'l-ahar hadisü Enes fi-du'a'ir-racül bi'l-hannani'l-mennan.** Eserin bir nüshasının Daru'l Kütübi'z-Zahiriyye'de olduğu bildirilmiştir.¹⁸⁰

b) **Rey'ul-fer' fi şerhi hadisi ümmi zer'.** Eserin bir nüshasının Hizanetü'r-Rabat'ta olduğu bildirilmiştir.¹⁸¹

c) **et-Tılbetü (et-Ta'likatü)'l-Latife bi-hadisi'l-bed'atış-şerife.** Böyle bir eserin ona ait olduğunu Sehâvî zikretmiştir.¹⁸²

d) **El-Lafzü'l-Mükerrerem bi-fazli 'aşura'il-Muharrem: Sehâvî ve İbnul İmâd böyle bir eserinin olduğunu zikretmişlerdir.¹⁸³ Sehâvî ayrıca onun "Meclis" ismiyle eserleri olduğu zikreder.**

¹⁷⁹ İbn Nasırüddin, **Tavzihu'l-müştebih fi zabti esmai'r-ruvat ve ensâbihim ve elkâbihim ve künâhum**, thk: Muhammed Nuaym el-Araksusî, Müessesetu risale, Beyrut, 1. Baskı, 1993, s. 1-10

¹⁸⁰ İbn Nasırüddin, **el-İ'lam bima vaka'a fi müštebehi'z-Zehebi mine'l-evham**, s. 43

¹⁸¹ İbn Nasırüddin, **el-İ'lam bima vaka'a fi müštebehi'z-Zehebi mine'l-evham**, s. 44

¹⁸² Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lami'**, c. 8, s. 104

¹⁸³ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lami'**, c. 8, s. 104, İbnu'l-İmâd, **Şezeratu'z-zeheb**, c.9, s. 355

- e) **Meclisu fi-hatmi Sahihi'l-Buhari, Meclisu fi-hatmi's-Şifa, Meclisu fi-hatmi Müslim.**¹⁸⁴ **et-Telhis li-hadisi rabvi'l kamis** adlı kitapta Sehâvî'nin İbn Nasırüddin'e ait olduğunu zikrettiği eserlerdir.¹⁸⁵
- f) **Ref'u'd-desise bi-vaz'i hadisi'l-herise.** İbnu'l İmâd ve Sehâvî, İbn Nasırüddin'e ait böyle bir eserin olduğunu kaydetmişlerdir.¹⁸⁶
- g) **Ravdü'n-nedy fi'l-havz el-Muhammedî:** sadece İbnu'l İmâd bu eserin ismini zikretmiştir.¹⁸⁷
- h) **Zevâ'l'ül-bu'sa' ammen eşkele aleyhi hadisi tahhacü Ademu ve Musa:** Sehâvî eserin sadece ismini zikretmiştir.¹⁸⁸
- i) **es-sulbetu'l-latifetü li-hadisi'l-bid'atü's-şerife.** Eseri Sehâvî kaydetmiştir.¹⁸⁹ **Müsned Temim ed-Darî.** İbnu'l İmâd ve Sehâvî eserin İbn Nasırüddin'e ait eserler arasında olduğunu zikretmişlerdir.¹⁹⁰
- j) **Tercemetü hucr b. Adiy el-Kindî.** Sehâvî eserin İbn Nasırüddin'e ait olduğunu zikretmiştir.¹⁹¹
- k) **Ref'ul melâm a'mmen haffefe validu'l-Buharî Muhammed b. Selam.** Eserin İbn Nasırüddin'e ait olduğunu İbn Fehd kaydetmiştir.¹⁹²
- l) **Tabakatü Şüyühihi:** Eserin ona ait olduğunu Sehâvî zikretmiştir.¹⁹³
- m) **Keşfu'l-kina 'an hali men idde'a's-suhbetu ev lehu ittiba'.** Eserin İbn Nasırüddin'e ait olduğunu Ziriklî kaydetmiştir. Abdülhay el Kettanî, eserin bir müellif hattı ile yazılmış olan bir nüshasının kendisinde olduğunu zikretmiştir.¹⁹⁴

¹⁸⁴ İbn Nasırüddin, **Tavzihu'l-müştebih**, s. 1-78, Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lami'**, c. 8, s. 104

¹⁸⁵ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lami'**, c. 8, s. 104

¹⁸⁶ İbnu'l-İmâd, **Şezeratu'z-zeheb**, c. 9, s. 356. Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lami'**, c. 8, s. 104.

¹⁸⁷ İbnu'l İmâd, **Şezeratu'z-zeheb**, c. 9, s. 356.

¹⁸⁸ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lami'**, c. 8, s. 104.

¹⁸⁹ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lami'**, c. 8, s. 104.

¹⁹⁰ İbnu'l İmâd, **Şezeratu'z-zeheb**, c.9, s. 356. Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lami'**, c. 8, s. 104.

¹⁹¹ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lami'**, c. 8, s. 104.

¹⁹² İbn Fehd, **Lahzü'l-elhâz**, s. 321

¹⁹³ Sehâvî, **ed-Dav'ü'l-lami'**, c. 8, s. 104.

¹⁹⁴ Abdülhay b. Abdülbekir el-Kettanî, **"el fihrisül feharis vel-isbat**, c. 2, s. 676. Ziriklî, Hayreddin, **el-A'lam Kamusu Teracim**, c. 6, s. 237

n) **İ'lamü'r-Ruvât bi-ahkami hadisi'l-kudât:** Eserin İbn Nasırüddin'e ait olduğunu İbnu'l-İmâd zikretmiştir.¹⁹⁵

o) **A'lamü'l-vadiha fi ahkami'l-Musafaha ve muhtasar fi menasiki'l-hac:** Eserlerin İbn Nasırüddin'e ait olduğunu İbnu'l-İmâd zikretmiştir.¹⁹⁶

p) **Muhtasar İ'rabi'l-Kur'an li's-Sefakusî.** İbn Nasırüddin'in bu isimde bir eseri olduğunu sadece Ziriklî kaydetmiştir. Eserin ikinci kısmının Daru'l-Kütübi'z-Zahiriyye'de olduğu ifade edilmektedir.¹⁹⁷

q) **İtfa'ü hurkatî'l-havbe bi-ilbasi hirkati't-Tevbe.** Eserin İbn Nasırüddin'e ait olduğunu Sehâvî ve İbnu'l-İmâd kaydetmişlerdir.¹⁹⁸

r) **Keraris min tedrisih.** Sehâvî bu eseri sadece *Keraris* ismi ile zikretmiştir. Eserin bir nüshasının Daru'l-Kütübi'z-Zahiriyye'de (351/vrk.1-170) olduğu bildirilmiştir.¹⁹⁹

s) **Ni'l'ül-ümniyye bi-zikri'r-rahme.** Eserin İbn Nasırüddin'e ait olduğu bilgisini sadece İbnu'l-İmâd kaydetmektedir.²⁰⁰

t) **El-erba'une'l-mütebayinatü'l-mütün ve'l-esanid:** Eserin bir nüshasının el-Mektebetül Haremil'-Mekkî'de (106 no'lu mecmua) kayıtlı olduğu ve bir diğer nüshasının da Berlin'de bulunduğu bildirilmiştir.²⁰¹

İsmi zikredilen tüm eserlerin nüshalarının bazılarının daha önceden kayıt altına alındığı bazılarının ise sadece eserlerde ismen zikredildiği görülmektedir. Bazı eserlerin iki isminin bulunması da eser sayısının tespitini zorlaştırmış gibi görünmektedir. İbn Nasırüddin'e ait olan önemli eserlerin mevcut nüshaları aracılığı ile baskıları yapılmıştır. Fakat herhangi bir nüshası bulunmayan, sadece isimden ibaret olan eserlerinin varlığı da bilinmektedir.

¹⁹⁵ İbnu'l İmâd, *Şezeratu'z-zeheb*, c. 9, s. 356

¹⁹⁶ İbnu'l İmâd, *Şezeratu'z-zeheb*, c. 9, s. 356

¹⁹⁷ Ziriklî, Hayreddin, *el-A'lam*, c. 6, s. 237, İbn Nasırüddin, *Tavzihu'l-müştebih*, s. 1-78

¹⁹⁸ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lami'*, c. 8, s. 104. İbnu'l İmâd, *Şezeratu'z-zeheb*, c. 9, s. 356

¹⁹⁹ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lami'*, c. 8, s. 104. İbn Nasırüddin, *Tavzihu'l-müştebih*, s. 1-78.

²⁰⁰ İbnu'l-İmâd, *Şezeratu'z-zeheb*, c. 9, s. 356

²⁰¹ İbn Nasırüddin, *el-İ'lam bima vaka'a fi müştebehi'z-Zehebi mine'l-evham*, s. 36

SONUÇ

Hız. Peygamber'in vefatından sonra onun hayatını öğrenmek ve öğretmek Müslümanlar için önemli bir vecibe olarak görülmüş, onun hayatını öğrenmenin hem dini hem de dünyevi faydaları olduğu hakkında oluşan düşüncelerle birlikte Müslümanlar arasında Hız. Peygamber'in hayatını tüm yönleri araştırma merakı oluşmuştur. İlk asırlarda onun hayatının bir parçası olan savaşları, Meğazi ilmi adı altında ele alınarak işlenmiştir. Bu türün en önemli eserini Vâkidî “*Kitabu'l-Meğazi*” ismi ile kaleme almıştır. İbn İshak ve İbn Hişam “*es-Sire*” ismiyle Hız. Peygamber'in hayatını genel olarak konu edinen eserler telif etmişlerdir. Siyer ve Meğazi eserlerinin yanında onun sözleri Hadis ilmi adı altında bir araya toplanmış ve her konu hakkında ayrı bölümler oluşturularak onun hayatının hemen her safhası kayıt altında alınmıştır.

Bu doğrultuda onun hayatı hakkında hemen her dönem onlarca eser telif edilmiştir. Hız. Peygamber vefat ettikten hemen sonra onun hayatına ilişkin başlayan eser telifi, sonrasında artarak devam etmiştir. İlk dört asırda önemli eserler telif edilmiş, onun hayatına dair bütün rivayetlerin kaydedilmesi için çaba sarf edilmiştir. Sonraki dönemlerde ise çeşitli milletler, gruplar ve topluluklar tarafından ihtiyaçlar ve istekler doğrultusunda siyer konusu her defasında adeta yeniden ele alınarak işlenmiştir. Bu eserler daha öncekileri kaynak almış olsalar da içerik ve yorum konusunda mutlaka farklılıklar göstermişlerdir. Dönemsel olarak kaleme alınan siyer eserlerinin incelenmesi İslamî literatür açısından bir zenginlik oluşturacağı aşikardır.

Müellifimizin yaşadığı Memlûkler döneminde teşekkül sürecini tamamlamış olan İslamî ilimler yerini daha geniş konuları içeren ansiklopedik eserlere bırakmıştır. Bu dönemde ele alınıp incelemeye tabi tutulan konulardan birisi de Şüphesiz ki Hız. Peygamber'in hayatıdır. Bu dönemde ele alınan başlıca siyer eserleri şu şekildedir. “Ebû Şame el-Makdisî; *el Kevakibü'd-dürriyye fi's-sireti'n-nebeviyye*, İbn Seyyidinnas; *Uyunu'l-eser fi fûnuni'l-meğazi ve's-şemail ve's-siyer*, Suyûtî; *Tuhfetü'z-Zarife fi'sireti's-şerife*.” Hız. Peygamber'in hayatını konu edinen bu meşhur eserlerin yanında daha pek çok eser de telif edilmiştir.

Bu çalışmada konu edinilen İbn Nasırüddin ve tarihçiliği onun siyer eserleri özelinde ele alınmıştır. Genel olarak rivayetçi kimliği ile öne çıkan İbn Nasırüddin'in

şiiir ve bazı şahsi görüşleri çerçevesinde kendisine has ilmî bir üslup geliştirdiği görölmektedir. Onun manzum siyer yazımı konusunda önemli bir şahsiyet olduğu açıktır. Bu konuda yazılan eserler arasında mutlaka İbn Nasırüddin'in eserlerine de yer verilmelidir. Sosyal tarihçilik bağlamında ise İbn Nasırüddin aynı şekilde kıymetli bilgiler sunmaktadır. Hz. Peygamber'in günlük hayatı, kullandığı eşyalar ve çevresinde meydana gelen bazı olaylar hakkında önemli bilgiler vermektedir. Muhaddis kimliği onun siyer eserlerinde de net bir şekilde görölmektedir. Yer yer kullandığı hadis, hadis ravisi ve hadisin çeşitli varyantlarına değinmiştir.

İbn Nasırüddin'in tarihçiliği kendisine has bir özellik taşımaktadır. Onun siyer eserleri içerisinde tefsir ve lügavi bilgiler yer vermesi ayrıca önem arz etmektedir. Tüm bu konuların yanında müellifimiz kimi konuların girişi veya sonuç kısmında kendi görüşlerine ve yorumlarına yer vermektedir. Eserleri içerisinde yer alan bu yorum ve düşünceleri onun tarihçilik kimliğini oluşturmaktadır. Eserlerini oluştururken zengin bir kaynak literatürüne başvurmuştur. İbn Nasırüddin siyer, hadis, tefsir ve tabakat konularında eserler telif etmiş ayrıca kullandığı kaynaklardaki bilgileri diğer alanlarda da kullanmıştır. Nitekim siyer eserleri içerisinde kullandığı kaynakların bir kısmı tefsir ve hadis ilmi kaynaklarıdır. Onun tüm bu çalışmaları ayrıca incelenip kaydedilebilir durumdadır. Özellikle hadis ilmi konusunda ele aldığı eserlerin incelenmesi literatüre bir zenginlik katması açısından önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağır, Abdullah Mesut.: **Memlûklarda Ticaret**, Çizgi kitabevi, 2015, Konya.
- Artıkbaev, Kudrat.: **“Ahmed b. Hanbel’in ‘Müsned ’adlı Eseri Üzerine Bazı Mülâhazalar”**. Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Sayı:2/Ekim 2013).
- Askalani, İbn Hacer.: İbn Hacer el Askalanî (ö. 852/1449), **Mecme’ul Müesses li mu’cemil müfehres**, thk. Yusuf Abdurrahman el Meraşlı, Darul ma’rife, Beyrut, 1992, 1. Baskı.
- **İnbâ’ü’l-ğumr bi-ebnâi’l-ûmr**, thk. Hasan Habeşî, Kahire,1969.
- Ebi Abdullah Meş’al b. Bani el Cebreyn el Metiyri.: **Mecmu’un fihi’r-resail li hafız İbn Nasirüddin ed-Dimeşkî**, tahkik ve ta’lik, Ebî Abdullah Meş’al b. Bani el Cebreyn el-Metiyri, Daru İbn hazm, 1. Baskı, 2001.
- Güner, Osman.: **“Hâkim en-Nisaburî ve Müstedrek üzerine (Genel bir değerlendirme)”** O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi 10/10 (Şubat 1998).
- Hâkim en-Nisaburi.: **el-Müstedrek ale’s-Sahihayn** (ö. 405/1014), Konevi yayınları, çev. M. Beşir Eryarsoy, baskı: İstanbul, 2013
- Halit, er Reyyan.: **Fihris mahtutati Daru’l-Kütübi’z-Zahiriyye**, Şam, 1973.
- İbn Fehd, Necmüddin.: Ebü’l Kasım Necmüddin Ömer b. Muhammed b. Muhammed el-Haşimî el Mekkî (ö.885/1480), **Mu’cemüş-şüyuh**, thk. Muhammed ez Zahi, Riyad, t.y.
- İbn Fehd, Takiyuddin.: Hafız Ebu fadl Takiyuddin Muhammed bin Fehd el-Mekkî (ö.871/1466, **Lahzü’l-elhâz**, Dimeşk,1928.
- İbn Hanbel, Ahmet.: Ahmet b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö.241/855), **Müsned**, tercüme: Hüseyin Yıldız, Hasan

Yıldız, Zekeriya Yıldız, Ocak yayıncılık, c.1, İstanbul, 2013

İbn Nasırüddin:

Ebû Bekr Şemsüddin Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Kaysî (ö. 842/1438), **Et Tibyan li bedi'ati'l-beyân**, Thk. Abdüsselam eş-Şeyhelî, Abdülhalik el-Mezurî, Saîd el Butanî, İsmail el Kuranî', Darun Nevadir, Kuveyt 2008, 1. baskı.

- **el ihbâr bi vefati'l-muhtâr**, thk. Refik Hamit Taha es-Samarraî, Dirasatü'l-İslamiyye, İslamabad, 2005.
- **Mevridü's-sâdî fi mevlidi'l-hâdî**, thk. İbrahim b. Şeyh Raşit el Merihî, Daru'l gina li-t tab'a-ati ve neşri ve tevzi', 1. Baskı, Kahire, 2008
- **Camîu'l-â'sâr fi mevlidin nebiyyi'l-muhtâr**, **Daru'l Kütübü'l İlmiyye**, thk. Hüseyin Muhammed Ali Şükrî, 1. baskı, Beyrut, 2009.
- **Selvetü'l-keib bi vefati'l-Habîb**, Daru'l-Buhusu'l-Dirasatü'l-İslamiyye ve ihyai't-Turas, thk. Salih Yusuf Matuf, Haşim Salih menâ' Dubai, t.y.
- **es-Siracü'l-vehhâc fi izdivaci'l-mi'rac**, thk. Salih b. Muhammed b. Abdülfettah b. Abdülhalik, Va'yu'l-İslami, 1. Baskı, Kuveyt, 2014.
- **Reddû'l-vâfir**, thk. Züheyr eş-Şaviş, Mektebetü'l-İslamiyye, Beyrut, 2011.
- **İthafus salik bi ruvati'l Muvatta an İmam Malik**, Thk. Ebu Yakup Neşet b. Kemal el Mısrî, Mektebetü'l İslamiyye, 2005, 1. Baskı

- **Tavzihu'l-müştebih fi zabti esmâi'r-ruvât ve ensâbihim ve elkâbihim ve künâhum**, thk: Muhammed Nuaym el-Araksusî, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1. Baskı,1993.
- **Berdü'l-ekbâd 'an ('inde) fakdil-evlâd**, nşr: Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasan el Selman, Daru İbnu Affân, 1. Baskı, 1997
- **Minhâcü's-Selâme fi mizânîl-kıyâme**, nşr: Meş'al b. Bani el-Cibrin el-Mutayrî, Daru İbn Hazm, 1.baskı, Beyrut, 1996.
- **et-Tenkih fi hadisi't-tesbih: Şerhu hadisi kelimetâni habîbetâni ile'r-Rahman**, thk. Muhammed Nasır el Acmî, Darul Beşairi'l-İslamiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1993.
- **et-Tercih li-hadisi salati't-tesbih**, thk. Mahmut Said Memduh, Beyrut, Darul Beşairi'l-İslamiyye, 2.baskı, 1988.
- **el-İ'lâm bimâ vaka'a fi müştebehi'z-zehebî mine'l-evhâm**, thk, Abdürabbinebi Muhammed, Mektebetü'l-Ulumi'l-hikem, Medine, 1.baskı, 1987.
- **Mecâlis min tedrisî fi ayeti "lekad menne'allahu 'alel-mü'minin**, thk: Muhammed Avvame, Darul yusr, Daru'l-Minhâc, 2.baskı, Beyrut, 2010

İbn Sa'd

Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Haşimî el-Basrî (ö.230/845), **Kitabü't-tabakâti'l-Kebir**, çeviri: Musa Kazım Yılmaz, vd. Siyer yayınları, İstanbul, 2014-2015

- İbn Tağriberdi: Ebü'l Mehasin Cemaleddin Yusuf b. Tağriberdi el-Atâbekî el-Yeşbugavî ez-Zahirî (ö.874/1470), **en-Nücumu'z-zahire fi-müluku Mısır ve'l-Kahire**, Daru'l-Kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1992. C. 12.
- İbnu'l İmâd: Şihabuddin Ebü'l felah Abdülhay b. Ahmet b. Muhammed el Akeri el Hanbelî ed Dimeşkî (ö.1089/1679), **Şezeratu'z-zeheb fi ihbâr men zeheb**, thk. Abdulkadir el Arnavut, Mahmut el-Arnaut, Beyrut, 1993, Daru İbn Kesir, c.9.
- Kettani, Abdülhay b. **“el Fihrisü'l fehâris ve'l-isbât**, Daru'l-garbil-İslamî, Abdalbekir.: Beyrut, 2.baskı, 1982.
- Koprıman, Kazım **Mısır Memlûkleri Tarihi**, Kùltür Bakanlığı Yayınları, Yaşar.: Ankara, 1989, 1.baskı. s. 215.
- Kur'an'ı kerim.: Hicr; 72-95, Şuara;214, Kasas;68, Ali imran;81
- Marsot, Sayyid, Lutfi, **Mısır Tarihi Arapların Fethinden Bugüne**, çev. Gül Afaf .: Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurtları Yayınları, 1.baskı, 2010, İstanbul.
- Sami es-Sakkar.: “İbn Fehd”, D.İ.A, c.19.
- Sehâvî.: Şemseddin, Muhammed b. Abdurrahman, es-Sehâvî (ö.902/1497), **ed Dav'ü'l-lami' li ehli karni-t-tasi'**, Daru'l-ciyl, Beyrut.
- Taberi, İbn Cerir.: Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid el-Âmülî et-Taberi el-Bağdâdî (ö.310/923) **Tarihu't-Taberi**, thk: Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Daru'l-mâârife, 6. Baskı, c.1, Kahire, 1990.

- **Taberi Tefsiri**, tercüme: Kerim Aytekin- Hasan Karakaya, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1996.

Yiğit, İsmail:

Memlükler, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2008,

Zirikli, Hayreddin.:

el-A'lam Kamusu teracimu li-eşheri'l rical ve'n-nisa mine'l-Arabi ve'l Mütearrib ve'l Müsteşrikin, Daru'l İlm lilmelayin, 15. Baskı, 2002

